

1892

189.

20. 1892

190.

Wetenne

oppetusse ning luggemisse

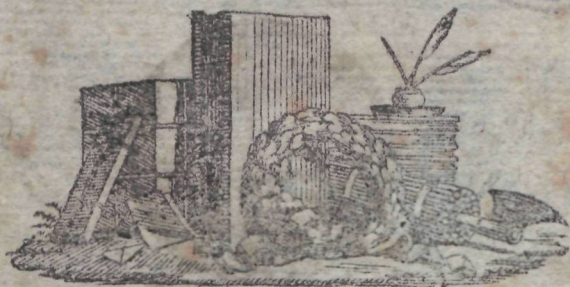
R a m a t

Tarto ma-rahwa kooli laste tarbis.

Minna olle teid piimaga joorna ning ei
mitte rumwaga; jesi teije es kofta weel mitte.

1. Kor. 3, w. 2.

Selle suure tarto-lina ramato-kofto lubdaga.

Tartolinas, 1805,

Tõlkitud M. G. Grentsiusse man.

Zoudma hāle tundmisselle
Sunnis hāste latsille!
Ee om kirjotet niūd teile,
Latsē, pandke tāhhele!

Üts Juttustaminne

Kuitao se hä kulla Koolmeister Andre
omma Koolmeistre Ammetit ärrätallitap,
figille ma: Koolmeistrille Centsojos.

Som ütten Rihhelskunnan Eivolandin üts kulla Kool-
meister, nimmega Andre, hä omma Kooli-
ammetit Jummalä nink innimiste een öige häste
nink tullulikkult nouwap tallitada.

Temma om üts jummalapelglik, tassane, kai-
ne nink wirt inniminne.

Ömmille wannambille om temma figen sönnä:
wötkik, ni kui sünnip.

Ömma kaas: innimiste wasta om temma au-
wondutja, orjalik, tassane, söbbralik nink rahho-
linne.

Sedda fohi maija nink kooli tarre peap tem-
ma nink temma naine Anne ifs puhtas.

Temma armastap fik lasti ni kui omme.

See

Seperräst teggi se temmale jo allustusfen, kui tedda Koolmeistre Ammeti päle panti, mese haigust, kui temma näggi et mõnnille waisille latsille weidi ehk fugguke sūwra es. olle.

Ehk kül temmale endal paljo es olle, siski kihhot tedda temma arm laste wasta, ütte nouwo päle mõttelda: kuitao kooli latsille eggal päiwal ütš-
förd lämmit rooga wõis sada.

Sest et nüüd temma naine ütš hā tōteggija inniminne om, sis piddiwa nemma tōine tōisega se ille nouwo nink nemma leppisiwa se päle ütte, et, kui kulla rahwas sedda saas perrāandma, nemma kats aidu weel tahhafi tetta koolimajja umbre, nink ütte sissen tahhasiwa nemma Kapsta istotada, nink tōise sissen Kartohwliid tetta, nink mes nemma neist saas poimama, piddi Kooli latsille talwe ajal läm-
mi rogas ollema ütšförd päiwal.

Ne kulla rahwas nink kif kolga rahwas fitti-
wa neide ettewõtmist nink nouwo wāega hāās, nink anniwa selle Koolmeistrille lubha, sest kulla maast ni paljo wõtta, kui kätte aijalle tarbis olii. Ja nem-
ma arowitiwa talle ka aida umbre tetta, nink suw-
wel sitta päle panna nink tedda ütš-kūnda.

Kewwajal istotiwa Koolmeister nink temma naine ütte sisse kartohwliid liggi waakka, nink tōise sis-
se Kapstid.

Jummal õnnist neide tōdd nink ettewõtmist, nink süggisel saiwa nemma paljo Kapstid nink lig-
gi kolmkümmend waakka Kartohwliid.

Neist keet se hā Koolmeistre naine talwe nink kooli ajal kooli latsille eggal päiwal ütšförd roga.

Ne lähhūmetse nink hā kulla rahwas nink kum-
mille eāle woiwolif olii, anniwa se tarbis, mõnni mõnd toopi suurmid, mõnni mõnd naggla sola, mõnni ka mõnd tūkkifest raswa. Sest, ütliwa
nemma

nemma, meije anname sedda ommille latfille neide-
terwusfes.

Se moisa Herra römuf henda ka wäega se
ülle, ninf and ka omma jaggo Suurmud, Sola
ninf raswa fetgest wabbast armuf.

Sest ajast sani om nüüd sääl, fun se hä Andre
Koolmeister om, neile Kooli latfille eggal päiwal
ütsförd lämmit rooga, ninf ne. folga latse läwa
seperräst sääl hä meelega Koli.

Nüüd kuulge ka, kuitao se hä Koolmeister om-
me lastega ümbrefäup, ninf mes? ninf kuitao?
emma neid oppetap.

Hommungult peawa ne latse öige warra ülles-
tousma, ninf kats neist peawa förda möda sedda
kooli tarre pohhastama ninf kaddajaga häste suits-
futama.

Sel waijel peawa ne töise omma suud ninf
palge ninf kae küлма wee ehk lumnega möffma,
ninf hennese på juusi suggima.

Se päle nakkap Koolmeister ütte hommogust-
laulo laulma, mistest Koolmeister neile latfille üts
enne neid sönnu ette ütley, et ne weikesse latse, kumma
weel ei moista luggeda, ka woirwa perrä laulda.

Se päle palleltas hommogust-palwet fest
wastfest kässi-ramatust, ninf loetas päesi üts pätiif
katekismusfest.

Sis peap eggatits lats eggal päiwal ütte Pibli-
ehk ka hä laulo wersi pääst opma, ninf neid enne op-
pitut jälle läbbi luggema, et nemma neid ärrä ei
unneta.

Sest se hä Koolmeister kannap förwaste se eest
hoold, et temma koli latse neid Pibli ninf laulo pä-
wersi häste pääst peawa opma, ninf temma wöttap
seperräst ütelda: Latsekesse, kui teije nüüd särätsid
werz

wersikesse häste pääst oppite, sis pogitas sega niud teije hengekesse sissen armo oppusse wägge; nink kui teije suures käsute, sis tullep Jummalä sönnä teile meelde, teije tö nink waiwa man, teije römo nink risti man, teije ümbrekäämisse man tölste innimistega, eggäütte kiufatusse man pattu pole, ellon nink surman, minck läbbi teije sis römustetus, mans nitsetus, julgusse nink lotusse sega Jummalä päle ärrätetus, hä sissen kinnitetus nink pattu tö eest hoijetus fate.

Nink se om ka öige nink töttelik, mes siin se hä Koolmeister üttep.

Kui ne latse sedda Bibli wersi häste pääst omma opnu, sis peap Koolmeister neidega ütte kōnne kigesuggutsist asjust, ni kui seftinnatsest ramatust woip nätta.

Se läbbi tahhap Koolmeister neid latse perräs mötlemisse pole ärrätada nink harjotada, ja neid hä tulluttko tundmisse pole saata.

Särätse kōnne löppetusse perräst, sis peatwa ne pōisi, kumma öige selgeste moistwä ramatut luggeda, kirjotama.

Seft se hä Koolmeister kirjotap essi öige häste, nink temma kannap ka kōrwaste se eest hoold, et temma kooli latse ka opwa kirjotama. Seft, wōttap temma ka siin ütelda: kirjotamine näütap innimiste moistust wälja nink tullep innimissele wäega hääs.

Sel waijel, kui ne suremba pōisi kirjotawa, näütap Koolmeister neile weikesille neid tähte nink oppetap neid luggema.

Launa ajal toop se hä Koolmeister naine kats liuda ehk keetetu Kartholidega ehk Kapstega lawwa pääl, mes neile latsele römolik om nätta nink maitse.

Niüd peap se Koolmeister ütte palwust nink
perräst sedda söwa fik, kumma häste omma opnu.

Ent ne laisa latse, nink kumma wallatust om-
ma ajanu nink tähhele ei olle pandnu, peawa ennes
ge kaema, kuis ne töise söwa, nink neil ei sa middäs
ge süwra.

Päle launat peap Koolmeister jälle ütte tenno,
palwe nink laulap ütte laulo, wersi lastega.

Niüd lassap temma neid latfi ütte poole tundi
priis, nink kes neist tahhap, woip wälja minna, us-
se aija päle.

Perräst peawa ne latse jälle luggema nink kirjot-
tama. Sis näütap Koolmeister neile wannambille
pöisille, kuitao wati witsu tettas, nink wati nink len-
niko peap witsotama.

Mönni förd peawa nemma ka ütte wanfre man
tööd teggema, nink Koolmeister näütap neile, kuitao
fik ne jao nink tükki peawa tettus nink kofko säetus
sama.

Waijel tettas ka ütte ma:ree ehk töist riista,
mis tallopojale waja om. Mönnikörd tettas ka
korni ehk kapla kannepest. Sest se hä Koolmeister
wöttap ka se polest ütelda: Latsekesse, üts ma-
mees peap moistma hennele esji fik riista tetta, kum-
ma maija piddamiselle nink põllo teggemiselle tar-
bis tullewa, nink temma peap kirwest nink pekli
nink saagi moistma häste pruukida.

Neile tüttar latfille oppetap Koolmeistre naine
keddrada, koddada nink umbleda.

Se tarbis annap se armolinne moisa Prouwa
eggal talwel mönd nagla Linnu nink pakla nink
willu, nink kats rattaste wofki.

Neid kapputid, kumbe ne tüttar latse sest lan-
gast omma koddanu, peawa nemma hennele ommas,

ent nemma peawa ennege neid enne selle armolikkole
Prowalle nõutma.

Neid tütrikoõeisi, kumma omma sukka häste
omma koddanu, fitrap se armolinne Prowa nink ne
Preisi kinkwa neile ommelus nõggla, niiti nink suk-
ka langa.

Kats kõrd nõddalin oppetap Koolmeister ka neid
suurembid poisid sedda allustust sest arwo kunstist.

Sest temmal om ka siin se wiis ütelda: üt-
ma mees peap ka middake mõistma rähhendada.
Sest kui temma middake, mes temma omma kae
waiwa läbbi om sanu, lina wiip müüwa, sis tijap
temma, kut temma moistap rähhendada, kui paljo
rahha temmale se eest peap sarna, nink temma ei
lasse henda mitte petta.

Kuitap Koolmeister omma kooli lasti oppetap
rähhendada, se om ka sensinnatsen ramatun kirjotetu.

Pühhal päawat, kui Koolmeister esst kerikoh-
ei tulle, sis koggowa mitts kolgast rahwast, kumma
wahhest se alwa tee perräst, Kerikoh ei woi tulla,
omma lastega kooli maijan, nink Koolmeister laulap
neidega mõnd laulu nink oppetap neid ptkamissti,
illufaste nink õige wiisi perrä laulda. Perräst loep
temma neile juttusse ramatust litte juttust ette, mõn-
nikõrd ka mõnni pätkki Pibhiramatust. Päle se,
sis peawa ne lasti Katekismussest middake pääst lug-
gema. Lõppetusse man sis andwa kük tõine tõiselle
kät neide sinnaste sõnnudega: Meije tahhame
ikkas nink ka sen nõddalen hä risti inni-
misse olla, nink kui särätse ellada, Jum-
mala abbiga, amen!

Egga kolme nõddali perräst, lät Koolmeister
koddan kolangan umbre, neid lasti kaeda, kumma
omman maijan opwa, nink küssip neist, mes nem-

ma omma opnu, nink annap neise jalle middake kate,
te, mes nemma pearoa opma, kui temma jalle tulley.

Nida tallitap se há Koolmeister, Andre, om-
ma koolmeistre ammetit, nink temma teep sega valjo
háád. Kerkesfand armastap tedda wáega; ka ne
latse nink kík kolga rahwas armastawa tedda.

Oh! kui ennege kík ma Kúlla Koolmeistre tem-
ma eensojo perrá saas teggema, nink sárátsel wisil
nink sesanuma ussiadusse, moistusse nink usfuta-
wussega omma ammetit tallitasse, kui se há Kool-
meister Andre!

Ent et Koolmeister nink temma naine ka ikkes
laste mannu woiva olla, nink neid kíkuggust oppes-
tada, sis antas ka temmale wannambist sárást pal-
ka, et temma hennele útte sullast nink náhtsiko woip
piddada, nink omma naise nink lastega woip ellada.

I. Jaggo.

Rõnne

Kumbe se hã Koolmeister omme lastega om piddanu.

Eddimãnne Rõnne

Kuitao mõnne nattãwa asja nimmitetas.

Koolmeister. Nimmetage mul, arma lastekes, se, eggakõts tõine tõise perrã mõnd nattawat asja?

Jaana. Muld, liwa, kirowi, mäggi org.

Peter. Mõtsa, nurme, aija, nito, soo.

Tanno. Mõud ütle minna. Lätte, jõgge, jerve, merre.

Mihkel üttelep: Laske minno ka middãge nimmitada: Puu, loma, rohõto, juure, wilia.

Tomas. Maija, innimisse.

Katri. Tõppra, zirko, kallu, waggla.

Hans. Tuul, pilwe, tairwas, wihm, lummi, rãis, pãiw, kuu nink tõhte.

Koolm. Se lãt kũl tõrda, laste. Ent, Jaana, kas sinna woit mul ka neist asjust, kumba sinna ollet nimmitanu, middãke ennamb ütelda?

Jaana. Kes tijap? Minna tahha perrã mõtelda. Om must muld, werrew, sawwine nink rufane muld; walge nink kellane liiw; suure nink weikesse kirowe, põllo kirowe, sawwi kirowe, rãnni kirowe, raud sille kirowe, kalli kirowe; forge mõe
sõw

fúrowa orro; mótsa peddaia puist, fðitwo puist, ninf tamme puist; tassatse nurme ninf mággitse nurme; pu aija, kapsta aija, ma ubbina aija; ma ninf so nito.

Koolm. Sinna ollet úts móstlik lats, Zaan, fest om mul rðdm. Núúd, Zenno, útle meile fa sinno asjust middáke ennamb.

Zanno. Ne látte tulleswa ma sissfest wásja ninf máest ninf wihmast; láttist sawa jðe, jðest wee woo, kumma jerve ninf merre sisse jooskwa.

Koolm. Núúd, Mihkel, om sinno fðrd úts telða?

Mihkel. Ne pu omma mitmasuggutse, forge ninf maddala pu, mótsa pu ninf suggulikfo pu; omma fa figesuggutse lome, tullulikfo ninf kahjolikfo.

Tomas. Omma puitse ninf firowitse maija; fa sawwitse ninf mullatse maija; há ninf kurja, wirka ninf laisa innimisse.

Koolm. Núúd, Kattri, útle sinna meile fa middáke sinno nimmitetust ellajist, ninf zirkoessist ninf maofessist?

Kattri. Oh! Kuis pea minna sedda útlema? Omma mótsa ellaja ninf fðddo ellaja; figesuggutse zirko, fðddo zirgo, laulja zirko ninf rððwoja zirko, sure ninf weikesse falla, ninf figesuggutse wagglaessesse jallaga ninf ilma jallata.

Koolm. Se om ðige illofaste útteltu, Kadri-fenne, olle sinna fa ifs úts há tassane ninf fðnna wðtlik lats. Ent mes Hans saap meile útlema?

Hans. Tuule sissen lendáwa zirko, fáðl laugsewa ehk fáúwa ne pilwe; pilwoist tullep wihm, lummi, ráis, pikse; taiwas om mðnnifðrd pilwine mðnnifðrd selge.

Koolm. Mi kui innimisse ellun ifs úmbres wahhes

wahhetap. Nüüd, teije tõisi latse, nimmitage mulle mõnd riista ning annuma, kumma ma rahwalle ülli ainult tarbis omma?

Gemmen. Kirwes, weits, pekli, ohbert, saag.

Karl. Utter, häggel, foot, lapjo, luud.

Peter. Wiggel, wikkat ning zirp.

Anne. Pänki, towri, länniko, lürowa, lusfika.

Leno. Se rattas wok, minikaga langas feddratas, ne sukwarda, minikaga sukka ning kinda foetas ning nõgla.

Koolm. Ne omma tullulikko riista, Lenokene, pruki neid saggedaste ning ussindussega, sedda rattas wokki, neid sukka warda, ning nõgla!

E d i n e K ö n n e .

L o m e s t .

Koolmeister. Teije ollete mulle, latse, mitto nättawa asja nimmitanu; lakkem nüüd mõnne ülle neist jutto ajama. Mõna arwa, meije tahhasime lige eesmäält neist lomest kõnnelda?

Kolilatsse fik: Neist lomest, ja, neist lomest, armas Koolmeister!

Koolm. Kas ne pu ka lome suggust omma?

Mihkel. Minna mõtle, sest nemma kaswawa maast, ni kui lome.

Koolm. Se om õige, Mihkel. Ent üttele mule, mes om eggäüttest puust ma sissen?

Mihkel. Ne jure.

Koolm. Mes juure päle om?

Hans.

Hans. Se fand ehk tábbi.

Koolm. Mes kannu páál kaswap, ehk mes tábbe om?

Peter. Osse.

Koolm. Mes ossille om?

Eijo. Wóssu.

Koolm. Mes wóssule om?

Leno. Urbe.

Koolm. Mes urbist kaswap?

Gemmen. Lehte nink háelme.

Koolm. Mes háelme andwa?

Wóssu. Suggu.

Koolm. Nimmitago mulle mõnni puid, kumma meile sõdawat suggu kandwa?

Tanno. Ubbina pu, pombre pu, plumi pu, wista pu.

Hans. Ent kust se tullep, et se mõts-ubina nink wista pu ni maggusid ubbinid nink marju ei kanna; kui ne pu kandwa, kumma moisa aijan saiswa?

Koolm. Se tullep fest, et neide moisa puise sisen parremba pu osse omma pogitu ehk proppitu ehk okuteritu ehk kopuleritu.

Mihkel. Minno welli Peter, ká moisa Kárnex om, moistap sedda kík háste tetta.

Koolm. Oppi sinna sedda ka temmast henne õmmas kaswus; ent nimmita mulle ka mõnni mõtsa puid?

Mihkel. Tamme pu, wahher pu, peddaja pu, kóiro, leppa pu, raa pu, lehmus pu.

Koolm. Mávást kaswo saatwa meile ne pu?

Hans. Ne pu saatwa meile paljo nink mitmasuggust kaswo; se suggulik pu annap meile háád suggu nink se mõtsa pu peessitap meid.

Koolm. Kas se kík se kaswo om, mes meile ne pu saatwa?

Mihkel.

Mihkel. Mitto pu tulleva meile ka tullus omma törwaga nink tohhuga nink lehtega.

Pedo. Koivust saap meil mahl nink wihha.

Koolm. Nink neist norest lehtist tettas kallist rohto ehk passam.

Märt. Puist tettas ka hone nink kif pu riista.

Leno. Nink kui rõmolik ei olle, kui kerwajel ne pu wärski lehte ajawa nink heitswa nink surowel ajal nemma meid omma warjoga jahhotawa nink ne zirku neide päle laulwa!

Koolm. Ne pu omma sis meile tullulikko nink rõmolikko. Ent mes sunnip, kui neist puist sedda koord ärräkoovitas?

Udo. Ne pu kuivawa ärrä.

Koolm. Latse, ärge tekke sedda mitte, kui teije mõtsan kääte.

Kif latse. Meije ei tahha sedda mitte ennamb tetta.

Koolm. Nimmitage mul ka mõndsuggust rohto nink haino suggu, mes meile temma seemne per räst tullulik om?

Hans. Kif suggune willi, ni kui om: rügga, keswa, kara, tatriku, nisso, herne, oa, läätsä.

Koolm. Nimmita mulle, Andre, mõnni lome, kumbe juure meile kaswus tulleva?

Andre. Medda-reigas, kali, nari, porkna, peterfelli, ma ubbina, sibbula, ridda.

Koolm. Märätsse haina-lome tulleva meile kaswus omma warfiga?

Kristoff. Linna, kennepi, pilli-roog.

Koolm. Kas ka haino-lome omma kumma omme lehtega meile kaswus tulleva?

Tanno. Omma, ni kui kapsta, pellina, tubbak.

Koolm. Omma ka paljo haino-lome, kumbe

be juure, ehk lehhe, ehk häelme ehk lilli kalli arst-
 misse rohtus meile tullewa, ni kui omma: kalmus-
 se, alanti nink lääbes haina juure, komellid ehk ubbi-
 na heina lilli, üttesa wäe rohhi, karrä ehk wina lilli,
 jani rohhi, pelling, raud rohhi ehk raije hain.

Mihkel. Ent peawa ka särätse haino-lome
 ollema, kumbe lehhe, häelme, marju nink juure
 kahjolikko ehk surma sööt om?

Koolm. Ja, särätse omma, minna tahha teile
 mõnuni neist nimmitada nink näüta:

(Eiin röije Koolmeister ütte suurt pikka ramatut,
 mink sisen mõnuni kuiwatu nürgi rohho ollüwa,
 kumbe Kerkessand temmale se tarbis olli andnu,
 et temma neid neile lastille pididi näütma, et
 nemma särätsid kahjolikko haina-lome selgeste
 tunnesse.)

Raega nüüd latse, sesinnane Hain kutsutas:
 marro rohhis. Se lilli om kahmatu köllane ehk
 wõlk pumme werrewä adridega lääbbi tõmmatetu.
 Se hain kaswap ütte küündre pikkute suures; tem-
 mal om kaswatse nink nätske lehte, nink haiswa
 hais, nink üts pik pakš kääbarik juur, kumb wäl-
 jastpidi pruun ehk massakarwalinne nink sisestpidi
 raswane om. Temma kaswap kigen paikun, prüg-
 gin, wanna hone paikun, tee weeren, mattusse päle,
 küllan nink mõtsan.

Hans. Märäne kurri haina loom es sesinna-
 ne om?

Koolm. Tedda kutsutas penni köömlis ehk
 püdsikkus. Tedda löitas saggedaste aijan petersilli
 sean, nink näütap hennast pea ötse kui petersilli; ent
 lilli warjo al om temmal üttest kottast kolm pikke terrä-
 wa lehhekesse, nink ne lehhe paistwa wäega aho-
 menne pool, nink kui sinna middäke neist lehtist sõr-
 me waijel hõõrut, sis haisap temma.

Om

Om lättesuggune penni lödmsli, weifenne nink suur; se suure penni lödmsli wars kasway liggi kolm jalga pikkas, nink temmal om werrewa täbhekesse nink ne tehhe omma üllewän wallus pimme rohhiinne. Juur om paks. Seftsamast rohhost omma jo mitto innimisse omma furma sönu. Seperräst kui kewwajal noort haina korjatas keetmisses, sis peate häste täbhele pannema nink kaema, et teije fest pennilöödmslist middäke fisse ei korja.

Sesinnane haino loom kutsutas wohho paz; Temmal om werrewa lilli, nink kannap musta marju ni kui weifesse wisla pu marju. Se wars om must werrew nink kasway kolm ja nell jalga pikkas. Temmal om üts suur pik juur. Ni häste ne lähhe kui ka ne marja omma wihhatse.

Neidesuggutside haina some, kumbe lehhe, häelme, marju nink juure kahjotikko ehk furma sööt om, omma muido weel paljo, nink teije ei pea mitte neist söma.

Maije. Ent mink tarbis om Jummal neid muido lonu?

Koolm. Mes innimissille kahjotik om sürowa, ei olle seperräst mitte ikkes sigille töisille ellajille kahjotik sürowa; nink särätst wihhatse haina somist tetatas ka kallist arstmisses rohhto; nemma ei olle seperräst mitte Jummalast ilmasjata lodu. Kas ei olle ka paljo töisi wäso, kumma meile hääd marju kandwa sürowa?

Magnlus. Omma, ni kui sittiko wäso, ka werrewat nink musta nink walge sittiko marju kannap, se tikker wäso, ka tikker pu marju kannap, se kurre wäso, ka kurre marju kannap, se mustiko wäso, ka mustiko marju kannap nink palloka wäso, ka palloka marju kannap.

Kolmas Kõnne.

Neist ellajist.

Koolmeister. Täamba, lastekesse, same meije neist ellajist kõnnelema?

Laste. Häamelega tahhame meije sinnole kosta, nink tähhele panna.

Hans. Kas sa voit meile, armas Koolmeister, ütelda, kui mitmasugutse es ne ellaja omma?

Koolm. Kõl itg; omma kuwesugutse ellaja:

Esmält: ellaja, kumma nelja jalla päle kääwa, kummille pikka karwa omma, nink kumma omme poige immetawa.

Teiselt: zirgo, kumma kätte jalla päle kääwa, kummille puitsaia nink wasfar om, nink kumma lendäwa.

Kolmandält: ellaja, kumma wee sissen nink kama päle ellawa nink Amwibis kutsutas.

Neljandält: kalla, kummille horma omma ojomisses.

Wijendält: Komaja ellaja, kummille kuus ehk ennamb jalla omma, nink ka siwa.

Kuwendält: waglakesse, kumma jallota omma nink liguwa.

Mihkel. Neist nelja jallatsist ellajist ehk immetajist ellajist tunneme meije pahjo, ni kui kii neid, kumma henda inimissist lastwa kaswatada nink kumbe seperräst ka koddos ellajis kutsutas.

Koolm. Nimmita meile mõnni ommist koddos ellajist?

Mihkel. Hãrg, lehm, lammas, kits, siik, sigga, hobben, penni, kãss.

Tijo. Ehk ei olle ka käl ennâmb nelja jallatse ellaja?

Koolm. Oh, ja! Tijo, neist omma weel paljo nink mitmasuggutse. Sinna Hans, sinno Esfa om jo uts hâ püssi mees; nimmita mõnni neist mõtsalissist, kumbe ne lastja ajawa, nink kumma mõtsan nink nurme pääal ellawa, nink haino, lehte, wilja suggu, ehk ka tõisi ellajid sõwa.

Hans. Kahr, sussi, jannes, pödder, siil, mõtskits, räbbane.

Koolm. Hâste! Ent lämni-ma kottussin omma weel paljo tõisi ellaja.

Michel. Minna olle mõnda neist nânnu.

Anne. Oh! Michel, juttusta meile middâke neist!

Michel. Ütskõrd tõijewa nemma Saksamaalt suure tee mõda ütte hirtaus suurt Elewanti, se olli ütte suure korge nink pikka kirsto sissen rattastega. Moisa kõrzi man olle minna tedda nânnu. Lemma olli tuhha karmwane, liggi seitse küündre pik nink nisam-mute korge. Oh! uts imme ellaj! Lemma jalla olliwa õtse kui kanno-tulpa. Ent se immetaolikkumb olli temma nenna ehk kârs, kâ kattesese ja liggi üttesa jalla pik nink kui mehhe kâewars jâmmee olli, nink kumbe temma lühikeses nink pikkembas wõis tetta, ja kumba temma kui kât pruuki; sesamma temma nenna õtsa man om õtse kui hauk; sesammaga wõt temma maast rahha: tülli ülles, wõt temmâ ka ütte klasi winaga, pand tedda su man, nink walli sedda wina omma su jisse. Oh! minna olle immet asja nennu, mes se Elewanti omma nennaga teggi! — Minna olle ka säätsamman ütte Kameel nânnu, kummal uts pik kõrweweri kâântu kaal nink kühm, ni kui sattul, jâlja pääal olli. Ent mes min-

na weel olle nannu, se ollima pãrdiko; neile olli pas-
ge nink kãe, ðtse kui innimisse; nemma kãrowewa
kãtte taggomatse jallade pããle, nink tantfisiwa nink tei-
jewa muido paljo kãrgamist, mink ðlle eggãuts naart.

Udo. Se om tõiſi, Michel, sinna ollet paljo
nannu!

Koolm. Utlege mulle ka nũud, latse, mãrrãst
tullu saatwa meile ne ellaja?

Andre. Nemma saatwa meile paljo tullu, ni
hãste neide ellon, kui ka perrãst neide surma.

Koolm. Mãrãst tullu saatwa nemma meile
neide ellon?

Kasper. Mõnne neist tulleswa meile tarbis rat-
tãstega nink ratsal sbitmissele, nink nemma awwi-
tawwa meid maad harrida, ni kui ne hobbese nink
herja.

Tanno. Ne lehme nink kisse andwa meile pii-
ma nink ne lammasse willa.

Jwan. Ne penni wahtwa nink ne kassi wõt-
wa hiri finni.

Hans. Tõpra sittaa wãetas põsdo.

Koolm. Mãrãst tullu saatwa meile nesin-
natse ellaja perrãst neide surma?

Johann. Mõnnist sõme meije neide lihha, kui
meije neid olleme arrãtapnu, nink neide nahhast nink
juusist tettas rewid.

Zaan. Nink neide lukontist tettas harja,
sõrmusid, nõpsi nink karpikessi.

Kattri. Oh neid tullulikko ellaja! minna ar-
masta neid wãega.

Koolm. Nemma omma ka se wãart, ent see
perrãst peap neid ka hãste hoitma, essiãrrãlikkult
neid kõddo-ellajid, nink neile õiget sõõta andma,
nink ei mitte neid hobbosid hirmsa sõmisse ehk kange

sõitmisse ehk lija tõmbmisse läbbi ärrähuffotama. Se tallopoig ehk sullane, kâ hobbesega lijalt sõitap, neid ilmaasjatta lõõp, ehk neid parral ajal ei jota nink ei sõta, ehk lijalt päle panney, se teep suurt patu, nink särätse man ei siggine kunnage hobbose.

N e l j a s K õ n n e .

Neist tõisist ellajist.

Koolmeister. Kas ka ilma neide nelja jallutse ellajideta weel tõise ellaja omma?

Hans. Oh ja! ne tsirgo.

Koolm. Märâne wahhet om neide tsirgo nink tõiste ellajide waijel?

Michel. Ne zirgo kâüwa kätte jalla pääl, neile omma putsaja nink wasfar, nink nemma lendäwa.

Leno. Nemma lowa munne, mist nemma poige haudwa.

Koolm. Kas ne kül hä inimisse nink hä latse omma, kumma mõtsan neid zirgo pessa ärrähäctawä, nink neide munne ehk neide weikesse põige ärräwõtwa?

Zaan. Ne omma halwa nink kurja latse, kumma sedda tewa.

Koolm. Urge tekke teije sedda mitte, kui teije karja hoijate ehk muudo mõtsan nink nurme päle kâüste nink zirgo pessa lõwwate, laske neid rahhun.

Udo. Ent märast tullu saatwa meile ne zirgo?

Koolm. Dige paljo; nemma sõwa paljo kahjolutto.

joliikko wagglaressi ärrä: mitmast neist zirkokessist
 sōme mehe neide lihha nink munne; neide raswa
 woime rohhis pruuda, ni kui hanne raswa, kui in-
 nimissel üts lukme ärräkälmanu om; neide puksajst
 teme meije padja nink kirjotame neide sulgidega.

Kristin. Oh! neid tullulikko tsirkokessi, min-
 na armasta neid wäega.

Koolm. Nemma omma ka se wäart, essi
 ärrälikkult ne, kumbe koddo-zirkos kutsutas.

Sowie. Oh ja! ni kui ne kalkuni, ne kan-
 nakessi, anni, partsi nink tubikesse.

Koolm. Kes neid oppiw häste hoida, sellet
 saap neist suurt kaswu; pea sedda melen Sowikene-
 ne! essiärrälikkult omma ne Anni ülliwäega tullu-
 likko, ilma neideta es pea üts ainus lewofas
 ollema.

Manglus. Ka ne mõtsa-zirko, ni kui mõttus
 ne teddre nink ne nurme-kanna omma meile tullu-
 likko, kui meije neid kätte same. Minno essa mois-
 tap neid lasta.

Janso. Omma ka tõise mõtsa-zirko, ni kui se
 kälko, se haukas, rästas, kaarne, lookenne, sissast
 nink wink.

Jakop. Ent, armas Koolmeister, määräse
 ellaja amma ne Amwibi, sedda sõnna ei mõista
 meije weel mitte?

Koolm. Ne omma särätse ellaja, Emma ni
 häste wee sissen, kui ka ma pääl woowa ellada.

Hans. Ah ja! ni kui ne konna, se sissalik,
 siug nink angerjas.

Peter. Nink ka se majajas, kelle nahk ni kallis
 om, nink se ilge, kelle nahk nink raswa neil inni-
 misille wäga tullulikko omma.

Koolm. Nimmitage ka mulle mõnni kalla?

Jaan.

Jaan. Se haug, se lõhhe kalla, se kiiß, se sarg, se kogger nink silk.

Koolm. Omma kolme suggutse silki, rooffi silki, tani silki nink hollandi silki, nesinnatse omma ne lige parremba, ent ka ne lige kallimba.

Hans. Kas kúl weel tõise suggutse kalla omma?

Koolm. Omma weel paljo suggutse kalla, kumma suuren jöen nink merren ellawa, neide seän om se merre kalla se lige suuremb.

Gemmen. Ent marrátse ellaja omma ne romaia ellaja?

Koolm. Sárátse, kummille kuus ehk ennamb jalgu omma, nink ka siwa, minkaga nemma tulen lendáwa.

Karl. Kas ei olle kigille Insektille ehk romaia ellajille siwa?

Koolm. Ei mitte, ni kui om se tái, se kirp, se hámlif, se siwikenne, se kane nink ne kussefuklesse.

Michel. Neide kussefuklesse munnega nink neide waikotúkkifestega, kumbe neide pesa sissen lbitas, olle minna hennele jo mõnd tenga saatun.

Koolm. Kel sissak om, massap háäd rahha kussefuklesse munne eest, nink apteker ostap ka neid waikotúkkifesti, mes ne kussefuklesse omma pesa sissen omma korjanu.

Tijo. Ent mes wõis kúl táije nink kirpe wasta kaitfa?

Koolm. Sinna peat henda saggedaste suggima, mõßma, sáangi nink kámbri iks pohhas piddama.

Tanno. Marrátfille Insektille omma siwa?

Koolm. Es sinna tunne sedda kárbláß, sedda ritsiko, sedda kihhulif nink mehhilest.

Tenno. Oh ja! nink neidesinnaste seän omma

ma käl ne mehbiteise ne kikitullulikkunba, sest nemmä
kandwa meile wahha nink met.

Koolm. Mõllemba tulleva mitmasuggufel wi,
sil meile hääs, ka rohtos nink plaastris.

Kristow. Mink tarbis tulleva ne romaja
ellaja tõisille ellajille?

Koolm. Toituselle. Nimmitage mulle ka
mõnni Insekti ilma siwata, nink kumbe waggla
kesses nimmitetas?

Liso. Sedda liwikest nink püddäl.

Melenpiddamise nink luggemise tarbis,
mes Koolmeister neist lastist lasep luggeda, kumba
eesmält allustawa ramatur luggeda.

Neist asjust, kumma meije filmi paistwa, omma:
Muld, liwa, kiwvi, mäggi, org, nurme, aija,
nito, soo.

Bätte, jögge, jerroe, merre. Puu, lome, rohto, ju
re, wilja.

Maija, inimisse. Tõppra, tsirko, fallu, waggla.
Suul, pilwe, taiwas, wihm, lummi, räis, päiw,
kuu nink tähte.

Om must muld, werrew, sawwine nink rufane
muld.

Gure nink weikesse kiwvi, pallo kiwvi, sawwi
kiwvi, ränni kiwvi, ma kiwvi.

Kõrge mäe, siwowa orro.
Peddaja, koiwo nink tamme mõtsa.

Sassatte nurme nink mäggitse nurme.

Du aija, kapsta aija, ma ubbina aija.

Ma = nito nink soo = nito.

Ne lätte tullewa wee sissest nink mäest nink wihtast.
Lättest sawa jõe, jöest wee woo, kumma jerve nink
merre sisse jooßwa.

Ne pu omma mitmasuggutse, förge nink maddala
pu, suggutumma nink suggulikko pu.

Omna ka figesuggutse lome, kumma meile tulluz
likko nink kaholikko omma.

Omna pyitse nink kirowitse, sawoitse nink nullatse
maija.

Hä nink kuoja, wirka nink laisa, illosa nink illoto
innimisse.

Omna mötsa ellaja nink koddö ellaja; figesuggutse
zirko, koddö zirko, laulja zirko nink rödwja zirko.

Süre nink wettesse kalla; figesuggutse waggla
kesse, jallaga nink ilma jallota.

Ne zirgo lendawa tuule sissen, sääl lauglewa ehk
kärwa ne pilwe; pilwit tullep wihm, li.
mi, räis, pikse.

Päiw, ku nink tähte paistwa meile.

Riista nink annuma, kumma ma rahwale ülli ai-
nult waja omma, onma: krowes, weits, pekli,
ohbert, saag, atter, häggel, foot, lapjo, suud.

Wiggel, wikkat nink zirp. Uts pang, towel,
lännik, lärowa, luitsa.

Tullulikko riista naiste rahwale omma: Nattas-
wol, sukka warda, nink nõgla.

*

Ka ne pu kaswawa maast ni kui kii lome.

Eggäuttest puust om ma sissen ne jure, jure pä-
le om kand; kannule omnossa; ossille om
wõsso; wõssole om urbe; urbist kaswawa
lehte nink häelme; häelme andwa suggu.

Ubbina pu kannap ubbinid. Ge pombre pu kannap

nap pombre. Se plumi pu kannap plumi mar-
ju. Se wísla pu kannap wísla pu marju.

Sárátsid puid peás eggáuts há tallopsiig úttén aijan
istotama, essiárrálikkult sárátsid, kumma tóis-
sist parrembist puist omma pögitu ehk proppitu
ehk okuleritu ehk kopuleritu. Sárátse kandz
wa parremba nink ennámbe suggu.

Mótsa pu omma: tamme pu, wahher pu, peddaja
pu, káiw, leppa pu, raa pu, lehmus pu.

Ei kassu mitte fik lome ni suures nink ni paksus kui
ne pu. Omma ka mitmasuggutse rohto nink
haina suggu, kumma meile omma seemne terra
perrást tullulikko omma: neide suggust om:
fik suggune willi, ni kui om: rúgái, keswa,
kara, tatriku, nisso, herne, wa, láátsá.

Mónni lome tullega ka meile kassus omme juurdega,
ni kui om: káli, nari, porkna, peterselli, ma-
ubina, sibbula, reikas.

Mónni haina lome tullega meile kassus omma
warfiga, ni kui om: Linna, kannepi, pilli, roog.

Mónne jalle omme lehtega, ni kui om: kapsta,
pellina, tubba.

Mónne rohto jurist tettas ka arsti rohto.

Ent omma ka sárátse haino lome, kumbe lehhe, hael-
me, marja nink juure wihhatse ehk kahjolikko
nink surma söök omma. Ni kui marro rohhi,
penni kómel ehk püdsik nink hora marja ehk
wobhopaz.

Neide lehtist nink üllist nink marjust nink juurest ei
pea meije mitte söma.

Omna jo muido paljo tóisi wóssu, kumma meile
háád marju kandwa súrowa, ni kui om: sittiko
wóssu, tiffer wóssu, kurre wóssu, mustiko wóss-
so, palloka wóssu.

Omnia kumefuggutse ellaja.
Neist nelja jallalitsist ehk immewist ellajist tunneme
meije paljo, kumma henda inimissist lastwa
kaswatada, nink kumbe seperräst koddos ellas
kutsutas.

Ni kui om: Hârg, lehm, lammaš, kits, si, sigga,
hobben, penni, kass.

Omnia mõtsalisse, kumbe ne lassja ajawa, nink
kumma mõtsan nink nurme pääs ellawa, nink
haino, lehte, wilja fuggu, ehk ka tõisi ellajid sõwa.

Ni kui om: sussi, kahr, jânnes, râbbane, pödder,
siil, mõtskits.

Lâmmes ma kottussin omma weel paljo tõisi ellaja, ni
kui Elewant, kameel, pârduko nink muido tõisi.

Neide ellajille om ka üts hâäl.

Ne penni haukwa, hobbese hirnuwa, hârja nink leha
me mürrisewa, ne kassi naugwa, ne kitse mõts
kitawa, ne lammase määgwa, ne kahro mâr
risewa nink ne zeâ zongawa.

Ne ellaja saatwa neile inimissille paljo tullu ni hâs
te neide ellon, kui ka perräst neide surma.

Mõnne neist tulles meile tarbis rattastega nink
ratsal sõitmisse, nink nemma arowitawa
meid maad harrida, ni kui hobbese nink hârja.

Ne lehme nink kitse andwa meile pima nink ne lam
masse willu.

Eõppra sittäga wâetetas põldo.

Ka perräst neide surma saatwa meile ne ellaja suurt
tullu. Mõnneist sõme meije neide lihha, kui
meije neid olleme ärratapanu.

Neide nahhast nink karwast tettas reiwid.

Neide lukontist tettas harja, sõrmusid, nõpsi, nink
karpikesi.

Ne ellaja omma wâärt, et meije neid armastame.

Omnia ka zirgo, kumma kätte jalla pääl kätüwa
ja kummille pufaja nink wasar om, nink kumma
lendäwa.

Ne zirgo lowa munne, mist nemma poige haudwa.
Ne ei olle hä inimisse ehk latse, kumma mõtsan neid
zirgo-pessä ärrähäetawa.

Minna ei tabha sedda mitte tetta.

Ne zirgo omnia meile ka tullulikko.

Nemma söwa paljo kahjolikko wagtakesse ärrä.

Mitmast zirkokessist söme meije neide lihha nink mun-
ne, nink neide pufajist teme meije pädja nink
neide sulledega kirjotame meije.

Koddo zirgo omnia: Kalkuni, kanna, anni, partsi,
tuwikesse.

Mõtsa zirgo omnia: se kälko, se haukas, rästas,
kaarne nink muido.

Ne amwibi omnia särätse ellaja, kumma ni häste
wee sissen, kui ka ma pääl woiva ellada, ni
kui ne konna se sissalik, siug, angerjas nink ilge.

Neist kallakeisist tunneme meije sedda hauga, sedda
silki, kiske, foggre nink särke.

Ne romaja ellaja omnia särätse, kummille kuus ehk
ennämb jalgu omnia nink siwa, minkaga nem-
ma tuulen lendäwa.

Ent ei olle kigille romaje ellajille siwa, neide seän om:
se tõi, se kirj nink hämlit, nink kii wagtakesse,
ni kui om: se siwikenne nink kane.

Ent siwuga omnia: se kärblenne, se riisik, se kihho-
linne nink mehhienne.

Ne mehhiessesse omnia wäga tullulikko romaja ella-
ja, sest nemma kandwa meile wahha nink met,

II. J a g g o.

Wijes Rõnne.

Liivlandi, nink Cesti, maast.

Koolmeister. Sedda tijate teije kül, et weel ennãmb kulla nink mõisa omma, kui meie kulla nink mõisa?

Latse. Sedda tijame meie.

Koolm. Nink kui meie se suure tee pääle, ka meie mõisa mõda lát, iks eddesi saassem kãuma, mes saassem meie sis iks nãggema?

Andre. Kulla, mõisa, kerko, kõrtsi.

Koolm. Nink kohhe saassem meie wimate tullesma?

Mihkel. Utte lina.

Hans. Ent määrtsen linan?

Koolm. Wahhest Riga linan.

Mihkel. Ah! kül tõisi, Rigan, kust minno Essa talwel hennele sola toop.

Semmen. Armas Koolmeister, kas sa ka olet Rigan olnu?

Koolm. Mittokõrd.

Semmen. Juttusta meile middãge Rigaist?

Koolm. Rõig om se pã liin Liivlandi maast, uts suur liin, kun kã kowitse hone omma; se om uts kõrowa liin, kumb walli nink krawiga umbre-
piretu om, kun suurt kaupã ajetas, nink kelle mannu
eggal ajastajal paljo lairwa eigesuggutse kaupã ja
solaga tullesma.

Mihkel.

Mihkel. Mes ne laiwa omma?

Koolm. Ne omma särätse suure hone, kumma puist nink alt ötse kui munna woormi perrä tettu omma, kumma wee pääle ojowa nink tulest ajetus sawa. Omma ka särätse innimisse, kumma laiwa mehhes kutsutas, nink sedda kunsti moistwa, neid laiwa merre pääal käända, kohhe nemma neid tahtwa, türo nink purjo abbiga.

Peter. Ent kuitao tullewa ne laiwa Riga?

Koolm. Nemma tullewa se merre ülle, kumb baltisse merres kutsutasse suure jõe pääle, kumb Rigast mödda jösep nink Düna jöös kutsutas, nink kelle su kats penni koormat Riga al sesamma merre sissen om. Sesamma Düna jõe pääle nüüd tulles wa ne laiwa Riga mannu. Sääal andwa ne laiwa mehhe omma kaupa wälja nink wötwa jälle töist kaupa wasta.

Zenno. Kas Liwlandi nink Eesti ma sissen weel särätse linna omma, kumma werre liggi omma, ni kui Riga liin?

Koolm. Omma, ni kui Tallina liin, kumb se på liin Eesti ma sissen om, Haapsali liin, nink Pärnarafare ehk Baltisporti liin, kuus pennikoormat tallinast, kun neid kullo silko püwetas; Perno liin nink Narwa liin.

Tijo. Nimmita meile, armas Koolmeister, weel töist lino meije maast.

Koolm. Paede liin, Wiljandi liin, Tartu liin, kumb se kige wannamb liin Liwlandi ma sissen om. Se suur Würst Jürjew Jaroslaw om tedda 1030 ajastaijan Kristusse sündmissesest pohjandanu. Seperräst kutsutas tedda ka wenne kelen Jürgew.

Walka liin, Wolmara liin, Lemski liin, Werro liin. Lano.

Tanjo. Kas ka weel tõise jõe Eivlandi ma
sissen omma, kui se Dina jõggi?

Koolm. Kui sis. Perno linast möda jofey
Perno jõggi, Tartu linast möda jofey Emmajõggi,
Wõnno liinast möda jofey Kõiva jõggi.

Peter. Ent kas ka weel ennamb nink suurem-
ba jerwe Eivlandi ma sissen omma, kui se om, kumb
sääal allan meije kulla liggi om?

Koolm. Ja, Eivlandi nink Eesti ma sissen
omma suure nink paljo jerwe.

Hans. Minna mõista mõnni neist nimmitas
da, ni kui om: se Peipsi, Wurtsjerw, Wilsändi jerw.

Karl. Nink minna tunne sedda Marjens
burgi jerwe.

Koolm. Pääle selle om weel nelli suured sa-
red, kumma ka weel Eivlandi perrält arwatas, ni
kui om: Sare ma, Muhhe ma, Hie ma nink
Wormisi saar.

Johann. Mis se om üts saar?

Koolm. Se om üts särane maa, mis kes-
set merre sissen om, kohho ei woi ka muido lig-
gi tulla, kui enne laiwadega. Mõnni neist Eiw-
landi saredest om üts õige hä suur maa, kun liin,
Fihhelkonna, moisa nink kulla omma. Se lige
suuremb Eivlandi saar om se Sare maa, mis ka
Kurre-saares nimmitetas, kun üts hä suur liin,
kohhe ka suure laiwaga tullewa, nink 16 fihhelkon-
da om. Se tee lät Perno-liinast ni kawwa kui
merre weerde, kust laiwaga, mis ni kui üts suur
parw tettu om, sare pääle peap sama.

Melenpiddamisse nink luggemisse tarbis.

Omnia weel ennämb kulla nink möisa, kui meije kulla nink möisa.

Kui meije se suure tee pääle iks eddesi käume, sis näeme meije ikkes kulla, möisa, kerko, kortsfi.

Nink wimate tullemme meije ütte lina, wahhest Riiga lina.

Riiga-liin om se Pää-liin Liivlandi maast, kelle mannu eggal ajastajal paljo laiwa figesugutse kaupaga tulleva.

Laiwa omnia särätse hone, kumma puist nink al, ütse kui munna wormi perrä tettu omnia, kumma wee pääle ojowa nink tuulest ajetus sawa.

Omnia ka särätse innimisse, kumma laiwa mehhes kutsutas, kumma sedda kunsti moistwa, neid laiwa merre pääle kända, kohhe nems ma neid tahtwa, türo nink purjo abbiga.

Ne laiwa tulleva ülle se merre, kumb Paltises merres kutsutas se suure jõe pääle, kää Riiga linast möda joesep, nink Dina jõe kutsutas, nink kelle su kats pennikoormat Riiga al Paltisse merren om.

Liivlandi nink Eeesti ma sissen omnia weel särätse lina, kumma merre liggi om.

Ri. kui om: Tallina-liin, Haapsali-liin, Paltisporti-liin, Perno-liin nink Narwa-liin.

Ma-lina omnia: Väide-liin, Wiljandi-liin, Tartu-liin, kun nüüd ütse suur Kool om. Walska-liin, Wolmari-liin, Wönnö-liin, Lemski-liin, Werro-liin.

Omnia ka weel tõe suure jõe Liivlandi ma sissen.

Perno

Verno = linast möda Josef Verno = jögg.
 tarto = linast möda Josef Emma = jögg.
 Wönnö = linast möda Josef Koiva = jöggi.
 Suure jerwe omma: se Weipsi = jerm, Würts = jerm,
 Wilsjändi = jerm, nink Marienburgi = jerm.
 Om ka Livlandi perrält 6 sared, ni kui om: Saas
 re = maa, Muhhi = saar, Hio = saar, Wormsi
 saar, Kuffi = saar, Runo = ma,
 Kif ne sare omma Niga Kuvernementi wallit
 susse al.

K u w e s K ö n n e.

W e n n e = m a a l t.

Iwan. Armas Koolmeister, sinna ütlit meile,
 et wenne = ma se fige suremb riik ilma pääal olles, ent
 sis peap ka se wenne Keiser se fige suremb nink fige
 wäggewämb Keiser ilma pääal ollema?

Koolm. Kui sis, Iwan, se om temma wistist!
 nink ne wenneleise omma hä innimisse; kange sba
 wehhe wainlaste wasta; awwitaja, söbbralikko nink
 auwonäütja fige innimiste wasta; wirka, töteggija,
 hofekandja pätoitusse eest nink kauplemisfelle ärrä
 antu. Se man omma nemma ka hä pölokündja
 nink nemma möistwa ka fige suggutsid kunstlikko
 asju nink meistre tööd tetta. Ne wenneleise omma
 wäärt, et meije neid ifs ausalikkult terwitame, kui
 meije neide möda kääme ehk söitame, nemma terwa
 sedda ka.

Mihkel. Kas ka weel töisi rahwakesi wenne
 riikin ellawa, ilma wenneleisita? Koolm.

Koolm. Wenne riikin, ellawa figesuggutse rahwakesse: Saksia, Prantsosi, Rootsiläisi, Inglise, Poolakesi, Tattari, Kalmükki, Kamtsadali, Tunkusi, Samojedi, Lappi-ma-rahwas, Somelasse, meije Eesti-ma-rahwas, Letti-mehhe n. paljo töisi.

Kristine. Se om üts Riik, se Wenne-Riik!

Hans. Ent kuis woimolik om, ni fige sugutse rahwa ülle wallitfeda?

Koolm. Ne Wenne Keisri Herra nin Prouwa omma ka wäega targa nin wäggewa.

Mihkel. Ent neile peap ka paljo tödd nin murret nin holekandmist nin walwamist ollema?

Koolm. Paljo ennamb, kui meile! Saggedaste woisiwa nemma üllewän olla, nin walwada, kui meije rahholikkult maggame. Ent seperräst olle me meije ka neile fik allahetmist nin sönnawötmist wölgö.

Jaan. Kas Wenne-ma ülle ka üts säräne Kindral-Kuubernör om wallitsejas säetu ni kui meije ma ülle?

Koolm. Wenne-ma om, ussu minna, nälja kümne seitsme Kuubernementi sissen ärräjaetu, ehk omma weel ennamb, nin eggäutte Kuubernementi ülle om üts säräne Kindral-Kuubernör wallitsejas säetu.

Karl. Nimmita meile mõnd wenne Kuubernementi?

Koolm. Peterburri Kuubernement, Argangli K., Moskowi K., Nowgorodi K., Wopskowi K., Polotski K., Tula K., Astraganski K., Sewerski K.

Mihkel. Nimmita meile ka mõnni wenne lina?

Koolm. Peterburri liin, Moskwa liin, Nowgorodi liin, Argangli liin se Dwina jõe man, kun

paljo löbbe kalla tappetas, nink talwel meije suurte linade sisse mitma saa koormadega turowas. Smolentsko lin, Polotsko lin, Tula lin, kun mitmas saggutsid asja rawwast nink mürkist tettas, ni kui pässi, saawli, wäitse, wikkari, kirwe nink muudo fige saggutsid tullulikko rüsta. Kasanska lin, Astrakanska lin, Tobolsko lin, Irkutsko lin, Nertsinska lin, kobje neid warga nink rõwli nink turjateggija weetas, kun nemma omma ello otsani mäe sürowiussest waske peawa kairwma, üts hirmus rasse nink waiwalinne tö!

Ido. Ent, armas Koolmeister, kust ollet sinna sedda kif ovnu?

Koolm. Kui minna omma armolikko Herrä sullane olli, nink temmaga teed károwe, nink ütten linan tulli, sis küssi minna se lina nimme perrá, nink kelle Kuwernementi perrált temma olli, nink minna kirjotasi sedda hennele ülles.

Mihkel. Minno Essa om ka Peterburri linan olnu, nink temma om meile paljo temmast juttustanu.

Koolm. Sis üttele meile, mes om temma teile Peterburri linast juttustanu?

Mihkel. Peterburri lin, üttele minno Essa, om üts suur lin, kun wáega pikke ulitse omma, liggi wersta maad pik, nink kun suure kirwitse hone saiswa; mõnne hone omma suuremba kui meije külla, üttele minno Essa. Peterburri lina lábbi joses üts lagja nink sürowa jöggi, kumb Newas kutsutas, sinna pääle tulles ka merrest lairwa wórált maalt, figesuggutse kaupaga. Peterburri linan, üttele weel minno Essa, om káesuggust rahwast nátta, ka musta minnise. Sääll elláp ka üttele suure nink forge kirwitse maija sissen meije aumolik nink armoinne nink juur Keiser omma Keisre Prowaga. Minno Essa

Essa om möllembid nännu. Latse, tittel-minno Es-
 sa, pallelge sedda hommongo, nink öddango, nink
 ferriko, palvussen ifs öige söamelikkult, et Jummal
 sedda armolikko nink hääd Keisre nink temma Prou-
 wat öige karwa lassses ellada nink meije ille wallits
 seda. Memma möllemba armastawa fik omme al-
 lambid nink ka ma=rabwast. Opke middäke nink
 olge ikkes nink kigin Temma sädusille sönnawörtlis-
 ko! Nida üttel minno Essa, ka Peterburri linan
 om olnu.

Koolm. Sinno Essa om üts moistlik nink hä
 nink jummalapelglik innminne; kule temma sönnä,
 nink sago sinna ka ni kui temma.

Zaan. Kas Peterburri liin jo üts wanna liin om?

Koolm. Omma nüüd sadda ajastaiga, kui se
 suur Wenne Keiser Peter se Esmänne wött temma
 pohja panna.

Tenno. Märäne liin om se Moskwa liin?

Koolm. Se om se wanna Pä=liin Wenne
 maast, nink suremb kui Peterburri liin. Moskwa
 linan sawa ne Wenne Keisri nink Keisre Prouwa
 kronitus.

Maije. Sedda tija minna. Meije Kerkes-
 sand and meile sedda kantsli päält teeda, kui meije
 armolinne Keiser Aleksander se Esmänne omma
 Keisre Prouwaga sen 1801ajastaijan wijentöist
 kummendel septembri=kuul Moskwan olli kronitus
 sanu. Nink sis laulime meije kerkun sure hälega:
 So, Jummal Issand, fittame!

Wido. Nimmita meile ka mönne sure Wen-
 ne jöe?

Koolm. Newa=jöggi, Wolga=jöggi, se Donn,
 se Dnieper.

Andre. Kas ka Wenne=maale sure jerve
 omma?

Koolm. Omma: Se Ladoga-jerw, Onegas jerw, nink paljo tõiſi. Omma ka ſola jerwe, kuſt ſedda Wenne ſola tettaſ.

Peter. Mes turowaſ Wenne=maalt kiſ ſija?

Koolm. Kawwa, waſſe, paa, palki, lawwa, tubbakut, linno, linnast=reiwaſt, rätte, paela, kúunle, ſeepi, figeſugguſid kallu, ſure hárje nink kiſſugguſt tõiſt aſju, meſ innimiſſe ülleſ yiddamiſſe ſelle nink ellole tarwiſ tullep.

Seitſmeſ Kõnne.

Ilma=maast nink eſſiárrálikkult
Europaſt.

Zaan. Kaſ ſe Wenne riik ſe ainuſ riik om ilma=ma páál?

Koolm. Ei mitte; omma weel ſeſinnatſe meije ilma=ma páále paljo tõiſe riiki, merre, jerwe, jõe, máe, lina, kúlla nink innimiſſe.

Hanſ. Siſ nimmita meile, armáſ Koolmeiſter, weel mõnd riiki nink maad.

Koolm. Sedda foggona Ilma=maad jaetas nelli ſuren jaon árrá, kumbe Ilma=ma=offſaſ futiuſtaſ; neide nimme om: Europa, Aſia, Awrika, Ameſrika nink paljo ſare.

Zanjo. Armaſ Koolmeiſter kaſ ſa woit meile middáge neiſt ſure Ilma=ma Jaoſt úttelda?

Koolm. Kú! iſ. Europa maal ellawa ne figetarkeмба innimiſſe, nink nemma omma ennámbeſt kiſ riſti uſuſuſt. Werre poleſt omma nemma walge.

ge. Nemma lüidwa ommal maal fik, mes pätöis
dusselle nink üllespiddamisselle tarbis om; nemma
kääwa omma laiwadega fik merre läbbi ma ilma
otsani; omma mõistusfega omma nemma fik suggut-
sid hääd ammetid ülleswõtnu nink surembat tarkust
ka ülleslüidnu, kui mu innimiste suggu.

Asia ma om paljo suremb, kui Europa ma.
Sääal nakti innimiste suggu fige eesmäält ellama.
Sääal olli Juda- ehk Israeli-rahwas, kellel Jum-
mal omma sõnna and, nink kumbe seän Jesus Kris-
tus olli. Sääal olliwä suure wäggerwa kunningriiki.
Müüd om selle Ma-ilma Jao sissen suremb pool
wenne ja Türki riikst, Persia riik, Sina, India
riik, Arabia ma nink mitto muud riiki nink Ma,
kun kalli rohho kaswawa, kumba Europa rahwas
sääält towa. Berre polest omma ne innimisse säääl
werrewa ehk pruuni-musta näoga. Muhamedi usk
om säääl mitman kottusfin, risti usk om säääl arwaste,
nink paggana ussun ellaw se fige suremb innimiste
hulk. Lou-koera, Hiäni, Tigri, ja muud suure
mõtsalisse, nink Elewant nink Kameli omma säääl
ellaman, nink wilja kaswatap se ma rohkest.

Awrika maale ellawa fige ennambest musta
innimisse, ehk Mora-rahwas. Se ma om ka fige
ennambest liwane nink kuuw sure pallawa perräst.
Mõtsalisse, Lou-koera, Tigri, Leopardi, Panteri,
Krokodilli omma säääl tiggeda. Rahwa säääl omma
rummala nink tuima, ennambeste fik paggana.
Egiptusse ma om hä wilja ma.

Amerika om enne kolm sadda ajastajat ülles
lüitetu. Ne innimissi, kumma säääl elliwä, olliwä
rummala nink mõistmatta. Europa-ma rahwas
om säääl paljo maad hennele wõtnu, asfura säääl,
omma

omma sääl sure riiki nink lina säädnu nink üllestenu, nink towa säält paljo kulda nink hõbbedat nink muud kalli asja.

Tannil. Märätselle Ilma: ma Osfalisfes arwatas Liwlandi ma?

Koolm. Europalle; ka Wenne: maalt om üts suur jaggo Europa perrält, ent se lige suremb Osfa Wenne rikist arwatas Usiale.

W
Mert. Nimmita meile, armas Koolmeister, neid pä:riiki Europast, meije himmustame kuulda, märätsse nimmi es ne omma.

Koolm. Sis kuulge: 1. Wenne: ma, 2. Liwlandi: ma, 3. Kura: ma, kumb ka wenne riki perrält om, 4. Preussi: ma, 5. Pola: ma, 6. Ungri: ma, 7. Turki: ma, 8. Itali: ma, 9. Sweitsi: ma, 10. Saksa: ma, 11. Prantsosi: ma, 12. Hispani: ma, 13. Portugalli: ma, 14. Inghlandi: ma, 15. Hollandi: ma, 16. Tani: ma, 17. Norweji: ma, 18. Krootsi: ma.

Gemmen. Armas Koolmeister, sinna ütlit meile, et sinna omma armolikko Herraga ollet teed käänu, kas sinna ka mõnne neidesinnaste ma sissen ollet olnu?

Koolm. Minna olle omma Herraga Preussi: maad nink Saksa: maad nink Sweitsi: maad nink Itali: maad läbbi käänu.

Zaan. Sis üttele meile, es sinna ka ollet nannu, et ma: rahwas sääl ka tööd tewa?

Koolm. Sinna laist Zaan! keä ei tahha tööd tetta, se ei pea ka mitte sõma; se säädus om lige ma kottusfin Ilma: ma pääl. Sääl neide nimmetetu ma sissen tewa ni häste ma rahwas kui ka fik töise innimisse, kumma auwoga waidleswa eddesi tulla, weel ennamb nink ussinamb tööd
kui

Fui siin. Latse, kumma kattesä ehk üttesä ajastaija wanna om, moistwa jo selgeste ramatut luggeda, nink nemma orjawa hennele jo omma leiba ärrä.

Zaan. Ent kas sääl ne latse ei olle talwel ajal ni maan ahjo pääl, kui meije ma-rahwa latse siin Eivlandi-ma sissen sagedaste teme?

Koolm. Ei mitte, Zaan! sedda ei anna sääl ne wannamba ommille latseille mitte perrä; enge sääl peawa ne latse hommungo warra nink öddangoni opma nink ussindussëga tödd teggema, ni kui wannamba ka tewa.

Leno. Se om jo ka sesamma, mes minno welli, ka mõnne ajastaija een, kui Soldat Saksa- nink Itali- nink Sweitsi-male piddi sban kääma, per- räst, kui temma taggasi tulli, meile om juttustanu. Sääl, üttel temma, om wäega sagedaste södda nink rödrominne nink tapleminne, nink ma-rahwas ei woi pea ööl nink päiwäl suure waiwaga ni paljo ärräteenida, kui neil waja om massa pä-rahhast, tollist nink muido paljo andmissëst; siski maswa nemma fik, nink neid ei arwitetas moisa poiest suguke! Ent sääl om rahwas wirkamb kui siin, üttel minno welli.

Mihkel. Minna kuule nink oppe figist sëst, et se wõõra ma tundminne meid ei üttsenda tarkembas, enge ka wirkembas peap teggema, kui temma meile peap tullulik ollema.

Ido. Kuidas näütap se meije ma-ilm henda illes?

Koolm. Temma om üts södrük kuugel, kelle umbre eigen paikun tuul nink taiwas om.

Mihkel. Ent kust se tullep, et temma näüs tas- sa ollewat?

Koolm. Se tullep sëst, et temma ni wäega suur om, Kattri.

Katri. Kui suur wõis kül se ilma: ma olla?
Koolm. Kui ütte nõri temma ümbre wõis tõmmada, sis piddi se nõdr wiis tuhhat nink nellis sadda pennikoormat pik ollema.

Kattesas Kõnne.

Tuule: taiwast, nink mes temma sissen natta om nink temmast tullep.

Mihkel. Sinna ütlet, armas Koolmeister, et se ilma: ma üts sõdrif kugel om, mes om sis temma ümbre?

Koolm. Tuul om temma ümbre figen paikun; sest ilma tuletta ei woi inimisse nink ellaja mitte ellada, ei ka loome kaswada.

Andre. Mes tegginep fik tulen nink mes tullep temmast?

Koolm. Kigesuggutse tule, undse, pilwi, kaste, wihm, lummi, härm, rais, pikse, wälke, wikka: kaar, palk.

Maije. Sinna ollet neid pikse loti ärräunnetanu. Se wanna Kulle Ewa om mul nüüd hilja aiga, kui pikse wälki kárwisiwa, ütte paari särátse pikse loti, kumma sis pilwist olliwá mahha sattanu, náutnu.

Koolm. Ei olle foggone pikse loti. Sest fik ne kiwói kaswawa ma sissen nink ei mitte tuulen. Kül lõitas särátid terráwid kiwói nurme páále, kumbe pikse lotis kutsutas, ent nemma omma särátse kiwói, kumbe ne inimisse wannal ajal, kui neil weel

weel raud nink mürk teedmatta olli, essi ma kirwist terrawäs omma tennu, nink kui kirwes prufnu, nink ka neidega söddan töine toise päle omma heitnu.

Maije. Ent, armas Koolmeister, mes lööp sisse, kui pikse kääwa?

Koolm. Se pikse wäsk.

Jakop. Utte nink selleta meile ärrä, armas Koolmeister, kuitao pikse käämist tuule taiwan nink pilwen teggünes?

Hans. Oh! minna tija sedda essi. Meise sullane Pedro om mul sedda mittokörd üttelnu; sest kui pikse nakkawa kääma, sis ütley temma iks: wanna Esä kääp, mürrisey, wiskap keili! nink sest tuls ley se mürriseminne pikse käämisse man.

Koolm. Ei mitte, Hans, se om rummalaste mötteltu nink ütlettu, mes telje Pedro ütley nink möt ley. Zummal ei olle mitte üts wanna mees, kää, kui pikse kääwa, mürrisey, ehk töreley ehk keili wiskap. Zummal om arm, nink ka pikse käämisse läbbi näütap temma meise omma armo.

Maije. Sis ei tija nink ei moista minna mitte, kust se mürriseminne muido wöis tulla?

Koolm. Sis kuulge larse, minna tahha teise sedda ärräselletada, ni kui Kerkesand meise sedda om ärräselletanu. Om üts essiärrälif suggu tulli, kumb elektri tulles kutsutas, nink kigin asjun, kigin paigun om, ehk kül temma ei olle nätta, nink mes Zummal se tarbis om lonu, et temma läbbi ma siggidust nink inimiste nink ellajide terwust soetetus saasse. Sesamma elektri tulli nüüd litsup wäega pilwide sissen, sest et neile pilwille, kumma häämme tosse omma, weidi sest tullest om. Kui nüüd utte pilwe sissen paljo sest elektri tullest om henda foggonu, sis saap temmast selle pilwega säräne luggu, et
temma

temma tšisi nink weikesse piltoi henne pole tšombap. Kuu nüüd nesunnatse selle surel pilwel, ká elektri tulles ga om táúdetu, liggi tulleswa, sis lát se tulli ákkitselt neide sissen, nink teep útte lšhna ehk kirre nink útte paukamist, nink se ep se om, mes meije pikse wálkes nink múrrisemisses kufsune. Se lšhn ehk kirre kar-
 gap sis úrtest pilwest tšisenti, seperrást náútawa mšn-
 ne pikse wálke wálja, šise kui nemma sinna nink tá-
 ná josesse. Nink sest et se paukaminne, mes šun-
 nip, kui se tulli úrtest pilwest tšise sisse lát, wastap,
 sis tulles sest, et se múrriseminne mitmawšrra hšlli
 annap, ehk kšl ennege egga fórd úts ainus pauka-
 minne šunnip. De pilwe, kumma paljo elektri tulles
 ga táúdetu omma, wajowa saggedaste ma pole mah-
 ha, nink sis lát se pikse wálk škwa mahha nink lššp
 šisse, nink láútap nink pšrrotap maja nink puid árrá
 nink šoletap inimissi nink ellajid, kumbe temma
 puttup.

Hans. Mes se Pedro om wšlsnu! minna
 ei sa tedda mitte ennamb uskma, et, kui pikse káú-
 wa, se wanna Esša múrrises nink tšorreles.

Koolm. Urge uske sedda mitte ennamb, latse!
 Se arnas taiwane Esša teep meile ka paljo háád
 pikse ilma lábbi. Se marrune heljotaminne tule
 taiwan, se wihm, kumb sis mahha sattap, teep
 sedda maad suggulikkus, nink kostutelles inimissi
 nink ellajid nink lome, minkš cest meije wšlgo olleme
 eggafšrd Jummalat allandikkult nink ššametikkult
 tennada, kui pikse ilm om oluu.

Semmen. Sedda teep ka ikkes minno Es-
 sa pikse ilma perrást.

Koolm. Sinno Esša om úts moistsik nink há-
 ristšinniminne, ká šiget usku peap, ent kšl wáár-
 usku tagganep. Tennage ka teije ikkes Jummalat
 temma

temma armo ninĕ se hã eest, mes temma meise pikse ilma läbbi näütap. Ent kui teije pikse ilma man mõtsan ollete, sis ärge saiske mitte ütte pu alla, ehĕ haino-kuhja man; sest se pikse-wälĕ kãup ehĕ litsup puijede ehĕ forĕ asja pole, enge jäge neide mant kattesa jalga saisma, ninĕ kui se piksepilw õkwa teije ülle om, sis heitke henda male.

*

*

*

Meelepiddamisse ninĕ kriggemisse tarbis.

Wenne riik om se figesuremb riik ilma pãäl. Ninĕ se Wenne Keiser se figesuremb ninĕ fige-wãggewãmb Keiser.

Ne Wenneleise omma hã innimisse; kange Sõa-mehhe omma wainlaiside wasta; arwõtaja, sõbbralikkõ ninĕ auwonãütja; ka wirga, tõteggija, holekandja, kauplemisselle ärrãantu ninĕ hã põllofũndja. Nemma moistwa ka paljo ninĕ figesuggutsid kunstikkõ asja ja meistre-tõõd tetta.

Wenne riikin ellawa figesuggutse rahwas.

Saksa, Prantsosi, Inlandi, Rootsilisse, Poolakesse, Tattari, Kalmukki, Tunkusi, Samojedi, Lappima-rahwas, Soomelesse, Eesti-Ma-rahwas, Letti-rahwas ninĕ paljo tõisi.

Se massap neile wenne Keisrille ninĕ Keisrinne paljo tõõ ninĕ murre ninĕ holekandmist ninĕ walwamist, ni mitmasuggutse rahwa ülle wal-litseda.

Ent seperrãst olleme meije ka neile fik allabeitmist ninĕ sõnnawõtmist wõlgo.

Wenne-ma om ennãmb nelja kümne Kuverne-menti sissen ärrãjaetu. Mõnne

Mõnne Kuubernementi nimme:

Peterburri Kuubernement, Arkangle K., Moskwa K., Nowgorodi K., Polotski K., Wopskowi K., Tula K., Astraganski K., Kasanski K., Siwirski K.

Mõnne wenne liina nimme: Peterburri liin, Moskwa liin, Nowgorodi liin, Arkangle liin, Wopsko liin, Smolensko liin, Irkutsko liin.

Mõnne sure Wenne jõe: Se Newa-jõggi, se Wolga-jõggi, se Donn, se Dnieper, se Tniester.

Omnia ka wenne-male sure jerro, ni kui om: Se Ladoga-jerw, se Onega-jerw nink paljo tõisi, ka sola-jerro, kust se Wenne sola tullep.

Wenne-maalt turowas rawwa, wasse, paa, palki, lawwa, tubbakut, linno, linnast-reiwast, rats-te, paela, künle, seepi, figesuggutsid kallu, sure härje nink kiksuggust tõist asju, mes innimisse üllespiddamisfelle tarbis tullep.

*

Wenne-riik ei olle mitte se ainus riik ilma pädal. Sesinnatse meije Ilma-ma päle omnia weel paljo tõisi riiki, nink merre, nink jerro, nink jõe nink liina nink innimisse.

Sedda koggona Ilma-maad jaetas nelli suren Osfan ehk Jaon ärrä, kumbe Ilma-ma Osfas kutsutas; neide nimmi om:

Europa, Asia, Awrika, Amerika nink paljo sare. Üts saar om üts tük ma merren ehk jerro, kelle ümber wessi om.

Omnia otsata paljo sare.

Eirolandi-ma arwatas Europa-ma ossalisses.

Ka Wenne-maast om üts suur jaggo Europa perrält, ent se figesuremb ossa arwatas Asia-ma ossalisses.

Ne

Ne pääriiki Europast omma:

Portugalli=ma, Hispanni=ma, Prantsosi=ma,
Ingländi=ma, Hollandi=ma, Sweizi=ma,
Itali=ma, Ungri=ma, Tani=ma, Rootsi=ma,
Wenne=ma, Turki=ma.

Ne nelli ilma=ma kottusfi omma: Hommung,
launang, öddang, pohhi.

Se wõõra=ma tundminne peap meid tarkembas
ninf wirkumbas teggema.

* * *

Se ilma=ma ümbre om tuul, kumb figille lodu as
julle waja om.

Tuulen teggünep ninf temmast tullep: figesuggutse
tuule, undse, pilwi, kaste, wihm, lummi, härm,
râis, pikse, wälke, wikk=kaar, pälk.

Ei olle koggone pikse loti.

Se, mes sisse lööp, kui pikse kâüwa, om pikse
wälk.

Se om rummalaste mõtteltu ninf ütletu, kui pikse
nakkawa kâüma, ninf Pedro ütlet: wanna Es
sa kâüp, mürrisep, tõrrelep!

Summal ei olle mitte üts wanna mees, kâ mürr
risep, tõrrelep ehk kegli wislap.

Summal om arm ninf kâ pikse kâümisse läbbi
näütap temma meile omma isfalikko armo.

Se eest olleme meije wõlgo, Summalat allandikkult
tennada, eggakõrd kui pikse ilm om olnu.

Üttefa's Rõnne.

Päiwast, nink päiwa, nink ajastaijas
ajast.

Koolm. Mes saap, kui päiw ülestulley?

Zaan. Balge.

Koolm. Mes saap, kui päiw alla lät?

Kaspar. Sis saap pimme nink õ.

Koolm. Mitma tunni lāwa mõda sest ajast,
kui tām̄ba päiw ülestulli se ajani, kui temma hom-
men jälle saap ülestullema?

Mihkel. Katsküm̄mend nelli tunni.

Koolm. Kuitao jaetas jälle ütte päiwa ärrā?

Jakop. Nāhjan jaon; üt̄s jaggo kutsutas hom-
mungos, tõine jaggo launangos, kolmas jaggo õd-
dangos, nink neljas jaggo pohjas ehk kessõses.

Koolm. Mitto päiwa arwatas üttes nāddalis?

Peter. Seitse päiwa.

Koolm. Mimm̄ita mul neid seitse nāddali
päiwa?

Zanno. Pühha-päiw, ees-päiw, tõine päiw,
kolmas päiw, neljas päiw, redi, poolpäiw.

Koolm. Mitto päiwa arwatas üttel kuul?

Wido. Mõnnele om kolmküm̄mend, mõnne-
le om kolmküm̄mend üt̄s, kũundle kule om katskũm-
mend kattes̄a, mõnnikõrd katskũm̄mend üttes̄a päiwa.

Koolm. Mitto ku arwatas üttes ajastajas?

Hans. Katskõstõskũm̄mend.

Koolm. Kuitao kutsutas neid?

Jakop. Januar (wastse ajastaja ku), Wes-
bruar (kũundle ku), Martsius (paasto ku), April

(Jũrri

Jüri, ehk mahla ku), Maijus (lebbe ku), Junius (Jäni ku), Julius (haina ku), Augustus (leikusse ku), September (süggise ehk Mihkli ku), Oktober (rühhe ku), November (talwe ku), Detsember (talwiste pühha ku).

Koolm. Märätie es ne nelli ajastaija aja omma?

Kreet. Käwwaig, suwwe, süggis, talw.

Jaan. Kas ne nelli ajastaija aja tige ilma päääl ütte arwolisse omma?

Koolm. Ei mitte; enge wõine ma kottussin om ütten ajastajan katskõrd suwwe nink katskõrd talw. Omma ka ma kottusse, kün pea ikkes talw om, nink üts pool ajastaig iks päw om, nink wõine pööl ajastaig iks õ om.

Eiso. Oh! sääl es tahhas minna mitte ellada!

Koolm. Märäne wahhe om neide neha ajastaija aja seän meije man?

Katti. Käwwarjal näkawa ne lome haljen dama.

Eijo. Suwwe ajal häitsewa nink kaswawa nemma.

Maije. Süggisel läwa nemma walmis nink lehte puddinewa puust mahha.

Ann. Talwel saiswa ne pu paljas nink om külm, nink ma om meije man lummega kattetu.

K ü m n e s K ö n n e .

K u u s t n i n k t ä h h e s t .

Hans. Mes om ka?

Koolm. Temma om ka üts säräne pimme Kugel, kui meije ilma ma.

Mihkel.

Mihkel. Kust saap kuule walgus?
Koolm. Paimast, kelle umbre temma meije ilma-maga kánap. Ent kas kule om iks üttesuggune walgus?

Udo. Ei mitte. Pea om temmal weidi walgus, nink temma náus sis wálja kui úts sirp.

Koolm. Kuitao kutsutas sis tedda?

Sowie. Nores kuus, nink kui ku tassa om, se om se eesmanne werándel.

Mihkel. Pea náeme meije tedda táus.

Koolm. Kuis kutsutas tedda sis?

Mihkel. Wannas kuus, nink pále se tullep se wiimne Werándel.

Tanjo. Ent mes ne táhhe omma taiwa kúllen?

Koolm. Ne omma ka osfast ma-fugli, osfast páiwa-fugli. Mõnne neist omma ni sure, kui meije ilma-ma, mõnne neist omma weel paljo suremba.

Kattri. Ent minf perrást náutwa nemma meile ni weifest wálja ni kui kúunle?

Koolm. Se tullep fest, et nemma ni kawwen meije mant árrá omma.

*

*

*

Melenpiddamisfe nink luggemisfe tarbis.

Se Páiw, kumba meije páiwa-ajal taiwa kúlgé náeme, walgustap nink peesitap sedda meije ilma-maad.

Kui páiw úllestullep, sis saap walge, nink kui páiw alla lát, sis saap pimme nink ó.

Sest ajast, kui táamba páiw úlles tulli, se ajani, kui temma hommen jálle úllestullep, láwa fatskúm-mend nelli tunni móda, se om úts páiw.

Útte páiwa jaetas jálle neljan jaon árrá: úts jaggo kutsutas

Kutsutas hommungos, tõine jaggo launangos, kolmas jaggo õddangos nink neljas jaggo pohjas.

Seitse päiwa arwatas üttes nåddalis.

Kolmkümmend päiwa arwatas üttes kuus.

Katsrüistkümmend ku arwatas üttes ajastaijas.

Kolm ku om meije man kãrwaig, kolm ku suwwe, kolm ku süggis, kolm ku talw.

Sedda kutsutas neid nelja ajastaija aias.

Kãrwajal nakkawa ne lome haljendama.

Suwwel ajal hãitserwa nink kaswawa nemma.

Süggisel lãwa nemma walmis.

Talwel saiswa ne pu paljas, nink se ilm om kũlm.

*

Se ku, fedda meije taiwa kũlge nõeme, om ka
üts sãrãne pimme kugel, kui meije Ilma-ma.

Temmal saap omma walgus sest päwast, kelle
ümbre temma meije Ilma-maga kãnap.

Kuule ei olle mitte ikkes üttesüggune walgus.

Pea om temmal weidi walgus, nink temma nõus
sis wãlja kui üts zirp, nink sis om noor ku.

Pea om temma tassã, se om eesmãnne Werãndel.

Pea om temma tãus, se om wannã ku.

Sis tullep se wiimne Werãndel.

Ne tãhhe taiwan omma õsfast ma-kuugli, õsfast
Pãiwa-kuugli.

Mõnni neist omma ni sure kui meije Ilma-ma.
Mõnne omma weel suuremba.

Ent nemma nõutwa meile ni weikesse ollewat, sest et
nemma ni kãrwette meije mant omma.

D

Sum.

J u m m a l a s t.

I.

Se haina ma, nink ne paljo nink mitmasugo gutse ullitesse, ne puu mõtsan nink wälja suggu nura me päääl, ne kalla wee sissen nink zirko tuulen, se pätro, ku nink tähhe ei olle hennesest esji sanu, enge figille om omma algminne Jummalast.

Sest Jummal om tawwa, nink fige lodu asju loja nink algminne.

Eggaüts iniminne woip tedda temma ärräärwamattist nink mitmasuggutst teggodest tunda.

Rom. 1. 1, 19. Sest se, mes Jummalast tutta om, se om neide (inimiste) sissen arwalik: sest Jummal om neile sedda arwaldanu. Sest temma näggematta olleminne, se om temma iggawenne wäggi nink Jummalus nättas, kui sedda tähhele pannas neist tenst, se Jima lomissest, nida et neil wabbandamist ei olle.

Ka meise inimisse olleme sestammast ainust nink töttelikust Jummalast nink fige asja löjast sanu.

Sest Jummal om ütinda, ka meile sedda ihto nink henge om andnu, meid üllespeap, nink ka meile muud ärräärwamatta paljo hääd teep.

Üts iniminne om paljo parremb nink üllemb, kui üts hobben ehk tõine tõbras; sest inimisse sissen ellap üts ümsurmlik nink moistlik heng.

Ent seperräst olleme meise ka Jummalalle felle armsalle Esfale wölgo, tedda tennada, fitta nink temma sõnna kuulda.

2.

Jummal, sesamma helde nink armolinne Esfa, om tigen paikun man ollow. Ei

Jummal Ei olle ütfit nulk ni pimme ehl ärräpedetu, kun Jummal es ollnes. Temma näev fik, mes meije teme; Temma kulep fik meije söndu, kumbe meije künneles me; ja temma moivistap nink tunnep fik meije himmo nink möttid. Sest fik om paljas nink arwoalik temma een.

Avost. tegg. 1. 17, 27. Jummal ei olle eggätkkest meije seäst kawwen: sest temma sissen ellame, ligume nink olleme.

Meije peame henda ikkes hoidma, et meije midä dage ei möttle nink ei te, mes Jummal meele perräst ei olle.

Kui meije äigede nink jummal peglifkult ellame, sis woime meije henda ka Jummalan römustada, sest sis panney Jummal meid armoga tähhele nink om meil armolik.

Ent meije ei woi Jummalat nätta, sest temmal ei olle ihho ni kui meile.

Jummal om Waim.

Ka meije sissen om ütš säräne olleminne, mes filmi ei paista, se om meije heng.

Ent Jummal ei olle mitte ütškörd sanu, ni kui meije heng. Temma ei olle ka mitte tettu, kui ne engli, ei ka lodu kui ne innimisse.

Jummal om iggawetsfest ajast.

Jummal ei sa ka mitte ütškörd ärräwoolma kui ne innimisse. Sest ötse kui temma ilma algmisse ta om, nida saap temma ka ilmotsata ollema.

Meije tahhame seperräst ikkes nida ellada, et Jummal meije söbber om, ka, sest et temma iggawes jääp, meid ka iggawes önsas woip tetta.

3.

Jummal om ka ligewäggerenne. Temma woip fik tetta, mes temma tahhap, nink ei olle middäke, mes Temmal woimatta olles.

Law. 1. 115, 3. Meije taiwane Jummal woip fik tetta, mes temma tahhap.

Meije peame seperrást Jummalat pelgama nink henda fige kurja kombe nink teo eest hoidma, et meije temma käsfude wasta ei te, sest et meid middäke temma käest ei woi ärräkisku.

Ent kui meije teme, mes Jummal om käsfu, sis ei olle meil middäke pelgada.

Sis om Jummal meije pool, nink kes woip meije wasta olla? Seperrást woiova ne, kumma jummalapelglikkust ellawa, iks Jummalat päle lota nink julge olla.

So peljussen las mo iks käwra.

Nink sinno päle möttelda,

Et fige ennämb sedda püwra,

So mele perra ellada.

Reä pelgap sinno soamest

Se hoijap henda pattu eest.

So peljussen las mo ka koolda.

Sis mo se surm ei hirmota.

Nink ma woi sedda ello lota,

Kun ma sa õnsas otsata.

Oh Jummal! hoija otsani

So peljussen mo surmani.

4.

Jummal om ka helde nink armolinne.

Temma om se fige armolikkumb Esfa nink meije figesuremb häteggija.

Se om sest nätta, et Jummal meile ni paljo hääd teep, nink meile Jesust Kristust Dnisteggijas nink temma läbbi sedda armo oppust om andnu.

Jummalalle peap seperrást meist melehä ollema.

Sedda näütap Temma meile ka se läbbi, et Temma meije eest hoold kannap.

Tem

Temma annap meile fiſ, mes meile tarbis lät; Nink
känap meist ärrä, mes meile kahjoliſ om, ni pal-
jo kui woip olla.

Jer. r. 3, 23. Jummalaheldus teep, et meijega ei olle
weel atsa sanu, nink temmaheldus om eggal hommungul wastne
meije ülle.

Seperräst olleme meije ka wölgo, armust
Jummalawasta temma käſku piddada.

5.

Ei olle mitte fiſ innimisse Jummalamele
perräst.

Ennege ne waa, kumma temma käſfude perrä
ellawa, nink temmale ſõnnawõtliſko omma, ne omma
temmale wastawõtliſku. Ent ne Jummalawallatto ei
woi mitte temma mele perräst olla. Sest Jummal
om ka pühha, nink temma wihtap fiſ jummalas-
wallatust nink kurja tööd.

Nink sest et Jummal pühha om, seperräst
om temma ka õige, et temma sedda kurja nuhtlep.

Meile kurjille innimissille om Jummal õigid
nuhtlusſid ähwärdanu.

Meije ei tahha seperräst middäge tetta, mes
Jummal wihtap nink om ärräkeelnu.

Meile waille innimistille om Jummal sedda
iggawest õnnistust towotanu, kumbe nemma taiwan
pearwa perrändama.

Nink se om tõtteliſkult tõisi; sest Jummal
om tõtteliſ, temma peap, mes temma om towos-
tanu.

Päle se om Jesus Kristus meije õnnisteggija
meile sedda iggawetse ello nink õnnistusſe lotust kind-
mäs tennu, temma armo-oppusse nink surma läbbi.

Sellesinnatselle meije armsalle õnnisteggijalle
olleme meije ülli wäega suurt tänno wölgo. Meije

Meije tahhame ikkes temmia armo oppusfelle
nink käsfalle sönawõtlikko olla, et meije sedda suurt
önnistust wõtine perrandada, kumba temmia meile
tawon om walmistanu, nink kumb iggaweste saap
jäma.

J u t t u s t a m i s s e.

I

Se holeto Karjus Peter nink se hä Märt.

Se Karjus Peter hoidsi lamba nurme pääl, nink
olli henda se man maggama heitnu. Säääl lähün
ollwa herni mahha tettu, nink lamba lätsiwa, kui
Karjus Peter maggasi, herne põllo päle, nink teijewa
suurt kahjo.

Hans, üts armoto inniminne, läts ökwa säääl
möda, näggi sedda, nink lass lamba iks ennämb
herne päle minna nink kahjo tetta. Se olli wäega
halw.

Temma perrän tulli Märt, üts hä inniminne,
säääl kottussen, nink kui temma jo kaugelt sedda näg-
gi, sis rühk nink joosk temma kigest jowust se herne
põllo päle, nink aije neid lambid temma mant ärrä.

Nüüd ärrät temma sedda holeto Karjust Petrit
ülles, nink juttust temmale, mes olli sündinu, nink
näüt temmale, määräst suurt kahjo temma lammasse
herne põllo pääl ollwa tennu, nink mannits tedda,
et temma eddispeide parrembäste omma karia lam-
bid piddi hoidma.

Peter

Peter tennas tedda üllt wäega, wöt temma mannitsust sõamette nink toroot temmale, et temma eddispaide es tahha ennamb ni holetu olla, nink karja hoidmisse ajal maggada.

Üts hä inniminne kaep, ni paljo kui temma jowwap, kii kahjo omma läh hembra päält ärrä käända.

2.

Se zirgo=poija=wõtja Hans nink temma Essa Jakob.

Ütskõrd, kui Hans kariaga mõtsast koddu tulli, sis tõije temma hennega ütte pesa wijs nore zirgo=pojaga, nink näit neid suure rõmuga ommale Essale, üttelten: kae Essa, mes mul siin om?

Essa Jakob. Mes sa tahhat, Hans, neides sinnaste weikesse zirgo=pojadega tetta?

Hans. Minna tahha neid Kerkesandalle wijsa, nink temma saap mul rahha neide eest andma.

Essa Jakob. Se saap sinno neidega illosaste wasta wõtma, et sinna saat häu sisse; ja ennamb best neidega kottun.

Hans. Kuis ni?

Essa. Minna pea sinnole üttema, et Kerkesand sedda pattus arwaw, kui keäge neid zirgo=poija pesa ärrähäetap, nink neid põige neist enne aiga ärrawõttag. Temma ei sa sis sinnole mitte neide eest rahha andma, enge sinnole ütte kanget nomimist ette heitma, ni kui sinna ka ollet ärrätenimu, et sinna neid zirgo=pojakesi neide ello paikast ollet ärrawõtnu.

Hans.

Hans. Oh! Oh! Esfa, se olles ka úts pat?

Esfa. Sinna mötlet sis, et ei woi ellajide ninf zirgo wasta pattu tetta?

Hans. Sedda mötle minna, Esfa!

Esfa. Sis essit sinna se polest wäega. Ent útle mulle, Hans, kes om neid zirgu ninf zirgo, pöige lonu?

Hans. Kes om neid lonu? No, Zummal om neid ka kúl lonu.

Esfa. Ent ei joht se tarbis, et sinna ehk tõine neid enne aiga ninf kui nemma weel henda essi ei woi tõita, neide pessast peas ärrawõtma et nemma näljas ärrakolesse?

Hans. Ei joht, ent Kerkessand ninf temma laste sawa neid kúl söötma.

Esfa. Se ei olle mitte Kerkessanda ninf temma laste tõ; neil om tõist ninf parrembat tõõd tetta. Ninf kui nemma ka lusti perrást sedda tabhase tetta, sis ei mõista ne innimisse särátsid weikessi zirgo pojakesi nida sõta, kui ne wanna zirgo neide wanz namba. Neile innimissille ei olie ka mitte sedda diget sõta, mes neide tõidusfelle tarbis tulley. Se perrást koolwa ka liggi ikkes särátse weikesse zirgo pöige pea ärrá innimiste káe al; ninf sinna saat ka nággema, hommen omma nesinnatse ka kíf ärrákoolu nu, ninf sinna ollet neide rõwel.

Hans. Ent Esfa, mes se kúl om? nemma ennege weikesse zirgo, pöige?

Esfa. Ent kumma nisammute fest taiwatsest Esfast omma lodu õtse nida kui sinna. Sinna ollet seperrást Zummalat wasta patnu, ká neid ellole om lonu, ninf ollet neidesinnaste waiste weikesse zirgo poige wasta patnu, kumma nüüd ilma hõidmisse ninf tõidusfeta omma, ninf halledaste peawa ärrákoolu; koolma;

Foolma; sinna ollet neide wannambide wasta patnu, kumma nüüd kurblickult umbrelendawa nink omme pöige nink pessa otswa, sedda pessa, Hans, mes sinna neile ollet ärråwõtnu, nink mes nemma hennele nink ommille pöijille suure waiwa nink ussindussega omma tennu, ent kelle sissen nemma nüüd ennamb omme armsa pöijekesssega ei woi öse maggada. Mõtse, Hans, kui nüüd parhilla Kõwli saasse tulles, meije Maija saasse ärråhåetama, nink sinno nink sinno sösfarakest hennega saasse ärråwima, mes sis minna nink sinno armas Emma es sa kannatama? Kuis meije saassem teije ülle hallofaste ikma nink hundama?

Hans. Oh! mes ma pea nüüd teggema?

Esse. Jose rutto, lats, selle paikale, kun sinna sedda pessa temma pöijega ollet ärråriisnu, nink panne sedda jälle sinna.

Hans. Seddamaid jose minna sinnå.

Esse Jakob, kå ommale pojale perråtånnitap: Hans, et sinna kunnage ennåmb ütte jirgo pessa ärrå ei håeta!

Hans jooskmisfen: Ei mitte, Esse, iggawel ei tahha minna sedda ennåmb tetta.

3.

Üts foolwa Esse nink temma latsse.

Üts hå Esse, kå surma liggi olli, kuts omme latsi omma surma wode man, nink and ütte kimpse kappist neide kåtte, nink kåst neid, et nemma sedda piddiwa katski murdma. Eggåüts neist wõtt se pådåle sedda kimpse kåtte, nink kåije figest jous wust

wust sedda katski murda. Ent keäge neist es woi sedda mitte tetta. Sis pääst se Essa sedda keppi kimpo wallale nink and nelle neid keppikessi esjäär räilf eggauuttele ütte keppikest, mes nemma wäega hölpfaste katski murdiwa.

Se päle and temma nelle sedda oppust, üttestden: arma latskesesse, teije ollete se läbbi nännu, et keage teist sedda keppi kimpo es woi katski murda, kui temma kinnikeutetu ehk ütten olli, ent kui minna sedda kimpo wallale päästi, nink ne keppi üttsiko olliwa, sis woifite teije neld hölpfaste katski murda. Di saap ka teijega minno surma perräst sündima. Kui teije sate üttenst piddama, sis saap se hä tallo, kumba minna teile ni paljo többra nink hobbestega perränjätta, iks ütten häen saisussen jäma, teil saap leib nink sola nink auw ollema, nink keäge ei woi telle kahjo tetta. Ent kui teije sate riidlemissen nink wainonellama, nink eggauits teist omma pä perrä saap himmustama ellada, sis saap se hä tallo kumba minna ni paljo walwa nink suure murrega nink Jummalä önnistamisese läbbi särätsen kōrowan saisussen olle saatnu, pea hukka minnema, nink eggauits saap teid naarma nink riisma, nink teile saap leiwa nink sola pudus ollema. Eggauits, keä sis saap siist möda minnema, saap ättelema: Oh! siin olli ennemuste üts kōrowa Tallo, kui se wanna wirt Jakob siin weel olli, ent nüüd om temma hukkan, kui temma poiija naksiwa alwaste, jomissen nink riidlemissen töine töisega ellama.

Ne poiija tännasiwa sōamelikkult nink silmarweega omma Essa se hä manniksusse nink oppusse eest, nink towotiwa temmale suandmissfega: et nemma ikkes hä wirka innimisse tahhasiwa olla, nink kas sindussen nink welleikkun armun ellada.

Se påle kōli neide wanna Eſſa rahholikkult ärrä. Ne poiſja mattiwa tedda auſaſte niñk anniwa temma harwa man tōine tōiſelle kät ſen towoſuſſen: et nemma omma Eſſa wiimſe manniſuſſe perrä ikkes tahhaſiwa tetta.

Niñk niſade omma nemma ka omma eſſi henneſe niñk omme laſe önniſtuſſes niñk wannambide römuſ ellanu niñk tennu, niñk Zummala niñk neide öñſa Eſſa önniſtaminne olli neide pääł.

Oh! miſ kauniſ niñk Pittuſſe wäärt aſſi om ſe: kui welliſſe üttemeleliſſe omma, niñk welleliſſult ütten elawa.

4.

Se moiſtlik, wiñk niñk hā majapiſſaja Leno.

Wirtuſſe Miñkli tüttar Leno olli laſe pöłweſt ütſ hā, ſönnakuulja niñk tōteggija niñk wiñk näütſiſenne. Eggaütſ armatſ tedda. Geſt temma moiſt ni illuſaſte niñk ni ſelgeſte ramatuſ luggeda, niñk ni pałjo påwerſi Katekiſmuſſeſt niñk Lauło ramatuſt pääſt luggeda, et Kerkeſſand niñk Koolmeiſter niñk eggaütſ, keſ ſedda kuuld, henda temma ülle wäega römuſt. Se man moiſt temma ka hääđ kapuſtiſ niñk kinda koddada, niñk keddrada niñk hammiđ umbleda, niñk többrakeſt hoitma, niñk roga keeta, niñk reiwaſt möſta. Niñk kē, meſ temma teggi, olli hāſte niñk öigede tettu. Se möſſe reiwaſ,

was, mes temma olli mössnu, se olli iks ðige vuhhas
 ninf walge. Neide kapputide ninf kindide man,
 kumbe temma olli foddanu, es olle útsige mahhajæ-
 tetu silmi náttá; se roog, mes temma olli keetnu, olli
 iks pohhas ninf maggus. Ni teggi temma fik háste
 ninf ðigede ni kui súnnis. Ninflike man, mes tem-
 ma teggi, móthi temma iks verrá, ninf kaije sedda
 iks parrembaste tetta. Ifkes olli temma omma há
 wirka Emma úmbre, ninf oppi temmast háád maija
 piddada, ninf olli temmale abbis. Ni kaswi tem-
 ma suures. Perrást láts temma útte há mehhele,
 ninf temma olli se kigeparremb perrenaine sensam-
 man wallan, ninf sárátsen aurwun, et eggáúts tóine
 há Emma ninf perrenaine omme tútre wasta wót
 úttelda: Sago sinna útskórd sárást perre-
 naist kui wirkusse Leno om.

5.

Se laiff ninf rojane Kaddri.

Leppa Kaddri olli se wasta úts ðige laiff ninf
 rojane tútrif. Suurest laiskusfest es mösse ninf sug-
 gine temma henda kunnage. Se rojus olli ka tem-
 ma palge ninf kæe kúlgem ni nakkanu ótse kui must-
 lanne. Kui temma ennege iks ahjo páále ehk ka
 mujal wóis maan olla ninf maggada, sis olli tem-
 ma se pole iks walmis. Ent tó man olli tema wæga
 laiff, ehk temma aije tóistega wólsjuttu, ninf keeld se
 lábbi ka tóisi, háste tódd tetta. Temma es olle mitte
 opnu ramatut luggema, seperrást saije temma ka
 tatskórd taggasi láhbátetus, kui temma pá oppusfel-
 le

le tulli. Temma es möista kapputid foddada, weel wáhhemb ütte hammed umbleda. Nink fui temma reiwast möst, sis jáije reiwast ni mustas, fui enne olli. Siski olli temma jo suur nink wanna náutsif. Gest es tulle temma man ei útsif kossilanne. Eggaúts pöis úttel: mes ma pea särátse laisa nink rojatse naisega teggema? Temma om jo eggal páwal pessmisse wáárt! Keáge es tahha tedda ka mitte omman orjusfen palka pále wötta. Eggaúts há perrenaine úttel: Mes ma pea se laisa nink rojatse leppi kaddri-ga teggema? Es ma pea henda temma perrást kolus pahhandama? Ehk kas temma peap weel minno tóist perret árráesfitama nink rikma? Ei tahha tedda majan wötta! Temma ei olle mitte sola wáárt! Temma hulgus seperrást umbre, nink wimate láts temma fantma!

6.

Wáár-ust om kahjoliik.

Úts hebba-ehk wáár-ustja inniminne ussup fik suggutšid asju ótse fui nemma tótteste ni ollesse, ent mink úlle eggaúts moistlik inniminne, ka wóttap fik perrá móttelda, narap, sest et temma essi hennesest tunnep, et nisuggutšid asju, kumma se terwe moistusse wasta omma, ei sunni usku.

Wáár-ehk hebba-ustu lábbi teotap úts risti inniminne henda essi nink Jესuse armo oppust, ka fige wáár-ustu wasta om, nink temma teep ka saggedaste se lábbi hennele kahjo.

Se om ka úts kahjoliik hebba-ehk wáár-ust, fui

Kui se kige suremb hull mā rahwa seān ussup ninē mōtley, kui pikse-wālk ūtte hone sisse om lōnu, ninē sesamma hone nakkap pallama, et sis se tulli es woi minki lābbi ārrānistotetus sada, enge ūts sārāne hone, ninē mes muido sesamma tulli puttus, peās otsani ārrāpallama, es tohhi ninē es woi keāge se man middage tetta, enge ūtsinda saisma ninē kaema, kuitas se tulli pallas.

Se lābbi om jo mōnni omma tarre ehē aida ninē hāād ārrākastanu, kumba temma olles woinu hullatusfest pāsta, kui temma tōistega seddamaid olles abbis lānnu, ninē kaenu sedda tuld ārrānistotada.

Minnawal suwōel sel tōnel Zuli-kuul ēddangul sis lōije pikse-wālk mitman paigan' hone sisse. Mōlud johto ka, et pikse-wālk ūtte kulla tarre sisse lōije, ninē se tarre naksi pallama. Ent ehē kōl suur hull rahwas seddamaid koon olli, siski es mōttle keage se pāle, sedda tuld kaema ārrānistotada; kiē ūttiwa: »ei woi keāge siin middage arwitada! Sārāne tulli pallap ni kawwa kui temma esfi tahhap! ei woi keāge sedda ārrānistotada!« Kik saisiwa seperrāst ninē kajewa, senni kui se tarre ninē paljo hāga olli otsani ārrāpallanu.

Selsammal tunnil lōije ka pikse-wālk tōisen kullān ūtte aita sisse kattusse lābbi, ninē kattus lāts jo pallama. Se perremees, kō sedda nāggi, ninē sārāst wāār-ustu ei pea, rūhk tōistega ākkitselt sinnā ninē kistoti ēnsalikult tuld ārrā, ninē temma ait jāije saisma, ninē temma hāād pallotamatta.

Om seperrāst ūige wōis ninē wāār-ust, kui pikse-wālk ūtte hone sisse om lōnu, ninē sesamma hone nakkap pallama, et sis se tulli es woi minki lābbi ārrānistotetus sada. Ei mitte, enge se woip kōl ārrānistotus sada ni kui tōist tuld.

Weel úts juttustaminne, kui lahjoliik
wäär-ust om.

Kui selle wäär-ustja Ewa lehme weidi ehk sin-
nist pima andwa, sis ust temma, et keäge neid om
äärändidnu, nink temma wöttap neid jälle nõidmis-
se läbbi parrandada. Ent ne lehme ei lä se läbbi
mitte parrembas enge weel alwambas.

Se wasta kui se moistliko perrenaise
Kaddri lehme haiges läwa, sis kaep temma häste
perrä, mes többe neile peäs ollema, nink temma for-
jap kiksuggutsid tullutiko rohto nink juuri nink kes-
tap neid solaga, ni kui temmale wannambist om
oppetetus sanu, nink annap neile sedda süwwa nink
juwwa, nink lehme sawa jälle terwes.

Kui selle wäär-ustjalle Ewale ehk temma Meh-
hele ehk latfille middäge wigga om, ehk kui temmale
middäge om ärrawarrastetus sanu, sis lat temma
nõidjide ehk sola-pnhkjide man nink toop helle kosti
nink rahha. Ne wöttwa sedda rõmuga wasta, te-
wa temma filmi een kigesuggutsid hullustamis-
si, puhk-
wa sola, tema risti, sülgwa, ütewa mõistmatta
sõnnu, ent selle wäär-ustjalle Ewale ei sa mitte se
läbbi abbi; ent sedda kosti nink rahha, mes temma
sola puhkjille töije, om temma weel pälegi ärrakao-
tanu.

Se wasta lat ehk läbhetap se moistlik Kaddri,
kui temmal ehk temma ommatfille middäge wigga
om, Wannambide ehk ütte hä arsti man, nink tem-
ma prufip sedda õigede, mes temmale antus nink
oppetus saap. Nink temmale saap abbi.

Omna hääd nink waisust hoijap temma häste,
nink

nink tõrwaste, ent kui siski kurja inimisse temmale
 middage omma ärrawarrastanu, sis nouwap temma
 seddamaid nink ussinaste perrä, annap sedda teeda,
 nink pallep tõist hääd inimissi, tedda arwitada per-
 rä noudmissen, nink om omma hääd mõnnikõrd jälle
 taggasi sanu. Ni tõisi om: Dige usk arwitap,
 ent wäär, usk kaotap nink om kahjoliik.

8.

Se Eesä Johann nink temma weikenne
 Põig Tanjo.

Johann, üts hä wirt perremees nink Eesä,
 ist mõnnikõrd õddangul ütte pu alla maja man, sääl
 se lõppetetu tõ perräst weidi hengada, nink ütte pipu
 tubbakut tõmbata. Sis tulli temma weikenne põig
 Tanjo temma üsja pääle joosten, heit omma kää
 temma kala ümbre, sillitseta nink häälitseta omma
 Eesä ligesi sõamest. Kas sinna minno ni wäega
 armastat? Küssi temma Eesä temmalt. Ja, wis-
 tiist, wastuta Tanjo, minna armasta sinno, Eesä-
 kenne, ülli wäega. Kas sinna ka tahhat minno sõn-
 na häste kuulda? Ja, koste Tanjo, minna tahha
 ikkes sinno sõnna kuulda, nink kii tetta, mes sinna
 minno saat kääkma, nink tahha ka häste oppi. Häste,
 minno pojakenne, se saap minno wäega rõmustas-
 ma, üttel Johann.

Ent ütte päiwa perräst es mõtle Tanjo mitte en-
 nämb se päle, mes temma ommale Eesäle olli toota-
 nu. Temma es tahtsi mitte karjaga mõtsa minna,
 temma riidli omma welle nink sõsaraga, nink es te
 mitte,

mitte, mes Essa käst, enge temma undas, ninf
it ninf olli ropp,

Kui temma nüüd öddangul jälle Essa mannu
tulli, ninf säädles otse kui temma omma Essa armast-
tas, ninf omme kae temma kala ümbre tahtsi heita,
sis ütlet Essa: Minne ärrä, sinna wõlsja, sinna ei
olle mitte üks hä pöig! Sinna ütlet, et sinna minno
armastat, ninf sinna ei kule mitte minno sõnna, ninf
ei te mitte, mis minna sinno kässe.

Minf läbbi pididi Tanjo ligeparrem-
häste näütma, et temma omma Essa ar-
mastas?

9.

Se sõnnakuulmatta lats.

„Ei mitte! minna ei tabha! minna ei sa sedda
mitte teggema!“ Nidada wõõrsi ükskõrd üks lats om-
ma Emma wasta, kã tedda olli middäge kästnu tetta.

Ent temma Essa tuli koggematta mannu.
Mes ma kuule siin? Es sinna tija? Es sinna olle
kuulnu, ütlet temma omma kangekaalse ninf wasta-
pandja ninf sõnnakuulmatta latsse wasta: Sinna
peat omma Essa ninf Emma auruustama, ninf om-
ma Emma sõnna ni häste kuulma kui Essa sõnna?
Minf temma karrist sedda ilmsõnnawõtlikko last kan-
geste.

Kange kalust ninf wastapandmist
peap ka kangeste karristetust ninf
wälja ajetus sama.

Mert olli ütstõrd usse aijan omma Esaga; sääl olli üts reddel. Temma Esaga näggi, et Mert temma päle kaije ülles minna, nink keeld sedda temmale ärrä, sest et temma hennese hölpfaste wõdis kahjo tetta. Mert kuli ka temma sõnna, ent ennege ni kawatwa, kui temma Esaga temma man olli nink tedda näggi. Ent ni peä kui Esaga olli ärrälännu, sis ast temma jälle reddele päle, kumb iks wäljan olli saisnu, nink ärräabbrastanu. Kui temma wijenda warwa päle olli üllesastnu, nink kumenda päle ast, sis murs temma katski, nink Mert olli maan! Temma tännitas hallofaste. Se päle tulli äkkitselt temma Esaga temma mannu joosten, nink ommas ärräjämmätamisses näggi temma, et Mertille üts jalg olli katski murtu! Mert pididi paljo wallo tundma, nink mõnne kuu aiga maan ollema, enne kui temma pu jallaga wõdis kawatwa. Ent temma likkatas omma ello-ajal.

Kule omma Esaga nink Emma nink oppetajide nink hä söbbramannit, sust nink oppetust, ei ütfinda sis, kui nemma sinno man omma, enge ka sis, kui nemma sinno man ei olle, sis jãät sinna kahjota.

Se Nektut kulla Andre poig Iwan.

Kulla Andrelle olli kolm poiga, kumbe temma

es tahtsi kōli panna, nink kummille temma middāge es tahtsi laske oppetada ei ka ramatut luggeda, ei ka kirjotada.

Kerkessand nomis nink manmits tedda sevrerāst mōnnikōrd; ent temma wastuta wāega roppeste Kerkessandalle: Minkperrāst peās minna omme pōige kōli pannema, nink neid lassma ramatut oppi luggema nink kirjotama? perrāst woetas neid Nēkrutis, mes sis neid arowitap, et nemma moistwa ramatut luggeda nink kirjotada.

Kerkessand ütlet temmale se pāle hiltjamelelit kult: Minno armas kulla Andre, kui sinna mōtlet ehk pelgat, et sinno pōige ütškōrd Nēkrutis woetas, nink sinna souwat, et sis neide kāsst peap hāste kāsma, nink et nemma omma dnne Soldatide saisuusen peawa teggema, sis panne neid nūūd kōli, nink lasse neid oppi ramatut hāste luggeda, nink kirjotada, nink mes sāl kōlin muido oppetetas. Sedda parremb luggu saap neile sis ollema. Mink minna et woi sinno nūūd mitte arowitada, sinna peaf omme pōige kōli pannema. Minna manmitsa sinno nūūd hā wisiga. Ent kui sinna minno sōnna ei wōtta kuulda, sis pea minna sedda moisa wannambille teeda andma, nink ei olle sis minno sūūd, kui sinnul sis saap pahhandust sama!

Kulla Andre nūrrisi kōl weel pājo se wasta, ent siski piddi temma nūūd omme lasi kōli pannema.

Katte talweajal owsira ne pōige hāste ramatut luggeda, nink kirjotada, nink muido hāād asju. Ja se hā Koolmeister Andre oppet neile ka se arwo kunnsti allustust nink middāke Ilma-ma tundmissest, nink ka sedda firwes pruvida.

Ent kui nemma ollwa tāwōes nichhes kaswanu, sis woeti sedda kēstmasst neist kōime wellitsist Nēkrutis.

Sis tulli se wanna Andre suure wiuhaga Kerkessanda mannu joosten nink tänniten: Kaega nüüd, Kerkessand, nemma omma minno kerkmäst nink kigeparrembat poiga Dekrutis wötnu! Mes se nüüd temmale saap arowitama, et temma ni paljo om kolin opnu, nink ni illufaste moistap kirjotada?

Kerkessand wastuta temmale: Armas Andre, se saap temmale ülliwäega paljo arowitama, nink minno heng kutsup sinnole suurt önnse se auro per-räst, kumb sinnole nüüd saap, et sinnole üts särane hä poig om, hä möistlikkuit omma suurt nink armo-likko Keisri kui söddamees saap orjama. Külla Andre süüt hennast siin kääga kōrwu taggan, nink olles kü ilma se sure arowota jānu; ent Kerkessand üttel temmale mönd hääd lotusse sönna, nink kās tedda, et temma omma pojaga, enne kui tedda ärrä-witi, weel ütškōrd temma mannu peäs tullemä.

Se sündi ka. Sis manmits Kerkessand sedda Zwan, et temma ikkes kui hä ristiinniminne Zummälapeljusen peäs ellama, ommille lullembille tigen sönuawdlikkus ollemä, kō häste tähhele pannemä, mes tedda oppetetus saas sama, nink et temma henda se man ifs ennāmb ramato suggemissen nink kirjotamissen peäs harjotama, nink and tedda Zummälä hōulde, weel temmale üttesten: Minne sis Zummäläga nink lotussen temma päle, kōbbe Zummäl nink Ulemba sinno kutsuwa, ehk wahhest nāe minna sinno weel ütškōrd kui ütte pälikko!

Se wanna Andre süüt henda siin jälle kōrwu taggan, nink üttel nūrriseten: ehk kui häädapoliko! Ent temma pōig se Dekrut Zwan wastuti: Essä, ni kui Zummälä tahtminne om.

Zwan sai nüüd Soldatis nink Zwan Andre witsch kutsutus. Temma opsi pea sedda Soldatis orjust häste ärrä, nink temma ülemba olliwa tem-
maga

maga rahholikko. Nink sest et temma ka ni häste ramatu wõis luggeda, nink kirjotada, sis saije temma ütte ajastaja perräst Serfantis.

Niüd piddi sbawäggi söddale minnema wainlaiside wasta tappelda, nink ka se rügement, kelle man Zwan Andrewitsch Serfant olli.

Ütskõrd sai se rügement kãstu, ütte kõrowa kanssi wainlaiside kãest ärrã wõtta. Selle kanssile olli üts kõrowa nink jãmmie wãrrãja, kumb kirjega pididi sisse rajotus sama. Sest et niüd Zwan kolin ka olli opnu sedda kirjest häste pruukida, sis olli temma üts neist eddimãtsist, kumma sedda wãrrãjat lãbbi raggošwa, nink temma lãbbi se kanssi sisse wãetis wa, neid wainlaisid osfast mahha lõiwa, osfast kinniwõttiwa nink sedda koggona kanssi kige suure tũkkidega ärrãwõttiwa.

Se saije Keisrelle kirjotetus, nink Zwan Andrewitsch saije Lippo-kandja.

Kui niüd sedda selle kihhelkonnan teeda saije, mes sest kũlla Andre pojast olli sanu, sis es ütte kãdãge, kel põige olluwa, ennamb: mes se arwoitap, kui meije omme põige kõli panneme, nink neid lasseme ramatut oppi luggema, nink kirjotama, nink kirjest pruukima? perrãst woetas neid Rekrutis!

Paljo ennãmbest lĩttiwa niüd kiki, kummile põige olluwa, nidaãde:

Niüd peame meije omme põige kõli pannema nink lassema ramatut oppi luggema nink kirjotama nink kirjest pruukima, et kui wahhest neid ütskõrd Rekrutis wõetas, nemma middãge moistwa, et neile sãrãst õnne wõis olla, kui kũlla Andre pojale, kellest seperrãst üts Lippo-kandja Herrã om sanu.

Moistatusse; ninē oppetusse sõnna.

Kiē allustus om rasfe.

Se tõõd ninē palle Jummalat.

Uliga mõda asja kãruwa.

Urrã arwa penni karwast enge hambast.

Ei woi kätte asja üttelissi tetta.

Ei olle liggedalle male wet tarbis.

Ei olle ütšif ammet ni fant, et temma meest ei toida.

Ei olle weel päiw õddangul.

Ei tõ enne lõppe, kui kats kãt rinna päle saap.

Ei sa ütšif tõeta sõruwa.

Ulkohhus ei saisa kottin.

Uruw kel arwo sũnnis.

Sedda ennãmb kassi sillitsetas, sedda tõrgem-
balle kass handa tõstap.

Kui lindo ni laulo.

Eggal mehhel esši wiis.

Eggamees ommaga, waine fant kottiga.

Junnimine lãt wannambas, tõbbi lãt norembas.

Junnimine om lodu tõõd teggema, ninē žirē
lendama.

Jota meest, kũl mees nõutap omma tabba.

Kahjo ei kãu kũruwi mõda, temma kãup inni-
misse mõda.

Kãssi mõssep tõist.

Karwa tettu kaunikenne, pea tettu pillapalla.

Kiē ma ei kanna üttesuggust wilja.

Kiē omma aiga ajap.

Kiē

Kül teggijal tööd om, maggajal und.

Kes aino wälja annap, se essi ilma jääp.

Kes ei tahha kuulda, se peap tundma.

Kes libbedat kannap, se maggusat maitfap.

Kes koera ei söda, se södap warrast.

Kes paljo lobbisep, se paljo wölsip.

Kes teisele hauda kaitwap, faddap essi sisse.

Kes wölsip, se warrastap ka.

Kes wannambide sõnna ei tahha kuulda, peap
wassika nahka kuulma.

Kuitao ma, nida wiis, kuitao zirk, nida laul.

Kui tam, ni wötsfo.

Kui tö löppep, sis löppep leib.

Kui tö om tettu, sis om hä hengada.

Kül eäl wödra lojusfest saap lojust, ent wödra
leiwast ei sa leiwä.

Küllep aig wälja näütap.

Kun ei olle hirno, sääl ei olle armo.

Libbe keel herritse meel.

Cedda armsamb lats, sedda libbedamb wits.

Mes noreus fokko pannep, sedda wannaus
löwwap.

Marri põsdo ütsebrd, põsd narap sinno üttesa kbrd.

Mi kui minna mõtsale, ni mõts minnule.

S ei olle kellegi sõbber.

Olgo päiw ni pik kui ta om, siski täl öddang
saap.

Padda sõimap kattalt, ütte musta mõllemba.

Paksemb werri kui wessfi.

Panne sikka kārneris, sis sawa puid koritus.

Parremb pelgama kui kahhtfema.

Parremb pool munna kui tühhi koor.

Parremb su sisse kõnnelda, kui selja taggan.

Pohhas su, pohhas kassi kääp ilma läbbi.

Kahho

Rahho kossutap, wain kaotap.

Sant palley henneselle kotti.

Wagga lamba sünniwa paljo litte lauta.

Warratse asja wasta, ei sa lutsife.

Mötle otša päle, sis ei sa sinna iggawel pattu teggema.

Ena nänd sel armo ajal nidade, kui sinna ärräs kopsden saut loudma et sinna olles ellanu.

Ärrä te kurja, sis ei sünni sünnul kurja.

Mes sinna ei tahha et rahwas sünnul peas teggema, sedda ärrä tetta ka neile; nink mes sinna tahhat et rahwas sünnul peap teggema, nida te ka sinna neile sesamma wärki.

Kes Suuwel ajal laist om, nink middäge ei forja, temmal ei sa takwel middäge süwowa; nink ka omman latseussen nink noreussen middäge ei oppi, peap omman wannausssen nälja kannatama.

Junnimise koggona ello om üts rehsimlne surma pole.

Mes sinna täamba peat teggema, sedda ärräwi wita mitte hommungo päle; sest sinna ei tija, kas sinna hommen saat weel ollema, ehk sedda wolt tetta.

Kui sinna ütšinda ollet, sis hoija henda kurja tetta, nink mötle, et Jummal nink sinno söames teedminne sinno man om.

litte nink künnele ikkes töttet nink ärrä wölfi mitte.

Ärrä tassu kurja kurjaga, nink söimamist söimamisega.

Kannatus wääräp kii ärrä.

Kii ommal ajal.

Parremb waine auwoga, kui rikkas häuga.

Mi kui tö, nida ka pall.

Ei mitte ennamb teggema om figeparremb kahhitseminne.

Parremb

Varremb om ùllehohhut Kannatama, kui ùlles
kohhut teggema.

Oppi middäge, sis moistat sinna middäge.

Rä ei tahha kuulda peap tundma.

Jummal annap eggattele jirgokesselle temma
toitust, ent temma peap se perrä lendama; nink ni-
da peap ka inniminne omma toituse perräst waiwa
näggema.

Kik omma ello eäl möttele Issanda meije Jumma-
la wäle, nink ärrä pürowa mitte pattu tetta, ei ka
temma käsü mahha jätta.

Te õigust kik omma ello eäl, nink ärräkäügo kuro-
ja tee pääl.

Jummala peljus om tarkusse algminne.

Jummala peljul om sesinnatse nink tullewatse ello
tomotus.

Kes Jummalat pelgap, auwustap ka omma Essa
nink Emma, nink orjap neid kui omma Issandat.

Latse, kuulge omma Essa, nink ellage nidade, et
teije käsü wõis häste károwa; sest Issand om Essa
auwustanu ùlle latse, nink Emma melewald ùlle po-
jede om temma kinnitanu.

Auwusta omma Essa kigest sõamest, nink ärrä
unneta mitte omma Emma waiwa; möttele, et sinna
neist ollet sündinu, nink mes wõit sinna neile tasfo-
da, nida kui nemma sulle hääd omma tennu.

Auwusta omma Essa tõ nink sõnnaga, et tem-
mast õnnistus sinno päle tullep; sest Essa õnnista-
minne teep latseille maiju, ent Emma wandminne
kissup neid mahha.

Ärrä kitlego omma Essa häbbist, sest Essa häbbi
ei olle sulle auwus.

Sest innimisse auw om temma Essa auwus-
tusfest, nink ütš Emma, kumb ärräteotetu, om
latseille teutusfes.

Lats,

Eats, olle abbis ommale Esfale temma wannausfen, ninf ärrå kurwasta tedda temma ello eål. Ehf ta melest nõrkas lääś, sisfi ärrå laita tedda mitte, kui sinna ka moistlikkumb olles.

Madke Keisrille, mes Keisri perrålt om, ninf Jummalalle, mes Jumjala perrålt om.

Eggauris heng olgo üllemblille allahettlik, kummil woimus temma ille om. Gest üllemba ei olle kui ennege Jummalast; ninf kun üllemba omma, ne omma Jummalast säetu.

Ärrå panne tõte wasta, ninf håbbene henast omma harjotetu wõsi perråst.

Ärrå håbbene mitte omme pattu üllestunnistada.

Gest kå omme üleasmissi kinniskattap ehf ärråsalgap, selle ei sa se tõrda minnema. Ent kå omme üleasmissi tunnistap, selle püle hallestetas.

Ärrå olle mitte telekandja, ninf ärrå pessa mitte teeld omma telega.

Wargale tullep suur håbbi, ninf telepesjille suur hukkamoisminne.

Kui sinno käsfi håste kåup, sis mõtle et ka jälle woip kurja johtuda; ninf kui hådda kåen om, sis mõtle et ka jälle hå põhw saap tullesma.

Ärrå harjotage mitte omma suud wandma, ninf Jumjala nimme kurjaste pruukma. Kå saggedaste wannup, se teep saggedaste pattu, ninf willitsus ei sa temma maja päänst ärråjama.

Laina ommale lähemballe sel ajal, kui temmal tarwis om, ent sinna tõine anna ka lähemballe jålle taggasi, mes temma sinnole om lainanu.

Pea mes sinna ollet tootanu, ninf ärrå petta mitte, sis tõrowat sinna eggal ajal, mes sinnul waja om.

Eõ kui inniminne, mes sinnole ette pantas, ninf ärrå panne eik nahka, et sinno ei wihtata.

Ärrå

Ärrå olgo tännamatta; sest ilmtännollik innimiane om üts alw inniminne.

Saisa rijust rahho, sis teet sinna pattu wáhhembas: sest wihhane inniminne töstap rido. Pattane inniminne seggap söbbrad ärrå, ninñ sadap rahho: liste waijel kelepesmist.

Anna sinno lähemballe üllekohhut andis, sis antas sinno pattu andis, kui sinna pallet.

Kes töisele kurja tassup, sellel saap Issand ka jälle kurja tassuma, ninñ temma pattu kōwwaste finnitama.

Sundus om minno perrålt: Minna tahha tassoda, ütley Issand.

Ärrå olle mitte wina jodik, sest wiin om paljo ärråriknu.

Rige man, mes sinna ette wōttat, sis loda Jummalala päle figest sbamest.

Tühja kōwdminne oppetap paljo kurja.

Kui sinna hääd teet, sis ollet sinna wastawōttelik ninñ saat andis,

Tassane kostminne kånap tullist wihha taggasi; ent kibbe sönnala kihhotap wihhale.

Rehwås låt se, kån petliko, wiisil tööd teep, enge wirik kånssi teep rikkas.

Kån omma maad harrip, saap leiba kōl, ent kån tühja asja tagga ajap, saap waisust kōl.

Kån ei tahha tööd tetta, se ei pea ka mitte söma.

Se poig om tark, kån suuwel kōkko korjap, ent kån poimoajal maggap, se om üts poig, kån hennele häbbi teep.

Ärrå põlga, mo poig, Issanda karristust, ninñ ärrå tüddinego temma nomimisest. Sest kedda Issand armastap, sedda nomip temma ka, ja temmal om temmast hä meel kui issal ommast pojast.

Wäega

Wäega õnnis om se inniminne, kes tarkust
lõrwap ja se inniminne, kes molstust kätte saap.

Ärrä kela hääd mitte sellet, kel se tarbis om,
kui sinno käen joud om, hääd tetta.

Ärrä riidle üttege inimisega ilmasjata, kui
temma sulle kurja ei olle tennu.

Minne kusekuflesse mannu, siina laisk! nink
kae temma wiisi, nink sa tarkas.

Neid kaus asja wihtap Jummal, nink seitsmes
om hirmus temma een: Surelisse silmä, wõls kee-
le, käe, kumma wagga werd ärrawallawa, südda,
mes kurja mõttid mõtlep, jalla, kumma nobbeda
omma kurja tetta, üts walle mees, kä ifs wasset kõn-
net kõnnelep, nink riido tõstap welliste waijel.

Jummal wännep kõrgil wasta, ent maddalil
annap temma armo.

Kes omma maad harritap, sel saap leiba küt,
ent kes tühja asja taggan asap, sel ei olle meel päen.

Se Jummal wallato ei jä saisma temma õnnes-
tussen; ent õigel om warjopait ka omman surman.

Om parremb pissokenne ehk weidi Jummalas
peljusse man, kui suur warrandus nink pelg tem-
ma man.

Parremb om üts keetus kappia armoga, kui
üts toido härg, kun wihtamine man om.

Üts kawaal liignees ei jä mitte nuhtlemat-
ta; nink kä julgede wõlki kõnnelep, se saap hukka.

Kes waiste pääle hallastap, se lainap Issan-
dalle, nink se saap jälle temma kätte tassuma, mes
temma hääd om tennu.

Eggema, mes õige nink kõhhus, se om
õllemb Jummal melest, kui õhwer.

III. Jaggo.

Arwo: Kunsti Eenoppus.

I.

Arwo: tähhi st.

Kuitao se hä Koolmeister Andre Koli:
lat sille neid arwo: tähte nink arwa:
ma om oppetanu.

Esmält teggi temma ütte musta lawwa päle,
kumb koli: tarren saina külge olli, krittiga ütte tähhe:
fest, nink üttel se man: se om üts, nink kirjot ka sedda
arwo 1 sinna mannu.

Sis teggi temma kats tähhekesi, nink üttel:
se om kats nink kirjot sedda arwo 2 sinna mannu.

Mi teggi temma iks ennamba nink suremba
tähhakese: unniko, nink kirjot eggäütte unniko man
se arwo: täht, ni kui sijn nätta om:

üts,	kats,	kolm,	nelli,	wiis,	kuus,	seitse,
· 1	· · 2	· · · 3	· · 4	· · · 5	· · · · 6	· · · · · 7
			· ·	· ·	· · ·	· · ·

Fattesa, üttesa, kummend.

· · · · 8   · · · 9   · · · · 10.

· · · ·   · · ·   · · ·

· · ·   · · ·

Müüd

Múnd oppet Koolmeister neid latfi ennamb ar
 wada. Temma úttel: kaege latse, úts hunnik kúm
 me táhhefestega om úts kúmmend; tulley temma
 man weel úts táhhefenne, sis om útstóistkúmmend;
 tulleva kats táhhefesse temma man, sis om katsstóist
 kúmmend, nink ni eddesi, nink kirjot sedda ka lawwa
 pále nidade:

útsstóistkúmmend,

.....
 II
 .....

katsstóistkúmmend,

.....
 12
 .....

kólmstóistkúmmend,

.....
 13
 .....

nellikstóistkúmmend,

.....
 14
 .....

wiiststóistkúmmend,

.....
 15
 .....

kúuststóistkúmmend,

.....
 16
 .....

seitsstóistkúmmend,

.....
 17
 .....

kattesatstóistkúmmend,

.....
 18
 .....

úttesatstóistkúmmend,

.....
 .....
 .....

katskúmmend,

.....
 20
 .....

Rut fatterkümne man weef úts tåhhefenne tul-
lev, sis om se fatterkümme úts, nink ka jálle ni
eddesi, kui siin kirjotetu om:

21 fatterkümme úts.

22 " " fatts.

23 " " kolm.

24 " " nelli.

25 " " wiis.

26 " " kuus.

27 " " seitse.

28 " " fatterfa.

29 " " üttesa.

30 kolmekümme.

Kolmekümne man arvatas nissammute úts,
fatts, nink ni eddesi, sis tulley kõrda möda:

40 nellikümme.

50 wiiskümme.

60 kuuskümme.

70 seitsekümme.

80 fatterfakümme.

90 üttesakümme.

100 sadda.

Õnuid kirjot Koolmeister Eik tåhhefest Karwa
põle, nidade:

• • • • • 20 • • • • • 50 • • • • •
• • • • • 30 • • • • • 60 • • • • •
• • • • • 40 • • • • • 70 • • • • •
• • • • • 50 • • • • • 80 • • • • •
• • • • • 60 • • • • • 90 • • • • •

nink' ättel: kajege latse, ni paljo om sadda!

Wimate kirjot Koolmeister neid weikesse ar-
wo=tähti kōrdä möda, nink' neide kassomisse per-
rā Larwa päle, nidade:

1	10	100	1000
2	20	200	2000
3	30	300	3000
4	40	400	4000
5	50	500	5000
6	60	600	6000
7	70	700	7000
8	80	800	8000
9	90	900	9000

10	20	30	40	50	60	70	80	90
11	21	31	41	51	61	71	81	91
12	22	32	42	52	62	72	82	92
13	23	33	43	53	63	73	83	93
14	24	34	44	54	64	74	84	94
15	25	35	45	55	65	75	85	95
16	26	36	46	56	66	76	86	96
17	27	37	47	57	67	77	87	97
18	28	38	48	58	68	78	88	98
19	29	39	49	59	69	79	89	99

100	110	120	130	140	150	160	170	180	190	1000
101	111	121	131	141	151	161	171	181	191	1001
102	112	122	132	142	152	162	172	182	192	1002
103	113	123	133	143	153	163	173	183	193	1003
104	114	124	134	144	154	164	174	184	194	1004
105	115	125	135	145	155	165	175	185	195	1005
106	116	126	136	146	156	166	176	186	196	1006
107	117	127	137	147	157	167	177	187	197	1007
108	118	128	138	148	158	168	178	188	198	1008
109	119	129	139	149	159	169	179	189	199	1009

Ne suure Armoestähbe:

1	I	10	X	100	C
2	II	20	XX	200	CC
3	III	30	XXX	300	CCC
4	IV	40	XL	400	CCCC
5	V	50	L	500	D
6	VI	60	LX	600	DC
7	VII	70	LXX	700	DCC
8	VIII	80	LXXX	800	DCCC
9	IX	90	XC	900	DCCCC
				1000	M
				1805	MDCCCV

2.

**Neist Liwlandi nink wenne wilja
mötudest.**

A) Liwlandi mötust.

Koolmeister, Minkaga mötetas Liwlandin
wilja? S Kaspar.

Kaspar. Waffaga, pole waffaga, fülmitti-
ga ninf topiga.

Koolm. Mitto fülmeti låwa Riga mõto per-
ra ütte waffa sisse?

Hans. Kuus.

Koolm. Kui paljo ütte pole waffa sisse?

Mihkel. Koolm.

Koolm. Mitto waffa rda tewa Riga mõtu
perra ütte Sölletust?

Andre. Nellikümmend wiis.

Koolm. Mitto waffa keswå ehk nisso tewa
ütte Sölletust?

Hind. Nellikümmend kattesa.

Koolm. Mitto waffa fara, linase ehk herne?

Ido. Kuuskümmend.

Koolm. Mitto waffa peap üts pütt Sola
ehk Semen?

Johann. Kats.

*

*

*

Liivlandin mõtetas wilja waffaga, pole waffaga,
fülmittiga ninf topiga.

Riga mõto perra låwa kuus fülmitti ütte waffa
sisse, ninf ütte pole waffa sisse koolm.

Nellikümmend wiis waffa rda om üts sölletus rda.

Nellikümmend kattesa waffa keswa ehk nisso om üts
sölletus keswa ehk nisso.

Kuuskümmend waffa fara, ehk linnasse ehk her-
ne tewa ütte Sölletust fara ehk linnasse ehk herne.

Üts pütt sola ehk linna semen peap kats waffa.

Koolm. Ent kui teije ütstörd Tallina lina
sate kaupa wima, sis algatage meelde, et Tallina
ninf Riga mõto waijel wahhe om.

Tallina

Tallina mõto perrä peap üts sõlletus terrä,
ni kui rüggä, keswa, fara, linnasse, misso 24 pütti.
Ent üts Sõlletus sola om 18 pütti.
Üts pütt tarrä om 3 waffa.
Üts pütt Sola om 4 waffa.

B) Wenne wilja mõtust.

Koolm. Märäne om se wenne wilja mõdt?

Jwan. Temma om: zetwert, osmaf, zetwerik
nink farriz.

Koolm. Mitto Osmaki säwa ütte zetwert
päle?

Wasilli. Kats.

Koolm. Mitto zetweriko peap üts Osm ?

Hedor. Nelli.

Koolm. Mitto farritze peap üts zetwerik?

Stepan. Kattesa.

*

*

*

Wenne wilja mõdt om: zetwert, Osmak, zetwerik
nink farriz.

Üts zetwert om kats Osmaki.

Üts Osmak om nelli zetweriko.

Üts zetwerik om kattesa farritse.

Üts zetwert om Riga mõbda perrä: kolm waffa.

Üts Osmak om poolteist waffa.

Üts zetwerik om liggi üts kolmandik.

Üts farniz om poolkolmat toopi.

3.

a) Riga möbt, minfaga weddele asja mötetas.

Koolmeister. Måråtse es ne Riga möto om ma, minfaga wina, ðllut ninf jodowat wina mötetas?

Mert. Hami, piddi, ankri, topi, werándel.

Koolm. Mes om úts haam.

Gemmen. Þooltðist piddi.

Koolm. Mitto Ankri peap úts piddi?

Hans. Nelli.

Koolm. Kui paljo topi fáúwa útte ankri. fiske?

Karl. Kolmfúmmend.

Koolm. Mitto werándel om úttel topil?

Fanno. Nelli.

*

*

*

Riga möbt, minfaga weddele asja mötetas, ni kui om wiin, ðllut ninf jodaw wiin.

Hami, piddi, ankri, topi, werándel.

Úts piddi peap nelli ankrid.

Útte werándel om nelli topi.

3.

b) Wenne Möbt, minfaga weddele asja mötetas.

Koolm. Måráne es se wenne möbt om, minfaga neid weddele asja mötetas? Rond.

Rondrad. Piddi, weddra, kruska ninf zarke.

Koolm. Mitto weddra káurwa útte piddi sisse?

Hans. Nellikúmmend.

Koolm. Mitto kruska peap úts weddra?

Tannil. Kattesa.

Koolm. Mitto zarke om úttel kruskale?

Gemmen. Útstóistkúmmend.

Koolm. Mes om úts zarke?

Kaspar. Se kattesas ossa úttest Riga topist.

*

*

*

Wenne móto, minkaga weddele asja mótetas,
omma: Piddi, weddra, kruska, zarke.

Útte piddi sisse káurwa nellikúmmend weddra.

Úts weddra peap kattesa kruske.

Úttel kruskale omma útstóistkúmmend zarke.

Úts zarke om se kattesas ossa úttest Riga topist.

4.

Riga móót, minkaga pikkiusfi mótetas.

Koolm. Kuitao jaetas sedda Riga móto ár-
rá, minkaga pikkiusfi, ni kui pólso, lauda, paila,
fangast, mótetas.

Andre. Súlla, kúundre, jalla, werándeles
ninf tolli sissen.

Koolm. Kui pik om úts súld?

Tomas. Kolm kúundre ehk kuus jalla.

Koolm. Mitto jalla om úttel kúundrelle?

Samnel. Kats.

Koolm. Kui paljo tolli om úttel werándel?

Udo. Kuus.

*

*

*

Riga

Riga mõõt, minnaga pikkusse mõtetas, ni kui põl-
do, lauda, paila nink kangas, jaetas sülla, küün-
dre, jalla, werände nink tolli sisse ärrä.

Üts süld om kolm küündre ehk kuus jalla pik.

Üts künar om kats jalla pik.

Üts werändel om kuus tolli.

Üts wenne Arsin om üts künar nink üts werän-
del pik.

Kolm Arsinä tewa nelli küündre.

5.

Albertusse Rahha st.

Koolm. Märäne es se albertusse rahha om?

Mihkel. Tadre, pole tadre, vorti, wünweri,
Mark, tibbu.

Koolm. Mitto vorti om üttele Tadreil?

Kusta. Nelli.

Koolm. Kui paljo om üts vort?

Zaan. Nelli wünweri.

Koolm. Mitto marki tewa üttele wünwert?

Kaspar. Kats nink üts pool.

Koolm. Mitto Tibbu låwa üttele Marki pääle?

Eus. Kats.

*

*

*

Rigan nink Letti, ma sissen prufitas essiärrälik,
kult albertusse rahha.

Sedda jaetas ärrä tadre, vorti, wünweri, marki
nink tibbu sissen.

Üts tader om nelli Vorti.

Üts

Úts Dort om nelli Wúnweri.

Úts Wúnwer om 2 marki ninf úts pool.

Úts Mark om 2 tibbu.

6.

W e n n e R a h h a s t.

Koolm. Måråne es se wenne rahha om?

Iwan. Wenne rahha om nelli suggune, kulane, hóbbe, wass rahha ninf pappre = rahha.

Koolm. Nimmita meile sedda fullast rahha?

Iwan. Terwe Imperiali, pole Imperiali, Dukati.

Koolm. Kui paljo om úts terwe Imperial?

Iwan. Ni paljo kui kúmme ruwolid hóbbe rahha.

Koolm. Mitto ruwolid om úts pool Imperial?

Mert. Wiis hóbbe ruwolid.

Koolm. Mitto ruwolid om úts wenne Dukat?

Gregor. Kats hóbbe ruwolid ninf katskúm, mend wiis Tengá.

Koolm. Mårátse es ne wenne hóbbe rahha túkki omma?

Hesdor. Ruwolid, pool ruwolid, fatte kúmne, wíjetengatúkki, fatte kúmne, wíetdístkúmne ninf kúmne tenga túkki.

Koolm. Mitmasuggune es se wenne wass rahha om?

Johann. Wíje tenga túkki, fatte tenga túkki, tenga, denuska, poluska.

Koolm. Mitmasuggune es se pappre rahha?
Mihkel.

Mihkel. Omma sinnitse wiije rublis, omma werrewa papperetükki kümne rublis, omma walge pappre tükki kattedümne wiije rublis, ninē ka wiije kümne rublis ninē sadda rublis.

*

*

*

Wenne rahha om nelli suggune: kullane, hōbbe, wass ninē pappre rahha.

Kullane rahha om: terwe Imperiali, pole Imperiali ninē Dukat.

Uts terwe Imperial om kümne ruwliid hōbbe rahha.

Uts pool Imperial om wiis ruwliid hōbbe rahha.

Uts wenne Dukat om kats ruwliid ninē katsküm- mend wiis Tenga hōbbe rahha.

Wenne hōbbe rahha om: ruwliid, pool ruwliid, kattedümne wiije Tenga tükki, kattedümne, wie- töisükümne, ninē kümne Tenga tükki.

Wenne wass rahha om: wiije tenga tükki, kattedenga tükki, tenga, denuska, poluska.

Wenne pappre rahha om: eesmäit sinnitse pappretse lehhe wiije ruwliis, töiselt werrewa pappretse tükki kümne ruwliis, walge pappretse lehhe kattedümne wiije rublis, ninē ka wiije kümne rublis ninē sadda rublis.

IV. Jaggo.

Arwo: Kunsti

fige eddimanne Allustus.

Eddimanne arwoluggu ehk Pezies,
Potto, arwaminne ehk Addizion.

I. Rõnne.

Koolmeister. Nüüd, latse, tahha minna ka
taeda, teid rasokenne oppetama räkendada.

Hans. Oh! Oh! armas Koolmeister, kuis
se saap sündima nink kõrda minnema?

Koolm. Pandke ennege häste tähhele, sis
usfu minna, et kül saap kõrda minnema.

Mihkel. Ent mes se räkendaminne meid
arwitap?

Koolm. Oh! ülli wäega paljo; teije sate sed-
da jo kül tundma, kui teije ennege middäge fest räk-
endamisfest sate moistma.

Kasper. Oppeta meid sis räkendama, meije
tähhame häste tähhele panna, nink perrämõttelda.

Koolm. Se om ka waja, muido ei sa kõrda
minnema. Kuulge nüüd fest eddimätsfest arwo lug-
gust ehk Peziest.

Jakop.

Jakop. Kuitao nimmitetas tedda?

Koolm. Tedda nimmetetas Uddizjo.

Mihkel. Sedda Sönnä ei moista meije mitte; määrätsest kelest om temma?

Koolm. Lattina kelest, nink temma om meije kele perrä ni paljo, kui kockoarmaminne.

Udo. Kuis sedda tettas?

Koolm. Sedda tettas nidade: Sinna pan-
net fik arwo tähte, kumba sinna tahhat kocko arwo
da, ökwa ütte töise alla, nink arwat neid kocko.

Mihkel. Näüda sedda meile?

Koolm. Urtelge mulle kätte arwo, kumbe
meije tahhame kocko arwada ehk adderida.

Gemmen. 3 nink 5.

Koolm. Hä, kajege nüüd latse, siin kirjota
minna meije lawwa päle

3
5

nink tömba ütte jone ————— allan, sis ütte
minna: wiis nink kolm om 8 sedda kattesä
arwo tähhe panne ehk kirjota minna se jone alla,
nink minna tija nüüd kui paljo 5 nink 3 ütte puhhu-
ga teep, ehk mes neist se Summa om.

Udo. Ent kust sinna sedda tijat, armas
Koolmeister?

Koolm. Minna tija sedda se sissest, et minna
sedda ommist sörmist ärrä loe. Sest kajege latse:
wiis sörme omma 5 nüüd wötta minna weel kolm
sörme töisest käest, nink loe: 5 6 7 8. Nidade 5
nink 3 ehk 3 nink 5 teep kattesä. Weel üts Märk:
meije tahhame teeda, kui paljo 6 nink 4 om? Sis
panne ehk kirjota minna möllemba arwo tähhe ütte
töise alla, nidade

6
4

nink minna tömba ütte jone ————— temma al-
la;

la; nüüd üttele minna: nelli nink fuus om? kes teist loep sedda rutto ommist sörmist ärrä?

Kasper. Om kumme.

Koolm. Dige, sedda kumme arwo: tähte pan-
ne minna se jone alla nidade: 6

4

Summa 10 ehk üttele puh-
huga ehk ülleülde.

Leno. Ne sörmie omma ka räkendamiselle tarbis nink tullulikko; sedda ei olle minna weel mitte tundnu.

Koolm. Ütlege mulle jälle kätte töisi arwo, kumbe meije tahhame folkko arwada ehk addrida?

Kusta. Nelli nink kattesa.

Koolm. Minna kirjota sis nidade 4

8

nink tõmba üttele jone _____ allan.

Kui paljo teep sedda üttele puhhuga?

Hans. Kuis meije sedda peame teggema; ei olle meile ni paljo sörmi?

Koolm. üttele: kattesa om kattesa, nüüd loe weel sinno sörmist nelli temma mannu nidade: 9 10 11 12, seperräst 8 nink 4 teep 12.

Hans. Ja wistist, ni om!

Koolm. Nüüd kirjota minna sedda märko ot-
sani sija: 4

8

teep üttele puhhuga ehk Summan 12

Johann. Kas ka ennamba arwo woip folkko arwada ehk addrida?

Koolm. Ni paljo kui neist om. Teekem nüüd üttele märko kolme arwoga; kes üttele teist neid arwo?
Andre.

Andre. 5 9 7.

Koolm. Minna kirjota sis: 5

9

7

ninē tōmba ütte jone _____ allan.

Arwage nüüd kōkko. Kui paljo om 7 ninē 9?

Kristine. Minna olle sedda jo ommist sbrmist
ärräarwanu, om 16.

Koolm. Se om õige; nüüd loe weel sinnä
päle 5, kui paljo teep se?

Leno. Se teep katskūmmend ütts.

Koolm. Seperräst 7 9 5, se teep 21. Minna
kirjota nüüd 21 se jone alla, nidade:

5

9

7

se teep ütte puhhuga ehk Suñna 21.

Koolm. Nüüd tahha minna teise mõnne märe
ko anda, kumbe teise essi ommas harjotamisses pea
te teggema.

Numro 1) 4   Numro 2) 6   Numro 3) 5

2

1

7

3

4

3

8

9

6

Toine Kõnne.

Sest eddimätsfest arwo luggust ehk Pe-
ziest, sest kolkko arwamisest, ehk ad-
dizionist.

Koolm. Nüüd latsekesse, kas teise ollete neid
märko tennu, kumbe minna teise anni kolkko arwada
ehk addirida?

Mihkel. Minna olle Numro 1) tennu; kae
siin om temma:

4
2
3
8
<hr/>

se teep litte puhhuga ehk Summan 17

Kasper. Minna olle No. 2, tennu; kae, kas
minna olle ka digede addirinu?

6
1
4
9
<hr/>

Summa 20

Koolm. Ka se om dige.

Kristow. Minna olle No. 3, kolkko arwanu;
siin om temma:

5
7
3
6
<hr/>

se teep Summan 21

Koolm. Se lät häste, latse; nüüd tahhame
meije ka märkofessi tetta kätte ja kolme arwo-
tähhes-
ga, eenkojos: kui

fui paljo om:

10

14

Ndo Kuis sedda tettas?

Koolm. Sedda tettas nidade: Sinna addis rit ehf arwat fokko eesmäst sedda eddimäst rita hääst kääst, ninf ütlet siin: 4 ninf 0 om 4 (sest se 0 ei olle middäke). Sedda 4 pannel sinna se jone alla ökwa se töise 4 allan. Nuud läet sinna se töise rita mannu, ninf arwat sedda ka fokko: ütš ninf ütš om kats, ninf kirjotat sedda 2 ka se jone alla ökwa se 1 all, kae nidade:

10

14

24

Tanno. Se ei olle ka mitte ni rasse!

Koolm. Sis tahha minna teile mõnni märkos kessi anda, kumbe teije woite ärräräkendada, ni kawa fui minna neile weikesfelle neid a b d tähte näüta.

31	24	73	10	62
20	13	13	48	13
17	62	12	31	24
68	99	98	89	99.

Koolm. Ne omma kiki digede ärräräkendetu. Ent nuud tullep ütš märko töisest luggust, siin om temma:

12

24

36

Sedda tettas nidade: minna adderi ehf arwa fokko eesmäst sedda eddimäst rita hääst kääst, ninf üte:

ütte: 6 ninf 4 om 10, ninf 2 sinnå påle, om 12. Nüüd ei pea minna mitte sedda 12 se jone alla pannema, enge ommete se 2 ninf se 1 arwatas töise rita pole ninf tettas seperräst, kui sedda ei woi melen piddada, sinna mannu ütte weifest ¹, ninf sis ütte minna: 1 ninf kolm om nelli, 2 sinnå påle om 6 ninf weel 1 sinnå påle om 7, sedda 7 kirjota minna se jone alla se 2 kõrwale ent kurrat pool ökwa se 3 allan, nidade:

12

24

3,6

Summa 72.

Üts töine märko kolme arwo, ritaga:

204

113

46,5

Koolm. Urwa eesmält sedda eddimäst rita kofko häält käält, nidade: 5 ninf 3 om 8 ninf 4 om 12. Se 2 sest 12 panne ehk kirjota se jone alla ökwa se 5 alla. Se 1 arwatas se töise arwo rita påle ninf kirjota se 5 mannu ütte weifest ¹, ninf nakka sedda rita ka kofko arwama, üttelten: 6 ninf 1 om 7, ninf 1 om 8, sesinnane 8 kirjota se jone alla ökwa se 6 alla. Nüüd minne se kolmanda rita mannu sedda ka nisammute kofko arwaten, üttelten: 4 ninf 1 om 5, ninf 2 om 7. Sedda 7 kirjota ka se jone alla ökwa se 4 alla, nidade:

204

113

46,5

Se teep ütte puhhuga ehk Suman 782.

Mert.

Mert. Anna meile seissammast luggust kofko
arwada ehk addirida weel mõnne märkofessi, kumbe
meije essi ütfinda tahhame ärrärätendeda.

Koolm. Häámelega; siin omma mõnne:

643	203	420	839	234
124	415	356	462	567
<u>357</u>	<u>678</u>	<u>709</u>	<u>571</u>	<u>890</u>
1124.	1296.	1485.	1872.	1691.

K o l m a s   K õ n n e .

Se kofko arwamine ehk Addizion, kui
se assi, mes kofko arwatus peap sa-
ma, nimmitetu om.

Koolmeister. Müüd tahhame meije ka laeda
nimmitetu arwoga räkändada.

Hans. Kuts se saap kõrda minnema?

Koolm. Ehk wahhest saap temma ka häste
minnema. Siin om üts Märk: Se Mihkli Eska,
kä hä wirk tallomees om, om wälja lainanu

1) Kersere Semmenil	2	walka	Rügga.
2) Kitse Petril	1	—	—
3) Laisa Hansule	3	—	—

Kui paljo om se ütte puhhuga ehk

Summan? 6 walka Rügga.

Koolm.

Koolm. Uts töine märko: Ussina Zanni om
poimanu:

1) Uttest tükkist	5	wakka	Rda.
2) Uttest töisest tükkist	7	—	—
3) Uttest kolmandast tükkist	11	—	—
4) Uttest neljandast	16	—	—
	<hr/>		

Se teep ütte puhbuga 29 wakka Rda.

Se rikkas Andre om ärrämünu:

1) 3 wakka ja 3 külmitu keswa.
2) 10 — ja 2 — —
3) 9 — ja 3 — —
4) 2 — ja 2 — —

1 2

---

26 — — —

Panne siin tähhele: Siin peawa eesmält ne
külmitu kolko arwatus sama, loe sis: 2 nink 3 om 5
nink 2 om 7 n. 3 om 10; kümme külmit omma, kui nelli
külmitu ütte wakka päle arwat, kats wakka nink kats
külmitu. Seperräst neid kats külmiti pannet ehk kirj
jotat sinna külmitu rita al, nink neid kätte wakka
loet sinna wakkade arwo päle nidade et sinna ütte
weikest 2 alla kirjotat nink loet 2 nink 2 om 4, nink 9
om 13 nink 3 om 16. Müüd kirjotat sinna sedda 6
fest 16 se jone alla, nink sedda, arwat sinna se töise
rita päle, üttelten ehk loeten: 1 nink 1 om 2. Sed
da 2 kirjotat sinna se jone alla se 6 kõrwale ökwa se
1 alla. Rikkas Andre om sis ärrämünu ütte puh
buga ehk Summan: 26 wakka ja 2 külmitu keswa.
Laisa Jaan om wölsko: 1) 3 Ruwolid 55 Tenga.

2) 6 — 45 —
3) 1,0 — 60 —

Kui paljo om se ütte

puhbuga?

---

1 1
20 Ruwolid 60 Tenga.

©

Linna

Linna Mihkel om linno ärrämünu:

1)	3	punda	10	nagla.
2)	4	—	13	—
3)	9	—	15	—
4)	1,0	—	5	—

Kui paljo teep se	2		
Summan?	28	—	3 —

Siin peat eesmält neid naggla kofko arwama nink meelde algatama, et katskümwend nagla ütte punna päle káüwa. Arwa nüüd siin 5 nink 5 om 10 nink 3 om 13. Kirjota se 3 se jone alla ökwa se 5 arwo alla, nink se 1 arwa töise rita päle nidade: 1 nink 1 om 2 nink 1 om 3 nink 1 om 4, sedda pannel sinna se jona alla se 3 arwo kórwale, nink se teep 43 nagla, se om 2 punda nink 3 nagla. Neid 3 nagla pannel sinna ehk kirjotat sinna nagla al, nink neid 2 punda arwat sinna neide punna päle, et sinna 2 kórwale kirjotat nink arwat: 2 nink 9 om 11 nink 4 om 15 nink 3 om 18; sest kirjota sedda 8 alla nink se 1 arwat sinna se töise rita päle, nink arwat sedda ka kofko üttesten: 1 nink 1 om 2, sedda kirjotat sinna alla, se 8 kórwale. Linna Mihkel om sis linno ärrämünu: 28 Punda nink 3 nagla.

Koolmeister. Siin omma ka weel mõnne Märkofessi harjotamisses.

Kui paljo om ütte puhhuga?

4	Ruolid	15	Tengä.
13	—	26	—
10	—	14	—
2,6	—	99	—
1		2	
54	Ruolid	54	Tengä.

Kui paljo teep ülleülde	11	Kurolid	27	Tengä?
	21	—	36	—
	16	—	18	—
	24	—	63	—
	67	—	40	—
	2	1	2	
<hr/>		<hr/>		
	140	Kurolid	84	Tengä.

Toine arwoluggu ehk Pezies

se mahhatõmbminne (Subtratziõn.)

Koolmeister. Kui mul nelli Lammasse olles, nink minna sa as kats neist ärrátapma ehk ärrámüma, mitto Lammasse jáiwa mulle weel ülle?

Mihkel. Kats.

Koolm. Nink kui mul wiis Kurolid olles nink minna piddi kolm neist ärráwõtma, Gola ostma ehk ütte wõlla masma, mitto Kurolid jáiwa mul sis weel ülle?

Ado. Kats.

Koolm. Nátse! latse, sedda kutsutas mahhatõmbma (Subtrahirima).

Johann. Se ei olle joht ütts rasse kunst; sedda woip jo ka Gõrmi päält luggeda?

Koolm. Kui sinna mõtlet, sis tahhame meije seddamaid mõnne märko tetta: Üttel põi selle om 8 ubbina, neist sõõp temma nelli ärrá, kui paljo jáiwa temmale weel ülle?

Ado. Armas Koolmeister, üttele meile, fuitas siin neid arwo-táhte panna?

Koolm. Sedda arwo, kellest sinna mahhatõmbat ehk subtrahirit, kirjotetas üllewân; nink sedda arwo, kâ nâütap, kui paljo temmast peap mahhatõn matus ehk subtrahiritus sama, kirjotetas allan, kae nidade: 8 ubbina.

Neist tõmbatas mahha 4
 nüüd tõmbatas ütte jone _____ nink üteltas:
 nelli kattesast jääp? kui paljo? 4 se om, mes ülle
 jääp.

Kellelgi om	9	Zenga;
neist annap temma wälja	6	Zenga;
Kui paljo jääp temmale ülle?	<hr/>	
Kuus üttesast jääp	3.	

Hans. Se om jo õige hõlpsa?

Koolm. Ent nüüd tahha minna teile ütte märko anda, mes teije weel ei sa moistma tetta.

Hans. No, sedda tahhame meije natta! ütte sedda meile.

Koolm. Üts mees kannap 23 munna Lina mürowa, ent tee pään, kõrtsi man, murray temma neist 15 katski, kui paljo jäwa temmale weel terwe ülle?

Hans nink Mihkel perrämõttelken: kuis sedda tettas?

Koolm. Minna kirjota	2.3	munna.
temma allan ne katski lötu	1	5
nink tõmba ütte jone	<hr/>	
	8.	

Koolm. Nüüd ütte minna: wiis kolmast, jääp?

Mihkel. Armas Koolmeister, 5 om jo ennâmb kui 3, kuis woip wtje kolmast ärratõmmada, sis om jo pudus, kuis wõis weel middäge ülle jada?

Koolm.

Koolm. Kõl õige om, ent sis peap lähhembast arvust üts kummend lainama, sest se 2 om ni paljo kui 20; seperräst üttele minna: wiis kolmest ei woi minna middäge mahha tõmmada, seperräst laina minna sest lähhembäst arvust üts kummend, nink te temma man üttele tähhekest, nink üttele nüüd: wiis kolmtõistkümnest jääp ülle? 8. Sedda 8 kirjota minna se jone alla õkwa se 5 alla. Sest et minna nüüd sest 2 üttele olle lainanu, sis om temma nüüd üts wähhemb nink seperräst mitte ennamb 2 enge 1. Minna ei woi seperräst se tõise rita man mitte üttele ta: üts kättest, enge üts üttest ei jä middäge ülle. Siin pididi minna nüüd üttele o pannema; ent een õksan ei masfa üts o sugguke, seperräst ei olle ka mitte waja, tedda alla panna. Selle mehhele jääp weel 8 munna ülle, kumma terwe omma.

Zaan. Armas Koolmeister, se om raskenne rasse!

Koolm. Armas Zaan, perrämõtlemisse nink tähhele pannemisse läbbi woip inniminne ka sedda õppi mes rasse om. Meije tahhame seperräst weel tõisi märko tetta.

Üts wirk tallomees om 47 waffa rōa pōimanu, sest sammast om temma 12 waffa ärrämünu, kohhut nink rahwale palka masma; kui paljo jääp nüüd temmale allale se ajastaja leibas? — kirjota:

47

12

35

nink üttele: 2 seitsmest jääp 5, nink 1 neljast jääp 3. Temma peap sis hennele allale weel 35 waffa rōa, minnaga temma häste woip läbbi tulla nink temmal ei olle kusteke waja wõlgo ehk kaswo päle wõtta. Ent

Ent temma ei pea ka middage ennamb temmast subtrahirima ehk mahhatõmbama, se om ärrämürowa. Sest piddage melen, latse, se Subtratziõn ehk mahhatõmbminne ei pea mitte ni saggedaste ajetus sama; sest se teep waises.

Mihkel. Seperräst peap ka se mahhatõmbmisse man lainama, mes kofko arwamisse man ei sünni.

Jakob. Ent siski näuta meile weel mõnne märko man sedda Subtratziõne ehk mahhatõmbmisse luggu.

Koolm. Üts päiwilinne om hennese aiga pitte 10 Ruwolid ärräteeninu, ent neist om temma jo 4 Ruwolid wälja wõtnu, kui paljo saap temmale nüüd weel?

$$\begin{array}{r} 10 \text{ Ruwolid.} \\ - 4 \text{ —} \\ \hline 6 \end{array}$$

Nüüd ütse minna: 4 nullust jääp?

Mihkel. Mes süin woip jada? üts o ei olle jo middake?

Koolm. Sis laina 1 lähhembäst nink te ütse tähhekest temma man, nink ütse: 4 kümnest jääp? 6.

Karl. Se om õige, minna olle sedda jo ommast sõrmist ärrä luggenu.

Koolm. Üts Tallomees om Linna, wilja, wõito Riga mürowa winu, nink om se eest kük eigen sanu? 21 Eadrid, 3 Dorti, 5 Marki, 1 Eibbu. Ent temmast om temma wälja andnu Sola, rawwa, tubbaku nink ka ütse Sõrmuse eest ommale wannamballe tütrele:

9 Eadrid, 2 Dorti, 3 Marki, 1 Werd.
Kui paljo jäi temmale weel allale?

Panne

Yanne ehk kirjota se wastawõtminne nink wäljaandminne tõine tõise allan, nidade:

	Tadriid	Dorti	Marfi	Werdink.
Se wastawõtminne:	2.1	3	5	1
Se wäljaandminne:	9	2	3	1
Nink te ütte jone	12	1	2	—

Nüüd nakkat sinna mahhatõmbama ehk subtrahiri-
ma neist Werdinkist ammat Tadri pole; nidade:
1 üttest ei jä middäge, seperräst panne se jone allan
üts 0 ehk tõmba ütte jone —. Nüüd nakka neid
Marfi tõine tõifest mahhatõmbama ehk subtrahiri-
ma, üttesten: 3 wijest jääp 2. Sedda 2 kirjota
jone alla õkwa se 3 alla. Nüüd minne Dorti man-
nu nink te nisammute üttesten: 2 kolmest jääp 1.
Sedda 1 panne ka jone al õkwa se 2 alla. Nüüd
subtrahirit sinna neid Tadriid weel tõine tõifest üttesten:
9 üttest ei woi minna, seperräst laina minna
sest lähhembäst üts kümmand nink te se 2 mannu
ütte tähhekest nink üttele: 9 üttestõistkümnist jääp 2.
Sedda kats kirjota alla õkwa se 9 allan. Nink
nüüd om se 2 kellest sinna üts ollet lainanu, nink se-
perräst ütte tähhekest temma mannu ollet pandnu,
ennege 1; nink sest et temmast ei olle middäge mah-
ha tõmmada, sis kirjotat sinna tedda jone alla se 2
kõrwale ent kurral pool. Se Tallomees peap se-
perräst weel hennele allale:

12 Tadriid 1 Dori, 2 Marfi.

Koolm. Kui sinna tahhat sedda prowi tetta
ehk kaeda, kas sinna ollet õigede räkendanu, sis
addiit ehk arwat sinna sedda mes sinna ollet mah-
hatõmbnu sega, mes ülle om jänu kõkko, sis tullep
jälle sedda wälja, kui ollet õigede räkendanu, mis-
test ollet mahhatõmbnu, eenkojos:

21	Zadr.	3	Dort	5	Mark	1	Zibbu.
9	—	2	—	3	—	1	—
12	—	1	—	2	—	1	—
21	—	3	—	5	—	1	—

Hans. Se om wåga immelik!

Koolm. Et olle se joht immelik; fik om jo se man selgeste nåtta. Gest kui sinna úttest Kuwlist 50 Tenga ollet mahhatombnu ehk wålja andnu, sis jáap sinnole weel 50 Tenga allale ehk úlle; ent kui sinna jalle 50 Tenga sinna pále pannet, sis om jalle se Kuwel táis nink káen.

Mihkel. Se om ka tóisi, nink sáráne luggu om ka se prowi teggemisfega.

Koolm. Siin omma mõnne Márkofesse harjotusses.

53	7	Kuwl.	18	Kop.	2.3	Kuwl.	3.5	Tenga.
21	4	—	11	—	18	—	16	—
32	3	—	7	—	5	—	19	—
53	7	—	18	—				

17	wakka	3	kulmit.	4	pórko	pund	13	punda	10	nag.
10	—	2	—	2	—	—	5	—	4	—
7	—	1	—	2	—	—	8	—	6	—
17	—	3	—	4	—	—	13	—	10	—

18.	Kuwl.	1.3	Kop.	14.0	wakka	2	kulmit.
4	—	67	—	112	—	3	—
13	—	46	—				

10	Pórko	punda	16	punda	6	nagla.
3	—	—	19	—	10	—

Se

Se folmas arwo: luggu ehf Þezies,
se mitto fórrateggeminne ehf Multiplikazion.

Se Útsfórd Úts.

1 fórd	1	om	1	5 fórd	5	om	25
2 fórd	2	om	4	5 —	6	—	30
2 —	3	—	6	5 —	7	—	35
2 —	4	—	8	5 —	8	—	40
2 —	5	—	10	5 —	9	—	45
2 —	6	—	12	5 —	10	—	50.
2 —	7	—	14	6 fórd	6	om	36
2 —	8	—	16	6 —	7	—	42
2 —	9	—	18	6 —	8	—	48
2 —	10	—	20.	6 —	9	—	54
3 fórd	3	om	9	6 —	10	—	60.
3 —	4	—	12	7 fórd	7	om	49
3 —	5	—	15	7 —	8	—	56
3 —	6	—	18	7 —	9	—	63
3 —	7	—	21	7 —	10	—	70.
3 —	8	—	24	8 fórd	8	om	64
3 —	9	—	27	8 —	9	—	72
3 —	10	—	30.	8 —	10	—	80.
4 fórd	4	om	16	9 fórd	9	om	81
4 —	5	—	20	9 —	10	—	90.
4 —	6	—	24	10 fórd	10	om	100
4 —	7	—	28	10 —	100	—	1000.
4 —	8	—	32				
4 —	9	—	36				
4 —	10	—	40.				

Koolmeister. Latse, kui teije sedda ütškõrd ütškõste pääst ollete opnu, sis sate teije peä sedda mitto förrateggemist ehk Multiplikazion opma. Teije sate seddamald näggema. Üts koddopoline müüp 6 tuti haina se tuut 5 Tenga eest, kui paljo peap temmale se eest rahha sama?

Andre. Kuis siin neid arwo-tähte pantas?

Koolm. Nisammute kui enne, nidade:

6 tuti haina müüwa

5 Tenga ütte tuti eest.

Müüd tee ütte jone _____ **nink**
 te mitto förd se wiije nink kurega, ütstelten: 5 förd 6 om 30, sedda 30 kirjota jone alla, nink ni paljo Tenga peap se koddapolinne omma 6 tuti haina eest sama.

Mihkel. Se ei olle ka mitte rasse. Meije woime kü sedda Multiplikazion ehk mitto-förrateggemist oppi.

Koolm. Wõtkem jälle ütte tõist märko tetta: ütškõlla naine müüp 12 nagla woito ärrä, ütte nagla 12 tenga eest, kui paljo rahha peap temmale sama? kirjota:

12 nagla woito, ütte nagla

12 Tenga eest.

24

12

144

Pea melen: neide allomeste arwo-tähtega teet sinna mitto förd päälmätsi, ehk sinna multiplizired neid päälmätsi arwo-tähte allomästega. Siin üttele: 2 förd 2 om? 4 nink panne sedda 4 jone alla õkwa se 2 alla. Se päle te mitto förd sesamma 2 ga sedda tõist päälmäst arwo nink üttele: 2 förd 1 ehk

ehf 1 fórd 2 om 2; sedda 2 firjota jone alla ðkwa se 1 alla. Núúð te mitto fórd se tóise allomátse arwoga nisammute neide fats páðlmátsi arwo ninf útle: 1 fórd 2 om 2; sedda 2 firjota ðkwa se 1 alla, núúð útle: 1 fórd 1 om 1, ninf panne sedda 1 fa alla se 2 fórdwale kurrall pool, ninf tómba útte jone ninf arwa neid arwo, kumma omma wálja tulnu, fokko, nidade: 4 om 4 ninf firjota sedda 4 se tóise jone alla ðkwa se 4 alla; núúð wótta sedda tóist rita fokko arwada úttelsten: 2 ninf 2 om 4; sedda 4 firjota fa alla, ninf se kolmas rita om, sijn ennege 1, sedda 1 panne fa alla. Selle Naiselle peap sis temma pima eest sama: 144 Tenga ehf 1 Nuwel 44 Tenga.

Mihkel. Armas Koolmeister, sedda mitto fórd rateggemist ehf Multiplikazion peame meije ðige háste opma, sis ei woi meid mitte kaupmehhe ninf lina saksa, kui meije neite middáge tome múrowa, petta. Núúð nâe ninf tunne minna, kui úlli wâegá tullu- lif se rákendaminne fa meise ma-rahwale om. Nâuta meise weel múnne márkokesse man sedda mitto fórdateggemisse ehf multiplikazioni luggu.

Koolm. Úts tallopoig múúp 5 waffa fara árrá, sedda waffa 80 Tenga eest, kui paljo rahha peap temmale se eest úlle fige sama?

Panne úllewán	80 Tenga
ninf allan	5 waffa fara
tómba útte jone	400

ninf útle: 5 fórd 0 om 0, ninf panne sedda 0 alla, núúð útle jálle: 5 fórd 8 om? 40, ninf firjota sedda 40 fa alla se 0 fórdwale kurrall pool, sis om 400 tenga ehf 4 Nuwelid, mes selle tallopojale temma wijer waffa fara eest peap sama. Pea melen: se arw, kumb wálja tullep, kui sinna fats ehf ennam-
ba

ba arwo tõine tõisega mittokõrd teet ehk multipliziriid, om se nummer ehk arwo, mes sa tahtsid teeda.

Üts tõine mõrko: üts lihhoonik ostap üttest meh' hest kolm lammasse, se tük 60 Zenga eest, kui palju rahha peap temma masma?

Panne 60 Zenga nin
allan 3 Lammasse

te üttest jone 180 nin te sedda allo

mäst arwo se päälmätsfega mittokõrd, ehk multipliziri móllemba tõine tõisega.

Andre. Minna tahha sedda tetta: 3 kõrd 0 om 0, sedda 0 panne minna alla nin üttest jälle: 3 kõrd 6 om 18, sedda 18 kirjota minna allan, sis tullep wälja 180 Zenga ehk 1 Ruwel 80 Zenga, se om se produkt, ehk se arwo mes sa tahtsid teeda; kas ni om õige, Koolmeister?

Koolm. Se om õige. Müüd tahha minna teile mõnni Märkofessi anda harjotusfes:

Kolm wacka tatriku, se waf 1 Ruwel nin 50 Zenga eest, kui palju teep se?

150

1 3

450 Zenga ehk 4 Rl. 50 Zenga.

Mõnne märkofesse harjotusfes.

673

22

1346

1346

14806

348

12

696

348

4176.

215

10

2150.

160

20

3200.

Se

Se neljas arwo: luggu ehk Pezies,
Se ärrájaggaminne ehk Division.

Koolmeister. Latse, kaege! siin om mul ubbina, kumbe minna kuwe há laste seán tahha ärrájaggada, kes teist ütlet mulle, kui paljo ubbina eggäüttele neist saap.

Mihkel. Kui mul ka ütte peap sama, sis tahha minna sedda küü ütelda.

Koolm. Ja, sinnul peap se figesuremb sama, kui sinna mulle sedda õigede ütlet.

Mihkel. Üts ubbin saap eggäüttele.

Koolm. Küü õige, wotta sis ka sedda figesurembat. Ent náitse! Latse, sedda kutsutas arwo: künstin, ärrájaggamisses ehk Divisionis.

Zaan. Se ei olle ka joht rasse. Oh! armas Koolmeister, kui sinna sedda ikkes meijega saas perránkiusama, ássiárrálikkult ubbinidega!

Koolm. Arwo: táhtega, Zaan, tahha minna seddamaid teljega ütte selletust tetta. Pandke sis ka siin táhhele, latse, sedda arwo, mis peap ärrájáetus sama, pantas nidade: 6| se táhhendap neid kuwe ubbinid, kumma peawa ärrájáetus sama. Ent se arwo, ká táhhendap: mitma seán nemma peawa ärrájáetus sama, nink jaggajas ehk Divisionis kutsutas, saap temma ette kirjotetu, nidade:

6) 6|

Nüüd ütte minna: kuus kuwen ehk kuuwe seán, kui paljo tullep? tullep 1, se om se jaggo ehk Koziient, sedda 1 kirjota minna se 6 kórwale sel pool jone; kae nidade: 6) 6|1

Se om nüüd se arwo, kumb náütap, kui paljo ütte
õsfa

osfa päle tullep, nink sesamma arwoga peat sinna sedda jaggajat ehk Diwisor mittokõrra teggema ehk multiplizirima, üttelten: 1 kõrd 6 om? 6, sedda 6 kirjota minna se arwo alla, kumb peap arrajaetus sama, siin se 6 alla, kae nidade:

$$\begin{array}{r} 6) 6 | 1 \\ 6 | \\ \hline 0 | \end{array}$$

nink tõmba ütte jone

Niüd tõmbat sinna sedda allomäst arwo sest pääl määräst mahha, üttelten: 6 kuuest ei ja middäge ülle.

Koolm. Niüd, latse, kuis se teil maitsep?

Kasper. Ei mitte ni magge, kui ne ubbina essi. Ent siski tahhame meije perräkaeda, kas meije sedda ka es woi oppi. Anna meil tõist märko.

Koolm. Üts Emma annap ommille nelli lat sille 8 munna launas, kui paljo munna saap egaüttele latselle?

Peter. Sedda tahha minna essi kaeda tetta. Esmält kirjota minna sedda arwo 8 sija, nink te temma taggan ütte jone piute, ent temma een panne minna sedda 4, kae nidade:

$$4) 8 |$$

Niüd ütte minna: 4 kattesän ehk kattesä seän tullep? kui paljo wõis tulla?

Koolm. Wõtta sinno sõrme abbis. Kae 8 sõrme, neid jagga nelli ossan, kui paljo sõrme tul lewa ütte jao päle?

Peter. Kats.

Koolm. Kui paljo tullep sis, kui sinna 4 kattesän arrajaggat ehk diwidirid?

Peter. 2.

Koolm.

Koolm. Kohhe pannel sinna sedda 2?

Peter. Se jone tagga, kae nidade:

$$4) 8 | 2$$

Koolm. Mes sinna nüüd teet?

Peter. Nüüd te minna mittokörd ehk minna multipliziri sedda 2 se diwisoriga se 4 ga nink ütse: 2 körd 4 om 8.

Koolm. Kohhe pannel sinna sedda 8?

Peter. Sija, se 8 allan, kae nidade:

$$\begin{array}{r} 4) 8 | 2 \\ \underline{8} \\ 0 \end{array}$$

Koolm. Mes teet sinna nüüd?

Peter. Nüüd te minna ütse jone alla nink subtrahiri ehk tõmba sedda allomäst 8 sest päälmist 8 mahha, üttelten: 8 kattesast ei jä middage ülle, nink te 0 alla.

Koolm. Kui paljo munna saap sis eggäüttele latsese?

Peter. Kå hennese ommast palgest sedda hee ärräpühhip: 2. Ent se om tõtteste, se arwo-kunsti man peap häste perrämõttema nink pääd pruufma!

Koolm. Nüüd tahhame kaeda ütse tõist märko tetta kolme arwoga. 236 Nuwli peawo kätte seän ärräjaetus sama, kui paljo tullep eggäüttele? Kirjota neid arwo nidade:

$$2) 236 |$$

Ütse nüüd 2 katten tullep? 1, nink kirjota sedda 1 siin se jone taggan, nink te temma: nink se jaggaja ehk diwisoriga mittokörd üttelten: 1 körd 2 om 2 nink

ninſ panne ſedda 2 ſe 2 alla, ninſ te ütte jone alla, ninſ tōmba ütte tōiſeſt mahha ütteleiten: kats kateſt ei jå middåge ūlle. kae nidade:

$$\begin{array}{r|l} 2) & 236 & \text{I} \\ & \underline{2} & \\ & - & \end{array}$$

Te niūd ſe tōiſe arwo alla, mes ſiin 3 om, ütte tåhhekeſt ninſ firjota ſedda 3 ſe jone alla, kae nidade:

$$\begin{array}{r|l} 2) & 236 & \text{I} \\ & \underline{2.} & \\ & -3 & \end{array}$$

ninſ naſſa ſedda ka årråjaggama ehſ diwidirima ſeſ ſamma mårki, ütteleiten: 2 kolme ſeån tulley? 3? ei woi, 2? ei woi, tulley 1, ſedda 1 panne ſe koziēti kottal ſe eddimåtſe 1 arwo förwale ninſ te jålle mi toförd temma: ninſ ſe diwiſoriga ütteleiten: 1 förd 2 om 2, ſedda 2 panne ſe 3 alla, tōmba ütte jone temma alla, ninſ ſubtrahiri ehſ tōmba ſe 2 ſeſt 3 mahha, ütteleiten: 2 kolmaſt jååp 1 ūlle, tōmba ütte jone ninſ panne ſedda 1 alla, kae nidade

$$\begin{array}{r|l} 2) & 236 & \text{II} \\ & \underline{2.} & \\ & -3 & \\ & \underline{2} & \\ & 1 & \end{array}$$

Niūd firjota ſedda 6 ſe 1 förwale, ſis om 16, naſſa ſedda ka ſe jaggajaga årråjaggama, ütteleiten: 2 kuwetōiſtkūmmen tulley? 8, ſedda 8 firjota jålle ſe koziēti kottal ninſ te temma ninſ ſe diwiſoriga mittoförd, ütteleiten: 2 förd 8 om 16, firjota ſedda

sedda 16 alla ninf subtrahiri tedda töisist, ehk üttesten: 6 kuwest ei ja middäge ülle, 1 üttest ei ja ka middäge ülle, ehk üttesten: 16 kuwestöiskümnest ei ja middäge ülle, kae nidade:

$$\begin{array}{r}
 2) \quad 236 \quad | \quad 118 \\
 \underline{2..} \\
 -3. \\
 \underline{2} \\
 16 \\
 16 \\
 \underline{\quad} \\
 0
 \end{array}$$

Eggaüttele saap sis 118 Kuwliid.

Mihkel. Se ärrajaggamisse arwo luggu ehk Divisiori man peap häste moistma sedda kofko arwamist ehk Uddizion, ninf sedda mahha tömbmist ehk subtraktion, ninf sedda mitto förrateggemist ehk multiplikazion.

Koolm. Käl ifs; Takkem weel ütte märko: 340 peap 4 seän ärrajaetus sama, kui paljo tullep eggaüttele? Kirjota: 4) 340 |
 nüüd üttele: 4 kolme seän tullep? ei woi, mis nüüd tetta?

Koolm. Sis üttele: 4 kolmkümmend neljan tullep?

Taas. Kes sedda woip teeda?

Koolm. Wotta sedda ütseörd ütse abbis, ninf Ioe sedda 4 förd 4 läbbi senni man kui tullep: 4 förd 8 om 32, ninf üttele sis: 4 kolmekümne neljan tullep 8 ninf kirjota sedda 8 se jone tagga kofienti kottal, ninf te temmaga ninf se jaggajaga ehk se diwisoriga mittoförd, üttesten: 4 förd 8 om 32 sedda panne alla nidade:

sis tahha minna ennämb neid lebme ninf fitse häste
 rawwitseda ninf nissa, ninf talwel ajal lige ussins
 dussega keddräda ninf foddada.

Koolm. Dige kül, armas Kaddrifenne; ent
 sis ei to ka mitte pima ei ka muhna ehk wuido kau
 pa turgo, enge lasse sinno wellitse, ehk kui sinna
 ütškörd saat maine wilema, sinno meest sega sinna
 minna, kã moistap rãgendada, et temma pettetus ei sa.

Kaddri. Oh, armas Koolmeister, ne welle
 ninf ne mihhe rãgãndawa saggedast, esstãrrãlik
 kult kui nemma kõrifi mõda omma lãnnu, suremba
 esstussega, kui naiste rahwas omme kümme sõr
 mega ehk tarka pãga.

Mihkel. Mes sinna, Kaddri, ni nãnnatar
 kaste ninf ni hãbbematta meeste rahwast kõnnelet!
 Se rãgendamine om kül ürs kaunis assi, kui meije
 ennege sedda saassem häste moistima!

Koolm. Minna loda kül, et teije sedda sate
 häste opma. Ent fik allustus om rasse. Miga
 pite, latsekese, saap se kül parrembãste minnema.

Siin omma weel mõnne mãrtokeesse harjo
 tusses.

8) 920	115	12) 3648	304	40) 6840	171
8..		36..		40..	
12..		48		284.	
8..		48		280.	
40				40	
40				40	
00					

**Ruitao se há Koolmeistre Naine Anne
neid latfi, kummille lubja:raika pá
pále om, wóttap súttitama.**

Se há Koolmeistre aus Andre naine Anne
peap wáega se pále, et ne Kollatse ikkes pohhas
omma, nink temma ei woi sallida, kui mönnelle
latfille lubja:raika pá pále om, nink temma kaep
neid temmast särátsel wisil súttitada.

Temma mössep selle latse páád, kel lubja:
raik om, lámmi happu kaljaga, nink sissen hum-
mala ei olle, ni kawoa kui se raik pehmes lát; sis
leikap temma neid juuse páást otsani mahha nink
kapisep sedda raika útte wáitsega páást mahha
nidade, et pá werritfes lát. Pále se hórup temma
páád há wársli musta mullaga nink mössep tedda
jálle lámmi kaljaga, nink sis pannep temma útte
sörnepaks selge musta mulda pále, nink keutap páád
ráttiga finni. Útte ó perrast wóttap temma sedda
mulda páást árrá, mössep páád jálle lámmi kaljaga
nink pannep musta mulda pápále, nink keutap páád
ni kui enne ráttiga finni. Nida teep temma wise
páirwa jáрге móda, nink wimate mössep temma sed-
da páád mugglaga nink musta seepiga, sis löppep
se lubja:raik otsani árrá.

Ni mitmasuggutsel wisil om se há Koolmeistre
Andre naine Anne ótse kui Emma Koli:latfille.
Zummala rahho nink ónnistaminne olgo temma
nink temma laste pále.

Eenkirjotamisfe tarbis.

a, b, c, e, g, h, i, (j), k, l,
m, n, o, p, r, f, s, t, u, w, z,

A, B, D, E, G, H, J, K, L,
M, N, O, P, R, S, T, U,
W, Z.

am, bem, dim, em, gem, hom,
im, jam, kam, lam, mem, nam,
om, pum, rem, fem, tam, um,
wan, zim.

aig, ees, hääl, jalg, kaal, lats,
mull, nulk, ots, päiw, rööm,
fild, talw, usk, waim, zirk.

Adam,

Adam, Ewa, Hans, Johann, Kristow, Leno, Michel, Noa, Otto, Peter, Rudolw, Semmen, Tannil, Ulrik, Wridrik, Zakkarias.

Algminne, Eespäiw, Heldus, Inniminne, Jahho, Käsfi, Lepping, Mälletus Nominne, Ohhert, Pohhi, Rahwas, Sawwi, Taiwas, Ubba, Walgustus, Zirk.

Armastama, ellama, hallestama, immetellema, joudma, kirjotama, lainama, minnema, näggema, opma, pidama, rägendama, sattama, taplema, walwama, zöritama.

Üts hä lats pannep tähhele nink kulep sönna.

Üts alw lats ei panne mitte tähhele nink om sönnakuulmatta.

Üts hä lats oppip middäke nink lät tarkembas.

Üts sönnakuulmatta nink laisk lats jääp omman rummalusfen.

Eggaüts hä Pu kannap hääd suggu.

Kälbmatta Pu kannap kölbmatta suggu.

Meil

Meil om ennege üts Jummal, se Es-
sa, kummast kik om, nink meije temma
sisfen: nink üts Isfand Jesus Kristus,
kummast kik om, nink meije temmaläbbi.

Nida om Jummal sedda ilma armas-
tanu, et temma omma ainofündinu Poi-
ga om andnu, et kik, kumma temma
sisse uskwa, hukka ei sa, enge iggawest
ello sawa.

Jesus Kristus om henda esfi meije eest
andnu, et temma meid ärrälunnastas ki-
gest üllekohtust, nink hennele esfi rahwast
pohhastas, kumb usfin olles häle töle.
Temma om kige eest ärräkoolnu, et ne
kumma ellawa, hennele ei ella, enge
selle, kä neide eest om ärräkoolnu nink
üllestösnu.

Innimisest.

Inniminne om neide nättawa lodu
asju seän se kige auwolikkumb.

Temma om ihhost nink hengest.

Innimisfe ihho om kokko lüdetu
kon-

kontist nink lihhaft nink ütte nahhaga
ülletömmatu.

Se nahk om mönne innimiste man
walge, mönne man karwalinne kellane,
mönne man wash werrew nink töiste
man must.

Ihho pä osfa omma: se pä, kehha
nink luliikmisfe.

Pä pääl om pä laggi nink pä pöris.

Möllembide pä kottuste man omma
ne mele kottusfe nink körwa.

Een om palge, jääl om pä ots, ne
filmä omme filmäkolmuga nink filma lae-
ga, nenna, ne hule, se su, ne pösfe
nink laug.

Pä om kala pääl, kä jälle kehha
kokko lüdetu om. Kala otfa man om
kurk, kurko taggan om kurkoneel ehk
fölm. Kala perrä om kukker.

Pä sisen om pä hajo, kun ütteltas
et heng peäs asfuma. Kehhale om kats
jakko: kehha päälmenne osfa nink allo-
menne osfa.

Kehha päälmätsfelle osfale arwatas
olla, sälg, külle, nink rinna.

Kehha

Kehha allometsfelle osfale arwatas
köt, üske, puse, nink nimisi.

Ihho luliikmisfe omma: kats kaink-
la nink kats jalla; ne kainkla powa se
kehha päälmatse osfa man möllem-
bide kottusfen olla küllen.

Eggäüttel kölmel om kolm jaggo:
se päälmanne hölm, se allumänne nink
käski.

Eggäüttele käele om wiis förme, üts
päss, eesmänne förm, keskmänne förm,
nimmete förm, wäikenne förm.

Päsfelle om kats nink töisille för-
mille om kolm luliikmisfe. Sörme ot-
sa man omma ne küitse.

Allumätse kehha man powa ne jalla.

Pölweni läwa ne reise. Pölwest jal-
lani omma een ne sere-lu nink takkan
ne sere. Sere-lu all omma ne jalla lu.
Eggäütte jalla man om takkan sekonts,
allan se tal, nink een om wiis warwa
küitsega.

Innimisfe ihho man arwatas 256 lu-
konti, kumma pehme lu, nink sone
nink lulükmisfe läbbi kokko powa. Ne
lukon-

lukonti omma ihhole toes nink neide kalli Solike tallele jämisfes.

Ne kalli Soliko päälmätse ihho sissen omma: se söa nink teu hõngo truupega.

Allomätßen kehhan omma se maggo, se mafs, se pörn, ne rahhu nink solika.

Kik osfa innimise ihho man, ni häste ne sifselise kui ne wäljalise omma ülli wäega kunstlikkult töine töifega kokko lüdetu. Üts luliikminne orjap töist. Ne kää tewa tööd nink saatwa sööki; se su haugap neid nink wöttap jooki wasta; kurko selm satap neid mao sisse; se maggo seedap neid, nink jaggap sedda töiduse röhkust mitto käüki läbbi kigille luliikmisfelle ärrä.

Innimise ihho sissen om ka middäge, mes ellap: se om meije heng.

Ni kawwa kui heng omma ihhoga ühhendetu om, ni kawwa ellap inniminne.

Ihho om se henge hone.

Heng oppip neid asju, kumma temma

ma ihho wäljäl pool omma, tundma, neide
wije möttide läbbi, se om: temma näep
ihho filmiga, temma haifutap nönnaga,
temma maitfap keelega, temma kulep
körwuga nink tunnep kike ihhoga.

Minna woi ka wahhet tetta neide as-
ju seän.

Üts ramat ei olle mitte üts kiwwi,
üts laud ei olle mitte üts hobben, üts ho-
ne ei olle mitte üts pu. Mul om se-
perräst üts joud, neide asja seän ütte wah-
het tetta.

Minna woi ka sedda, mes minna üts
körd olle nännu nink kuulnu ehk tund-
nu, melen piddada ehk jälle meelde al-
gatada. Mul om meel nink mälletus.

Minna woi tunda, kustast ne asja
tullewa, mes nemma tallitawa ehk saat-
wa, mes neidega woip tettama, mes ütte
asja eddimänne allustus om, nink mes
temmast tullep nink sünnip.

Mul om sepärrast moistus.

Ent se om minno heng, kä asja se-
an wahhet teep, sedda minnewat jälle
woip meelde algatada, nink ütte asja ed-
di-

dimästä allustust temma otsaga woip kokko arwada.

Sedda ihho woi minna omme filmiga nätta nink omme käega puttu, ent heng om näggematta.

Ihho kolep ärrä, ent heng ei kole mitte ärrä.

Minna tenna sinno, oh Jummal, se perrästä et minna ni immetaolikkult olle tettu; immetaolik om sinno tö, nink minno heng tijap sedda häste kül.

P ä l e a n d m i n n e

Tallomehhile tarbis.

I.

W a s t f e A u w o , H i n n a

Ma:rahwalle Liwlandi ma sissen.

Se armolif ninf auwolif Liwlandi mõisnikko foggodus, kumb omma hameele perräst kifsuggust ma: ninf majapidamisse asja pürowap eddesi sa: ta ma: rahwalle tullus, om rõmuga nannu, et mit: to neist Tallo:mehhist Temma waidlemisse perrä omma tennu, ninf henda ennāmbest, kui seni ajani wiis olli, ma: ubbinide ehk kartohwlide soetamiselle omma pandnu, ehk se eest hoold kandnu, minki eest ka ne ma: mehhe, kumma hennele figeennambest kartohwolid omma soetanu, sestsamast auwolikkust mõisnikko: koftust rahha kui ütte auwo: palka omma sanu.

Ent sest et nüüd eggauittele Tallo:mehhele jo se läbbi figesurembat palka saap, et temma hennele paljo kartohwolid teep, sis kaep nüüd sesamma koh: hus tõisel wiisil neite wirkuille Tallo:mehhille, au: wopalka anda, kes neist se perrä, mes nüüd siin op: petetus saap, saap teggema.

Rül

Kül Jummal peap põldo õnnistama, et temma hääd wilja kannas. Ent sesamma Jummal õnnistamisese läbbi kannap ikkes põld hääd wilja, kui tedda häste wäetas, harritas nink parral ajal külwetas. Sest kuulge, mes tõttelik om: Jummal teep omma, nink meije peame ka omma teggema.

Ent sitta polest om teile saggedaste pudus käen, sest et teije ni paljo tõbbrid ei pea, nink mitto teist ei woi piddada, kui waja om, neist ni paljo sitta saatma, minnaga teije omma põldo kõrra perräst woiwite wäetada. Nink siski ei woi hääd poimo lota, kui põld ei olle rohkeste wäetetus sanu.

Sest et nüüd ilma sedda sittata, kumb tõbbrist tullep, ka tõise asja omma, kumma, kui neid häste prufitas, se tõbbra sitta assemel woiwa woetus sada, sis pearwa nesammu sin nimmitetus samo, et eggauits tallo mees neid ommas tullus woip pruvida, esfiärräliskult kui temma neid woip kätte sada.

I. E u b b i.

Temma peap pallotetu ollema, nink temma om sis ligetullusamb, kui tedda ahjost seddamaid põllo päle witas unnikun, nidade et eggauits unnik wahhest ni suur kui ütte waffa ossa peap ollema. Neidsinnatsid unniko kattetas mullaga finni. Ütte näädali perräst peat sinna perrä kaema, kas se lubbi, kumb mullaga finni kattetu olli, pulweris om kofko sattanu. Kui se om sündinu, sis seggatas tedda weel mullaga, nink tedda puistetat põllo päle laijale. Sääal, kun ni paljo kui üts wak rügga külwetus saap, wõit sinna 18 nink lähhüd 20 wakka pallotetu lubja wälja puistada. Ent se man om tähhele panna:

1) Lubbi om ennege sis ütte põllo pääal tullus
lik, kui sesinnane rasse ma, samwine nink hainates
tu om. Ütte ferge liwatse ma päle, kun weidi jure
nink hain kaswap, saas temma ennamb kahjoliik kui
tulluik ollema.

2) Se ma peap enne üleskõnnetu nink ääs-
tetu ollema nink sis puistetatas sedda lubja päle, nink
perräst peap tedda alla kõrratus sama.

3) Üts põid, kumb lubjaga om wäetetu, om 6
ja liggi 9 ajastaja wiiljalik, ent sis ei pea mitte en-
namb lubbi enge többra sitta temma päle pantus
sama.

4) Esjärälikkult om ütte ärrakuiwanu tur-
batse ma päle lubbi tullulik. Kui särätse ma päle
lubbi puistetatus nink tedda üles künnetus saap, nink
temma rükkialga harwus, sis lät se pälmänne ma
lige kõblikkumbas maas wiiljakandmises. Ent sä-
rätse turbatse ma päle peap kars ja kolmkõrd ennamb
lubja pantama, kui nurme ma päle. Ent üttel sä-
rätsele põllole ei olle ka 15 liggi 20 ajastajan en-
namb waja tedda wäetada, kui temma päle ütškõrd
rohkest lubja om puistetatus sanu.

2. M e r g e l.

Mitman kottussin lditas ei joht süggawette ma
sissen ütte ma-suggu, kumb hennast walge, aht eht
prunis wälja näütap, nink kumb wattutap, kui ätti-
kat temma päle kallatas. Sesamma ma-suggu kut-
futas saksa keele Mergelis. Temmaga om pea sä-
râne luggu kui lubjaga om, ent tedda woip mõnni-
kõrd weel parrembaste nink hõlpsambast prukitus
saba. Kes teije seäst sedda Mergli ma ei tunne, se
woip se tarbis moisa-wannambid eht kerkesandid
temma selge tundmisse perräst palleida. Ent

Ent temma man om tähhele panna:

1) Se walge Mergel om ennämbeste selge lubbi, mis lomest esfi om wallale päästetu; Tedda löitas sagedaste mädä- ehk ligge haina- ma sissen, fun turbast ei olle nink töiste maddalide kottuste sissen. Temma om pehme ni kui lubbi, kumb wal- lale om päästetu. Tedda pantas ka särätse põllo päle, mes wäega hainane nink sawwine om. Ent kui ütte liwatse põllo päle 20 liggi 30 koormid särätsest Mergli maast weetas, nink tedda saäl wälja puiste- tas, sis ei olle selle põllole 9 ajastaija mitte többra sitta waja.

2) Se ahk ehk pruun Mergel om kõrwemb kui se walge. Tedda löitas ni häste maddalan kui kõrgen kottussen, nink om sawwi saarnane. Ent siski om sesinnatse nink temma wajel se wahhet, et temma, kui temma päle ättiket ehk seidwässi walle- tas, wattutap nink tulen errälaggonep. Sesinna- ne Mergli- ma- suggu tulley ässiärrälikkult liwatsele male hääs, nink temma läbbi woip ka esfi säräst põllo suggulikkus tettus sada, fun kannarik kaswap. Kui ütte wälja alla ma päle siggisel 30 ehk liggi 40 koormat sestammast Mergeli- maast weetas, tedda talwel ajal unnikun jättetas, et temma laggones, nink sedda samma kárwajal wälja puistetast nink alla künnetast, sis saap säräne liwane maa ni häste kui sitta wäetetus.

Ent kui lähhün ei lubja ei ka Mergli- ma ei olle löida, minfaga põllo wöis wäetada, sis omma weel töisi asja, kumbega sitta woip ennämbes tettus sada. Ne omma:

1) Turba tükki, kummille paljo juure omma. Neid wöit sinna ehk kärja- aijan widdada nink neid többra

tõpra sittaga ümbreseggada, ehk sinna voit neid ka nurme päle unnifun panna; nink neid, kui nemma omma ärrämaddanu, põllo päle sata. Kui nefsinnatse unniko lubjaga woiva ümbresäggätus sada; sis maddanawa nemma ennâmbeste ärrâ.

2) Haina-jure, mis põllo päle kofko ripputas, kui neid karja-aida weetas nink tõpra sittaga häste ümbresäggätas.

3) Kannarik, pu-lehte, sambla, peddaja-nõgla. Meist voit sinna ka omma sitta wäega ennambes tetta, kui sinna neid karjan nink lautan wälja puistat.

4) Te ütte hauda liggi karja-aida, minka sisse wirts jofep, nink sensamman harwan heida kif, mes murru pält kofko pühitus saap, ni kui om: nârtsu, lukonti, sarwe, turwa nink mes nisuggust ennâmb om, sis saap sinnul sestfammast hääd nink rohket sitta, mes figelle male kõlbap.

5) Kes niito ehk haina-ma sissen krawi lei-kap, ehk neid niito neist kungust nink juurtest pohhas-tap, se pandko sedda mulda nink mes temna neist krawist om wälja heitnu, unnikohe, nink lasko neid sammu unniko 1 ehk 2 ajastaiga saista, senni kui kif kofko sattap, nink sis wigo temma sedda mulda omma põllo päle, sis om sesamma ka se figeparremba sitta assemel.

Sârâtsel wisil voit sinna omma sitta paljo ennambes tetta, nink se läbbi ennâmb wilja nink hõlgi tõpra tõtusses nink alla laotusses sada.

Kes nüüd neist ma mehhiht saap kaema, sedda pool ommast wälja külwamissest ilma tõpra sittata enge lubjaga ehk Mergli-maga ehk tõiste kunstlikko sittaga wäetada, sellet saap sesinnatse omma wirtusse eest ütte palka nink ütte trükkitu auwo-ramato.

Kui se, kel werendik maad om, sedda pool sest rda = kulumisest sittaa nink sedda toist pool lubjaga, ehk Mergli = maaga ehk toiste sittadega, mistest enne om kunneldu, waitap, saap

X Rublid sama.

Selle pool Werendikkul, ka seddasamma teep, saap

V Rublid.

Nink nidade saap eggauttele toiselle ma = meh = hele, ka seddasamma teep, omma nurme modo nink wirgusse perra utte sundlikko palka.

Ent kes sesinnatse omma wirgusse perrast, nink labbi temma hennele essi jo suurt palka soetap, sedda ettesaetu auwo = hinna nink palka tahhap kätte sada, se peap sedda ommille moisa = wannambille nink Kerkesfandalle nink uttel woormundrelle teeda and = ma, et perranoutus saasse, mitto pollo temma lub = jaga, ehk Mergli = maaga ehk toiste kunstlikko sittades = ga om waitanu. Se Moisa = Herra, ehk kes temma assemel om, nink kihhelkonna Kerkesfand andwa sed = da selle moisniko kohtole teeda, nink pale sis se palk nink auwo = ramat wistist selle mehhele kätte saap

Mesinnatse auwo = hinna se kunstlikko sitta soe = tamisse perrast jawa ni kawwa, senni kui ma = rah = was kif omme maad sedda wisi omma harrinu nink toise hinna neide assemel sawa tullemä. Sedda an = nap sega teeda se Tirolandi moisniko toggodusse nimmel.

F r i e b e,

saiswa Sekretär.

II.

Neide innimiste, nimme teedaandminne, kumma omma wirtusse ehk ütte kunsilikkõ tõ ehk esfiarrälkkõ arwo, uatimisse perräst sen 1802 nink 1803 ajastaijan sest Eiwlandi mõisnikõ koggodussest auwo, palka omma sanu.

- 1) Se Tallomees Purregail Martins, Saru mõisast, Ubbenorme kihelkonnas om se eest, et temma om 100 walka kartohwolid poimanu 10 tadrud sanu.
- 2) Se kulla wannemb Kueke Hans, Wido mõisast, Paisto kihelkonnas om se eest, et temma 47 walka kartohwolid poimanu, 5 tadrud sanu.
- 3) Se Tallomees Ansula Indrik, Laudoni kerkowallast, om 10 tadrud auwo, palkas sanu se eest, et temma waggast meelest nink omma esfihennese ello, häddaga ütte naist, kã wee sisse olli sattanu, om wee sissefesi wälja tõmbnu.
- 4) Se Tallomees Ratnel Guubars, weiki Koopi al om kartohwolide teggemisse eest 5 tadrud sanu.
- 5) Se Mõldre sell Grubes Janis, wastsest Laitsenast, Dypekalne kihelkonnas om 20 tadrud sanu se eest, et temma ütte tulekiwiti wastse mõdo perrã ommast pääst om tennu, nink temmast ütte eenmärki felle mõisnikõ koggodusse felle om lähätanu.
- 6) Se Mõldre Sawid, Kilski mõisan, Wõnno kihelkonnas, om ütte eenkojo eest üttest riustast minkaga hõlpsaste woip wilja pessa, nink mes temma ommast pääst om tennu, 50 tadrud sanu.

- 7) Se wöörmönder Silin; nek Andres, Nah-
tigalli moisa al, Nitawi fihhelfonnan om kar-
tohwolide teggemisse eest 6 tadridd sanu.
- 8) Se Tallomees Selles Beerends, om 70
wacka poimatu kartohwolide eest 10 tadridd
sanu.
- 9) Se Tallomees Puntussa Jaans, om
ka kartohwolide teggemisse eest 6 tadridd sanu.
- 10) Ne kats wellitse, Tomas nink Andres,
Jassa Jaani pöige, Oppelalne fihhelfonnan,
omma eggamees figesuggutse kunstlikko töö
eest 5 tadridd sanu.
- 11) Se wöörmönder Berding, Ullo moisan,
om 70 wacka kartohwolide pöimamisse eest 10
tadridd sanu.
- 12) Se näütsik Marri, Kriipe Tallost, Burt-
nekki fihhelfonnast, om se eest; et temma ütte
körweto nink tummi tütrikko sestammast tallost
om oppetanu ramatut, nink kiksuggutsid palwe
luggeda, 25 tadridd sanu.
- 13) Se Tallomees Sawwi Orri Ott, Kossi
moisa al, Rauko fihhelfonnast, om 100 wacka
kartohwolide poimamisse eest, 10 tadridd sanu.
- 14) Se Tallomees Gedassa Jakob, Wast-
selina fihhelfonnast om kartohwolide teggemisse
eest 10 tadridd sanu.
- 15) Se Tallomees Orri Antoni Jakob,
Krüdneri möisast, Rambja fihhelfonnast om
kartohwolide pöimamisse eest 5 tadridd sanu.

III.

Üts nouw töppra kopsfo többe wasta.

Mi pea kui sinna näet, et üts többras haiges saap, sis peap tedda töisist lahjutadama ninĳ ütten riheen pantus sama, kun tuul läbbi ei käu. Sääł peat eggal päiwal kaddajaga suitsutama; ninĳ selle haige töppralle peap rinna man adrit lastus sama, kumb kolmförd, egga nelli tunni perräst ütškörd, woip sündida. Ent se werre lastminne peap selle eddimätsel ehĳ töisel päiwal sündima, kun töppra om haiges sanu. Sest ildambaste ei pea sedda mitte sündima, ei ka sis, kui többras passandap.

Selle haige töpprale antas wet juwowa jahhoga, ehĳ hainajogi sola ninĳ meega. Se man antas temmale eggal päiwal 5 förd ütte luitsa täüs pissi rohto leige lämmi jookiga.

Ehĳ osta hennese apteekist ütte looti Salpeter, ninĳ ütte kentikest (ehĳ werendel loot) Kamwer, hörü möllemba ütten katski ütte potti sissen, ninĳ jagga sedda kattesän ossan, ninĳ anna temmast selle haige töppralle egga kolme tunni perräst ütte ossa haina jogiga sisse; ninĳ nidade te mõnni päiwa järgi möda.

Sesamma töppra kopsotöbbe wasta arwoitap ka se: Osta Apteekist Witriol-Piritust, ninĳ jilka temmast ütte öllo flasi sisse, mes täüs wet om, ni paljo senni kui se wessi, kumb häste peap umbreligutetus sama, dige hapnes maitsep. Sestsammast hapnest weest antas töppralle egga päiwa kolmförd sisse, eggakörd ütte öllo flasi täüs.

Se om se Keisreliffo ma kohto polest se tartolina Tohtre Kosfarti Herrä nouwo perrä teeda antus sanu.

Minna

Minna olle ka sesamina tōppra tōbbe wasta
 ütten ramatun *) üttest nouwust luggenu, nink läb-
 bi eggatōrd se tōbbe wasta om abbi sanu, nink kumb
 se sissen saisap: „Anna selle haigelle tōpprale kadda-
 „ja marju weewli-blūtega, mes apteekist saap, sola
 „nink jahho jogiga seggatu sisse, nink suitsuta sääh,
 „kun tōppra saisap, saggedaste kaddaja marjuga.
 „Neid kaddaja marju woip üts russiko täis wōtta,
 „ja surwoda, ja sedda Bewli-blūti 10 Koppika
 „eest, sis woit sa sedda kōtko seggada, nink 6 kōrd
 „sisse anda, eggal Pāwal 2 kōrd.“

*) in der allgemeinen deutschen Bibliothek.

IV.

**Ruitas eggatōts ma-meēs ehk naine henne-
 le mōnda kalli arstimisē, rohto woip tehha.**

a) Utte kallist pallsam tettas nidade: Wōtta
 kōrwaijal neid eddimātse nore kōiwo lehte nink
 panne neid ütte kruusi sisse, kalda bige kanget wina
 päle, panne sedda kruusi pāält hāste finni, nink pāi-
 wa wasta ehk ütten lāmmen paikan et tōmbas, sis
 om sinnul üts kallis pallsam, kō wāega terwelik om,
 kui ollet hend ragonu ehk leikanu.

b) Utte kallist nink terwelikō wina tettas ni-
 dade: Koria karrā ehk wina lilli, panne neid ütte
 kruusi sisse, kalda kanget wina päle, te kruusi pāält
 hāste finni, nink panne tedda mōnne nāddali lām-
 men paikan et tōmbas. Kui sinna henda sissest nak-
 fat haiges tundma, sis om sinnul sega kallist rohto
 kōän,

Iäen, mink läbbi sinna saggedaste sedda fige rassembat többe hennest woit ärrääjada, kui sinna ütte wina klasi täüs wöttat, nink henda maggama heidat, häste finni kattat, et nakkat higgonema.

d) Äkkitselt hääd ättiket teggema. Ättik om üts säräne hä assi, mis eggäüts perremees nink perrenaine ikkes omman maijan peäs piddama. Zem ma tulley innimiste nink töppra tarbis, nink eggäüts ma mees wöis hennese suwowl ajal pea nink äkkitselt kallist ättiket tetta kusseküflessist. Ent sedda tettas nidade: woiäa ütte krusi ehk potti sissestpoolt meega, nink säa tedda ütten kusseküflesse pessan, sis läwa ne kusseküflesse hulkan sisse, nink kui neist öige paljo sissen om, sis kalda keedeto wet, mes sinna sääl liggi peat walmis piddama, neide päle poti sissen, katta tedda finni, nink lasse tedda ni kawa wa saista, fenni kui wessi om külmas lännu. Päle se sis lasse sedda ütte puhta rätti läbbi ütte töise krusi sisse, sis om sinnul hä ättik, kumb wäega terwelik om.

e) Ütte hääd nink terwelikko plaastrid teggema: Wötta ütte naggla köllase wahha, osta apteekest ütte pool naggla walget piggi, ütte werändel naggla paksu Terpentini, wiäe looti Terpentini-piritust nink ütte ölle klasi kanepi ölli nink lasse sedda fik koon ütte kowwa potti ehk padda sisse tulle päle kofko sullada, sedda ütte puuga ikkes liguten, nink perräst saista; sis om sinnul üts plaaster fige harou nink paisu päle.

Ü t s J u t t.

Se kdt nink ihho luliikmisse.

Ütsford ne ihho luliikmisse,
Su, hamba, kae, jallakesse,
Se kdtto wasta pannira,
Et laiskussen Ta ikkes ellas,
Ent jätmatta kii allaneelas,
Mes nemma wairwal saatsiwa.

„Ei tööd nüüd ennamb tetta,

„Ei mitte ennamb kändida!

Ne kae, jalla ütliwa.

Su nürriſes: „nink minna ka

„Ei tahha ennamb wasta wötta

„Neid ſögi, mes ne ängawa!

„Ei ka neid ennamb purretada!

Karriſiwa ne hamba ka.

Ent ſilmi laitsiwa kii ſedda,

Mes neo tahtwa mahhajatta,

Ne wastapandja rummala!

Nink anniwa neil ſedda nouroo:

Et nemma omma kdtto auwo,

Jts hõijas ſe hã teoga.

Se olli neile pahhanduſſes.

Waik! tãnnit ſu nüüd ommas hãbbis!

Nink hirmsaſt jalla tampsiwa!

Ne

Ne kae russikkidega,
Ent hamba karrisemisega
Se nouwo wasta trotsiwa!

Se sündi ütte kõrzi sissen,
Kun nemma omman laisklemissen
Hend' kinnitada wöttiwa.

Ne jalla penki päääl, ne sõrme
Nüüd wailitte pantu ninē üske,
Ninē su ninē hamba noiskiwa. —

Rõt sai nüüd kõhheto ninē tühja,
Sest et täl ennämb es sa sürowa,
Ent luliikmisse rammoto!
„Neid peap hauda pantama,
„Ke kõtto wasta panniwa“,
Se kõrtimees neil tännit jo!

Se läts weel neide kõrwu läbbi,
Ja olli figille suur häbbi,
Et pelgsiwa jo surma död!
Ei pea mitte laisas kutsma
Ninē asjatos se kõtto arw'ma
Ehk kül ei te ta põllo tööd.

*

*

*

Kes kõt ninē luliikmisse omma?
Kül mõistwa siin, ke tarka omma.

Für deutsche Leser und Critiker dieses Büchelchens.

Sehr oft heist es, wenn von livländischen Bauern und ihren Fehlern die Rede ist: die Leute sind noch gar zu dumm und verstehen's nicht besser! Dies beweiset also, das dieselben solcher populären und praktischen Belehrungen über mancherley nicht nur bedürfen, sondern das es auch nothwendig sey, das sie dergleichen erhalten. Die neue Verfassung, in welche nun die livländischen Bauern versetzt wurden, erfordert noch mehr, das sie zu einem vernünftigen und konsequenten Denken und Handeln durch allerley Unterweisungen angeleitet werden, und über manche Dinge umständlichern Unterricht erhalten, als ihnen in religiösen Vorträgen gegeben werden kann.

Nun ist aber Rom nicht in einem Jahr gebaut, und man mus in diesem Büchelchen nicht gleich alles, was hierauf abzwekt, erwarten. Ich habe bey Ausarbeitung desselben vor's erste nur die Bauerndulder und ihre Schulmeister im Sinne gehabt, weil ich glaube, das wenn man auf die Bildung eines Volks heilsamlich wirken will, man mit den Kindern, für welche aber auch alles nur anfänglich und oberfläch-

lich seyn darf, den Anfang damit machen müsse. Und da die Erwachsenen auch noch größtentheils Kinder am Verstande sind — wenigstens in Betreff des Löblichen und Guten — so wird dies Büchelchen für sie nicht weniger brauchbar und nützlich seyn, besonders der Anhang, der ganz für diese ist, und den ich anstatt der versprochenen längst fertig gezeichneten kleinen Chartre von Europa, die ich aber nicht gestochen bekommen konnte, liefere.

× Wissenschaften und gelehrter Kram taugt für die Bauern nicht. Wenn ich bald von diesen bald von jenen sichtbaren Gegenständen, unter andern auch von Sonne, Mond und Sternen, die doch den Bauern eben so wie uns in die Augen leuchten und von manchem Nutzen sind, oder von etwas aus der Naturlehre, z. B. von Gewittern, oder aus der Naturgeschichte und Erdbeschreibung mit ihnen spreche, oder einen alten Vater oder Schulmeister mit ihnen davon sprechen lasse, so wird doch wohl kein Vernünftiger glauben, als wenn ich damit die livländischen Bauern und ihre Kinder zu Astronomen oder Naturkundigen und Geographen zu machen gesonnen sey? sondern es geschieht dieses nur aus folgenden ganz unschuldigen Absichten: theils nicht nur denen Schulmeistern praktisch zu zeigen, wie sie mit den Kindern von allerley Dingen verständlich sprechen müssen, sondern auch denen Bauern Anleitung und Stoff zu bessern — wenigstens unschädlichern — Gesprächen unter sich zu geben, als sie gewöhnlich bey ihren Zusammenkünften, wo sie gemeinlich nur über ihre Herr-

schaften losziehen (welches denen Leuten nicht eben sehr zu verargen gewesen, da sie von nichts andern sonderlich zu sprechen wußten) zeither zu thun pflegten; theils die Erwachsenen und Kinder zu einem vernünftigen Nachdenken darüber und zur Erkenntnis und Verehrung Gottes hinzuleiten, oder ihnen ihre unrichtigen, abergläubischen und schädlichen Vorurtheile von mancherley Dingen zu benehmen, oder auch ihnen gute praktische Lehren zur Führung eines gehorsamen, arbeitsamen und zufriedenen Bauernlebens zu geben. Denn es kann nicht leicht Jemand der Meinung eifriger zugethan seyn als ich, daß die ganze intendirte Aufklärung der hiesigen Bauern nur hauptsächlich darauf abzewekken müsse: daß sie vermittelst derselben deutlich und praktisch lernen, ihren Akker und Pflug immer mehr und mehr lieb- und von ihm abzugewinnen, und darneben ein ruhiges und stilles Leben zu führen in aller Gottseeligkeit und Ehrbarkeit. Allein nicht alles kann in einem Lehrbuche für livländische Bauern hierauf stets unmittelbar abzewekken, sondern oft nur mittelbar und gelegentlich, und es ist in der That gleichviel, wovon man mit ihnen in jener Absicht zu sprechen den Anfang macht oder Gelegenheit nimmt, wenn's ihnen nur recht deutlich gemacht wird. Und dies hoffe ich gethan zu haben.

Es ist aber dieses Büchelchen von mir nach einer von der livländischen gemeinnützigen Societät im Jahr 1802 öffentlich bekanntgemachten Preis-Aufgabe und darzu angegebenen Plane ausgearbeitet worden

und hat den Preis erhalten. Zu gleicher Zeit hat auch eine Hochverordnete Schul-Commission der Kayserlichen Univerſität zu Dorpat das deutſche Manuskript davon beprüft und approbirt, und unterm 19. September 1803 verfügt: daß die Univerſitäts-Schul-Commission nach geſchehener Beprüfung das Manuskript zweckmäſig bearbeitet finde, und es zum Gebrauch in den Volkſchulen empfehlen könne. Seitdem habe ich noch manches davon verbeſert und nun geglaubt, es wagen zu dürfen, ſolches abdrucken zu laſſen, und zwar, da ich darzu des von mir angeſetzten wohlfeilen Preiſes wegen keinen Verleger habe finden können, auf meine Unkoſten, jedoch in der Hoffnung, daß die Edlen im Lande und meine Herren Amtsbrüder dieſs Büchlein ſeines von zwey competenten Richtern anerkannten gemeinnützigen innern Werthes wegen unter die Bauernſchaft, und die Herrſchaften in den Städten unter ihre ehſniſche Domeſtiquen, die dadurch von manchen Liederlichkeiten können abgehalten werden, zu verbreiten bemüht ſeyn werden. Neuhaufen-Paſtorath im Monat September 1805.

George Gottfried Marburg.

Mõnne esitusse parrandaminne.

5 lehma poole pääst			12 rea siset			saisap: emma, loe: temma.			
18	"	"	27	"	"	"	hauf	"	hanf.
37	"	"	11	"	"	"	ollt	"	elli.
126	"	"	17	"	"	"	samo	"	sama.
127	"	"	alt	3	"	"	saba	"	sada.
131	"	"	pääst	3	"	"	arvo	"	armo.
136	"	"	"	9	"	"	Ei	"	Ei tabha.
137	"	"	"	9	"	"	noiskiwa	"	norskiwa.
137	"	"	"	20	"	"	se fottoarw'ma,	loe:	fötto arwama.
